

MARCI ANTONII
M U R E T I
O P E R U M
I N U S U M
SCHOLARUM SELECTORUM
T O M U S II.

EPISTOLAS EJUSDEM CONTINENS

QUÆ EXTANT IN JACOBI THOMASHI EDITIONIBUS,

ADDITIS PRÆTEREA NONNULLIS

Ex Epistolarum Cl. Virorum collectione Jo. Michaelis Bruti
edita Lugduni MDLXI nunc diligentius cum ea collatis.

Fondo Santoro

D 1 / II

NEAPOLI
EX TYPOGRAPHIA R. PAUPERUM HOSPITII

MDCCCXXVIII.

MARCI ANTONII
MURETI
EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

Qui in Jacobi Thomasii editionibus desideratur.

M. ANTONIUS MURETUS

DIONYSIO LAMBINO MONSTOLIENSI S. D.

EPISTOLA PRIMA.

Næ tu mirificus homo es. Certo scio, atque hoc magis, ac magis in dies perspicio, et pæne oculis cerno, tererum meorum, commodorumque meorum studiosiorem, et cupidiorem esse, quam meipsum. Quare peto abs te, ut tibi persuadeas, te in dies magis, ac magis mihi quodam modo vim afferre, ut te impensius diligam. Et, tametsi mihi jampridem videbatur neae erga te benevolentiae, meoque in te studio afferre non posse, incrementum dies; amorem meum tamen in horas augeri sentio. Sed hunc sermonem in aliud tempus reservemus. Jamjam puerum mittam ad eum, qui ἐπιστάμια praestet, ut cum primum venerit ille, (scis quem dicam) mihi significet. Velim, Cardinalis tuus litteras ad alterum meo nomine det commendatitias. Si quid scribet, et, cum scripserit, si comperit habueris, aut certe subodoratus fueris, quid scripserit, mihi gratissimum facies, si totam rem ad me rescribes si- ne fuco ac fallaciis, more majorum, aut ut verius dicam, more tuo. De versibus, et epistola ne dubita. Nihil amplius

habeo, quod scribam. Cardinali tuo verbis quam honorificentissimis meo nomine salutem dicito, et toti ejus cohorti. Nam singulos enumerare, longum foret. Quod me mones, ut obdurem, et permaneam in mea posteriore sententia, tu vero memorem mones. Ego compedes, ne aureas quidem libens tulerim. Scribam ad te ἀκριβέστατα, καὶ λεπτομέσιστα, quae ego, et is, quem supra desideravi; inter nos locuti erimus. Vale. Patavii pridie Nonas Febr. an. MDLIX.

M. ANTONIUS MURETUS

DIONYSIO LAMBINO S. D.

II.

De litteris tuis libero te metu: omnes mihi sunt redditae. Niketus venit. De sermone, quem ultro, citroque habuimus, ἔδεν μνησινῶδες. Paucissimis verbis confecta tota res est. Ita eum a me dimisi, ut ipse quoque fateretur, nullam omnino in me haerere culpam. Id adeo ex ipsius ad Cardinalem Ferrariensem litteris intelligere poteris, quae ad te una cum his in eundem inclusae fasciculum perferentur. Mi Lambine optime et amicissime, quaeso te, quae, quaenam ego tandem verba reperiam, quibus communi hero nostro, amplissimo, atque ornatissimo Cardinali Turonio gratias agam? Adjuva me, si quid potes. Nam ego quidem magnitudine beneficiorum ipsius in me obstupefactus haereo. Tantam fuisse in illo heroe humanitatem, ut, quod ego nunquam neque petere, neque sperare ausus essem, id ipse bis jam, primum apud triumviros gymnasii Patavini, deinde apud Cardinalem Ferrariensem suapte sponte fecerit! Itaque, ne vivam, si non dies, noctesque cogito, quibus modis ei me gratum ostendere, et conservare tam prolixam ipsius erga me voluntatem queam. Scribere ad eum vehementer cupio. Sed mehercule tantum mei ei debere sentio, ut verba mihi desint idonea. Veruntamen constitui scribere, idque quam primum. Interea, mi Lambine, peto abs te, ut cures ne suam erga me voluntatem immutet. Nam Deum immortalem testor, si is me amare desinet, vitam mihi insuavem futuram. Meas ad Cardinalem Ferrariensem litteras tibi mitto vulgari Italorum sermone scriptas, propterea quod Niketus mihi, ut ita facerem, auctor fuit: una cum eis Niketi ad eum litteras in eundem fasciculum inclusi. Neutras obsignare volui. Volebam enim, te utrasque legere. Si tibi videbitur, mea interesse illas Cardi-

nali tuo et meo recitari, per me facias licet. Usus sum modica παρρησία. Sed quid agas? Non possum eam meo ingenio vim asserre, ut non libere quod sentio, scribam. Posteaquam utrasque legeris, peto abs te, ut eas annulo tuo obsignes, Florentinumque roges, ut in fasciculum tui Cardinalis conjiciat, et Ferrariam perferendas curet. Scribito ad me quam saepissime tuo more, ego scribam meo. Vale. Patavii Ibid. Febr. anno MDLIX.

D. LAMBINUS

M. ANTONIO MURETO S. D.

III.

Nihil erat, quod scriberem: sed te imitari volui, atque id ipsum scribendum esse existimavi. Exspecto tuam ad lectorem epistolam et versus. Tum de illo loco πῶν προτεδενῶται νόμον ἔλθῃναι καλῶς. Qui est fol. 68. et de nomine ἡρώδης, quod jam contentionem Latine reddideram, quid sentias. Nondum venerunt ab illo (tenes quem dicam) litterae. Simul ut venerint, quid in eis scriptum fuerit, odorabor. Sagacem me dices fuisse. Verum quid ad te? Nunc expeditus, nunc liberatus es. Nullus est illi de te querendi relictus locus. Jam vero de Francisco Turnonio Cardinali, is te in ore, is te in oculis. Nunquam hic de litteris sermo habetur, quin continuo de te mentio fiat et honoris, et amoris plena. Omnes ejus familiares et comites tibi omnia laeta et secunda exoptant: teque, quia ad majora natam existimant, tenticulis illis, et plagis, quibus captaberis, extricatum essemagnopere laetantur. Tuas ad illum acutissimas et prudentissimas litteras Cardinali meo recitari probavit. Easdem paucis quibusdam (quos nosti) legendas dedi. Negant, quicquam majore consilio a quoquam fieri, aut scribi potuisse. Gaudet, te tuam libertatem ei homini non commisisse, qui, cum te primum cupide et honorifice arcessivisset, atque ultro appetivisset, deinde fastidiose propemodum exclusisset: idem postea mutato iterum consilio revocavit. Praeterita igitur omnia tibi ita pulchre et honeste ceciderunt, ut nihil intervenire possit, quod tantam εὐτυχίαν conturbet. De futuris, quae sunt παντὶ πῶ μὲν δὲ λίσσιν consecutura, dormito (si me audis) in utramque aurem. Dii immortales in te omnia naturae bona contulerunt: fortuna te adjuvat, virtus tibi non deest, consilio abundas, ingenio praestas: tantum tibi ne ab invidis ac malevolis ep-

habeo, quod scribam. Cardinali tuo verbis quam honorificentissimis meo nomine salutem dicito, et toti ejus cohorti. Nam singulos enumerare, longum foret. Quod me mones, ut obdurem, et permaneam in mea posteriore sententia, tu vero memorem mones. Ego compedes, ne aureas quidem libens tulerim. Scribam ad te ἀκριβέστατα, καὶ λεπτομύεστατα, quae ego, et is, quem supra desideravi, inter nos locuti erimus. Vale. Patavii pridie Nonas Febr. an. MDLIX.

M. ANTONIUS MURETUS

DIONYSIO LAMBINO S. D.

II.

De litteris tuis libero te metu: omnes mihi sunt redditae. Niketus venit. De sermone, quem ultro, citroque habuimus, ἔδεν μουσῆριωδες. Paucissimis verbis confecta tota res est. Ita eum a me dimisi, ut ipse quoque fateretur, nullam omnino in me haerere culpam. Id adeo ex ipsius ad Cardinalem Ferrariensem litteris intelligere poteris, quae ad te una cum his in eundem inclusae fasciculum perferentur. Mi Lambine optime et amicissime, quaeso te, quae, quaenam ego tandem verba reperiā, quibus communi hero nostro, amplissimo, atque ornatissimo Cardinali Turonio gratias agam? Adjunga me, si quid potes. Nam ego quidem magnitudine beneficiorum ipsius in me obstupefactus haereo. Tantam fuisse in illo heroe humanitatem, ut, quod ego nunquam neque petere, neque sperare ausus essem, id ipse bis jam, primum apud triumviros gymnasii Patavini, deinde apud Cardinalem Ferrariensem suapte sponte fecerit! Itaque, ne vivam, si non dies, noctesque cogito, quibus modis ei me gratum ostendere, et conservare tam prolixam ipsius erga me voluntatem queam. Scribere ad eum vehementer cupio. Sed mehercule tantum mei ei debere sentio, ut verba mihi desint idonea. Veruntamen constitui scribere, idque quam primum. Interea, mi Lambine, peto abs te, ut cures ne suam erga me voluntatem immutet. Nam Deum immortalem testor, si is me amare desinet, vitam mihi insuavem futuram. Meas ad Cardinalem Ferrariensem litteras tibi mitto vulgari Italorum sermone scriptas, propterea quod Niketus mihi, ut ita facerem, auctor fuit: ura cum eis Niketi ad eum litteras in eundem fasciculum inclusi. Neutras obsignare volui. Volebam enim, te utrasque legere. Si tibi videbitur, mea interesse illas Cardi-

nali tuo et meo recitari, per me facias licet. Usus sum modica παρρησία. Sed quid agas? Non possum eam meo ingenio vim afferre, ut non libere quod sentio, scribam. Posteaquam utrasque legeris, peto abs te, ut eas annulo tuo obsignes, Florentinumque roges, ut in fasciculum tui Cardinalis conjiciat, et Ferrariam perferendas curet. Scribito ad me quam saepissime tuo more, ego scribam meo. Vale. Patavii Ibid. Febr. anno MDLIX.

D. LAMBINUS

M. ANTONIO MURETO S. D.

III.

Nihil erat, quod scriberem: sed te imitari volui, atque id ipsum scribendum esse existimaui. Exspecto tuam ad lectorem epistolam et versus. Tum de illo loco πῶν προτεδενται νόμον ἔχειν καλῶς. Qui est fol. 68. et de nomine πατρίσ, quod jam contentionem Latine reddideram, quid sentias. Nondum venerunt ab illo (tenes quem dicam) litterae. Simul ut venerint, quid in eis scriptum fuerit, odorabor. Sagacem me dices fuisse. Verum quid ad te? Nunc expeditus, nunc liberatus es. Nullus est illi de te querendi relictus locus. Jam vero de Francisco Turnonio Cardinali, is te in ore, is te in oculis. Nunquam hic de litteris sermo habetur, quin continuo de te mentio fiat et honoris, et amoris plena. Omnes ejus familiares et comites tibi omnia laeta et secunda exoptant: teque, quia ad majora natam existimant, tenticulis illis, et plagis, quibus captaberis, extricatum esse magnopere laetantur. Tuas ad illum acutissimas et prudentissimas litteras Cardinali meo recitari probavit. Easdem paucis quibusdam (quos nosti) legendas dedi. Negant, quicquam majore consilio a quoquam fieri, aut scribi potuisse. Gaudet, te tuam libertatem ei homini non commisisse, qui, cum te primum cupide et honorifice arcessivisset, atque ultro appetivisset, deinde fastidiose propemodum exclusisset: idem postea mutato iterum consilio revocavit. Praeterita igitur omnia tibi ita pulchre et honeste ceciderunt, ut nihil intervenire possit, quod tantam ὀδυρίαν conturbet. De futuris, quae sunt παντὶ πρὸς μὴδὲ λίσσιν consecutura, dormito (si me audis) in utramque aurem. Dii immortales in te omnia naturae bona contulerunt: fortuna te adjuvat, virtus tibi non deest, consilio abundas, ingenio praestas: tantum tibi ne ab invidis ac malevolis op-

primare, magnopere cavendum est; quod hac una ratione facillime assequeris, si neminem sciens laesis; si integre, pie, temperanter vixeris; si denique totus teres, atque rotundus fueris, ne quid in tua vita criminis, atque adeo suspitionis haerere possit. Hoc institutum si tenebis, nihil est, quod *μὴ δυναὼν πάντων πλεον ἐνδεῇ, ἢς τόχλω ἀτυχῇ* desideres. Quamquam cui haec scribo? nempe ei homini, qui quanti *κίβδηλα πᾶντα, καὶ παραχρῆν ἀτυχίματα* aestimet, re declararit. Sed videto primum ut tibi constes; deinde ut Turnonii Cardinalis qui te tuae virtutis opinione incensus unice diligit, cohortatio purgatam crebro tibi personet aurem. Nihil ne praeterea est, quod scribam? nihil, nisi quod miratus sum, et miror etiam nunc, te, cum ego de Gallo quodam nuper ad te scripsissem, hoc est nostrate, ita mihi rescripsisse, *vestratem* hominem. Amabo te, non tu etiam Gallus es? Quid respondebis Lemovicibus civibus tuis ex Italia te revocantibus, ac vindicantibus? Gallum te esse negabis? Romanum, aut Venetum, aut Patavinum esse dices? Audio, duarum civitatum esse jure civili posse neminem, et statim, ut quis in aliam civitatem receptus sit, illius civitatis, cui se dicarit, civem esse, scio. Sed quando civis Romanus, aut Venetus factus es? Quod si neque Romanus, neque Venetus, neque alius civitatis civis es, relinquitur, ut aut nullius, aut ejus civitatis sis, quaescepit, quae edidit, quae aluit, quae instituit, quae denique talem, qualem nunc admirantur exterae nationes, perfecit, ac perpolivit. Dices, te nullo tuo merito ab ingratis Gallis esse e patriae finibus ejectum, atque expulsum. Non est ita, mi Murete. Non enim, si poenam legibus iis, contra quas nihil (ut ego quidem arbitror) commiseras, constitutam, voluntario exilio declinare, quam inimicis tuis jugulum praebere maluisti: non si certorum hominum trae praestantiae, et gloriae invidentium consiliis occultis, et insidiosis cedere, quam vitam tuam praecipiti, et turbulento judicio committere, tutius esse duxisti, idcirco exsul es. Exsules sunt facinorosi homines, flagitiosi, scelerati, sicarii, venefici, impuri, impii. Te, quem olim Galli litteris dediti praesentem attentissimis atque avidissimis auribus audierunt: nunc absentem sollicitis animis desiderant et calamitate levatum volunt: quem Veneti per quadriennium, modestissimum, continentissimum, integerrimum, religiosissimum, innocentissimum, cognoverunt: quem Principes, et Pontifices secum vivere, sibi contubernalem esse cupiunt; cujus litteris, sermone, congressu delectantur; cujus doctrinam cum singulari eloquentia conjunctam admirantur; quem incredibili amore complectuntur; quis exsulem ap-

pellabit? Dices, haec praeclare, et magnifice dici: te interea tamen patria carere. Atqui aliud est carere, aliud perpetuo carendum esse. Non dico hoc temere. Audi, cum diceret Franciscus Turnonius Cardinalis, sese pro sua erga te benevolentia, habere in animo, omni studio elaborare, ut tibi pateat in Galliam reditus: idque ut obtineas, et cum Rege, et cum Pontifice Maximo Pio IV. diligenter acturum; utriusque autem auctoritate in hac caussa usurum, ut tu non solum poena, verum etiam culpa, si quid forte abs te peccatum est, liberatus, in Gallia nostra reliquam aetatem agere possis. Itaque, nisi tibi deesse voles; nisi patriam tuam tibi ultro dexteram porrigentem, complectique cupientem aspernabere, magnam te video et ejus recuperandae, et vivendi cum tuis facultatem esse habiturum. Atque hac de re ego, Villarius, et Sandrinus nudiustertius accurate locuti sumus. Quem sermonem tibi totum perscriberem, nisi ad congressum nostrum potius reservandum esse existimarem. Fuit enim in te et honorificus et amoris plenus. Cum igitur haec ita sint, (fui enim longior, quam debui, atque adeo, quam volui) velim, mihi quamprimum respondeas, quamobrem, cum ad me scriberes, Gallum hominem *vestratem* potius, quam *nostratem* dixeris. Vale. a. d. x. Kalend. Mart. in Corneliano.

M. ANTONIUS MURETUS

D. LAMBINO. S. D.

I. V.

Respondebo iis potissimum tuarum litterarum capitibus, quae mihi videntur maxime responsionem flagitare. *Vestratem* hominem eo dixeram, quia tu, et ille Belgae estis. Nam, quod ad Galliam attinet, ego et Gallus sum, et me, quandiu vivam, Gallum profitebor. Sed gaudeo, te id quod scripseram, in eam partem accepisse, et occasionem hinc tibi datam esse scribendi ad me de honorificis, et amicis sermonibus, quos tu, Villarius, et Sandrinus de me habuistis. Ego quidem neque illis, neque tibi gratias agere debeo, ne pro salute ipsa, cujus mihi vel pariendae, vel restituendae a vobis consilia capiuntur, vili munere defungi velle videar orationis. Vulgaribus et usitatis beneficiis gratiarum actio debetur: hoc, quo majus homo ab homine accipere nullum potest, *ὡς δαίμονισι*, silentio potius est et cogitatione venerandum. Sed quod meam super ea re sententiam requiris, dicam: *ἐγώ*

bligatione illa altera noli laborare. Mecum erit iste labor. Fata viam invenient. Atque etiam confido, me eis satisfactorum, qui videantur de me jure queri posse. Mittas ad me velim epistolam illam Gallicam, in qua de me fit mentio. Nihil praeterea video in tuis litteris, quod responsionem desideret. Amo te, immensum quantum! teque orarem, ut paria redderes, nisi exploratum haberem, te tua facere. Salutem omnibus meo nomine, sed in primis P. Villerio. Quid sibi vult autem tam subitus, atque inopinatus vester ex Italia discessus? Jocone, an serio ista scripsisti? Si quid est των ἀπορροήτων, taceo: sin, fac ut sciam. Vale. Patavii. Pridie Kal. Mart.

M U R E T U S

L A M B I N O S. D.

VII.

Jam scripseram ad liberos Valgrisii, cum allatae mihi sunt tuae litterae. Itaque etsi valde sperabam, meis precibus nihil opus fore, tamen, quod erant jam scriptae litterae, mittendas censui: idque feci. Assueferi paulatim aures tuas, quasque occallescere, gaudeo. Manutius heri ad me scripsit, si quid mutare vellem in notis illis meis ad Terentium, aut ad eas aliquid addere, ut primo quoque tempore facerem: se do eis denuo propediem excudendis cogitare. Denuncio igitur tibi, si quid adjuvare in ea re me potes, (potes autem plurimum) ut facias. Alliano nostro, quem talem tibi videri, qualis mihi semper visus est, id est optimum, ac modestissimum virum, imprimisque φιλόφιλον, immortaliter gaudeo. Ei igitur plurimum meo nomine salutis imperties. Vale, amicorum meorum optime, et integerrime. Id. Mart. Patavio.

M U R E T U S

L A M B I N O S. D.

VIII.

Sciebam, me illud de irritandi verbo alicubi legisse: sed nolebam obstinate contendere, nisi locum etiam ipsum indicare possem. Hodie reperi. Est autem in iis, quae notavit Pierius in librum decimum Virgilii, his verbis: Irritatque

virum telis. Impressi codices omnes, irritat, geminato r, scribunt: sonet ut de nare canina littera. Irrito tamen ab ira est. Haec Pierius. Sed tamen scrupulus adhuc aliquis meo in animo insidet: propter verbum, Prorito, ne forte ambo ex eodem fonte fluxerint. Tu cogitabis. Sed amabo, quid tibi venit in mentem, ut juberet, a me concerpi, quae in notis illis tuis Terentianis minus probarem? Ego vero omnia ita approbo, ut nihil supra. Itaque, quae ad usum meum institutum pertinebunt, iis utar: caetera ad usum meum asservabo, idque ἐνκαμηλίους. Cucuronis nostri munusculum mihi longe jucundissimum fuit: idque velim abs te ei omni asseveratione affirmari. Profecto quibuscumque locis putabo testimonio meo, ac praedicatione aliquid ipsius nomini celebritatis afferri posse, non deero. Ita enim eum in arte illa, cui se dedit, excellere video, ut sit cum iis, qui principes habentur, meo quidem iudicio, conferendus. De viginti quatuor illis librorum tuorum exemplis noli laborare. Ego rem, cum tu voles, confecero: idque ad me recipio. In his litteris aliena, ut vides, manu usus sum: quod redeunti a prandio ne scriptio mihi non satis firmo obsesset, verebar. Saluta mihi communes amicos, et Vale. Idib. Apr. Patavio.

M U R E T U S

L A M B I N O S. D.

IX.

Quod ad te rarius scribo, quam aut tu cuperes, aut amicitia nostra fert: peto a te, ne id potius negligentiae, quam negotiorum, quibus assidue premor, multitudini ascribas: nam illud non puto petendum esse, ut ne quid propterea de amore erga te meo imminutum putes. Ego enim si quicquam tale suspicarer, mihi crede, istuc accurrerem, tibi que modis omnibus probare conarer, te mihi ita carum esse, ut vix ipse tibi sis carior. Quare noli, si quid unquam de te bene merui, si me mihi carum vivere cupis, si me salvum vis denique, noli deponere eam voluntatem, quam erga me jam pridem suscepisti. Ego te eximie amare, ita uti tua eximia virtus promeretur, non desinam, nisi ipsemet amare me desinam: quod tuus Aristoteles ait esse των ἀδωδ'των. Propediem mittam ad te Catallum, Tibullum, et Propertium cum scholiis quibusdam meis: in quibus est aliquot locis facta tui mentio. Sed, amice magne, noli quicquam climatam, aut elabo-

raturum expectare. Omnia vulgaria ac protrita, et a Decimo Laelio, non a Persio, legi digna, quae tamen tu, qualiacumque sunt, quia nostra sunt, probabis, et non invitus leges. Vale. Illustrissimo Cardinali si meo nomine salutem dixeris, erit gratissimum. Villarium item, Laureum, Torodem, caeteros mihi diligenter saluta. Donatum Jannoctium nuper vidi Patavii. Nam haec scripsi Venetiis in taberna quadam libraria, cum hodie Patavio venissem. hodie Patavium cogitarem. Iterum vale *κεφαλή μου προσφιλές αὐτή*, Id. Quintil. MDLVIII.

M U R E T U S

L A M B I N O S. D.

X.

Petrus Paganum, quibus apud te laudibus ornaverim, scis: quamque diligenter et accurate tecum egerim, ut eum in amicitiam tuam reciperes, hominemque et probum, et eruditum, et perstudiosum tui toto pectore complecterere. Ejus ego nunc ex aedibus haec ad te scribo: teque verbis ipsius rogo, si quando erit tibi hoc iter, ut eum tibi invisendum, salutandum etiam, si videbitur, domo ipsius aequae atque si tua esset, tibi utendum putes. Mihi crede, cognosces hominem tua amicitia dignum. Nunc cum ex ipso audierim, fore ut die crastino Hieronymus Amaltheus, ad suos rediens, hac transeat: cumque ita ferat itineris ratio, ut Corneliano quoque eum iter facere oporteat: putavi objectam esse mihi occasionem, qua tibi, qua vobis omnibus, ac imprimis ipsi amplissimo atque illustrissimo Cardinali rem gratissimam facerem. Hic ille Amaltheus est, quem tibi affirmavi, magisque ac magis affirmo, omnium, qui hodie vivant, Itolorum, quos ego quidem noverim, praestantissimum poetam esse: eundemque medicum *ἔστων τυχόντων*, immo, ut ille ait, *πολλῶν ἀνταξίων ἄλλων*. Velim, patetfacias ei aditum ad Cardinalem: nam et ille non vulgari se honore a te affectum intelliget, si, productus a te, possit ei *καταφθεῖν τὰς χεῖρας*: (agnoscis castrense verbum) et, nisi me valde fallit animus, Cardinalis ipse magnam ex ejus sermonibus percipiet voluptatem. Id autem ut facilius fieret, has ad te litteras scripsi, quae Amaltheo darentur, ut eas ipse perferret. Sed coenandum est. Vale. Tarvisii 14. Kal. Decemb.

DIONYSIUS LAMBINUS

M. A. MURETO S. D.

XI.

Pontifex Vesontionensis, qui Patavium (ut scis) non ita pridem se contulit, ut juris civilis, et philosophiae, et litterarum humanarum doctoribus operam daret, nudiusquartus venit in Cornelianum, Francisci Turonii Cardinalis salutandi, et invisendi gratia. Erat in ejus comitatu theologus quidam notus mihi nomine tantum Gilbertus Cosinus. Is non ita longo, postquam in cubiculum Cardinalis cum Pontifice introivit, tempore, me requisivit, ut videret. Inambulabam tum forte hora diei decima sub dio, qua densissimis diffusae ramis arbores locum ab arbitris remotum, ac liberum opacabant. Comes erat nullus, praeter unum libellum, quem mecum tuleram, ut, si forte deficeret me, quod inter ambulandum animo agerem, lectiuncula me oblectaret. Aliquot jam spatia confeceram nescio quid meditans nugarum, totus in illis, cum puer currens nunciat mihi, Pontificem Vesontionensem venisse: quendam esse ex ejus comitibus, qui me salutare, et convenire vellet: quod si in cubiculo meo fuisset, ultro ad me venturum fuisse. Quibus auditis, puerum ad eum praecurrere jubeo, eique renunciare, me in propinquo saltu ambulare, et mox affuturum. Ita praeinissum puerum e vestigio consecutus sum. Cosinus autem, simulatque audivit de me, ubi essem, properanti mihi venit ipse quoque cupide obviam. Cum in congressum venissemus, post illa, quae *ἐν τῇ ἀπαντήσῃ* dici solent, primum multa ille de me, more hoc insulso, in os, et coram: quae ego (nosti enim me *πρὸς πᾶσαν κολακίαν δύσκολόν τε, καὶ ἀντίτυπον ὄντα*) perinvitus et paene dicam, recalcitans audivi: deinde non pauca de Genua, Robertello, Fallopio, et caeteris. De te percunctans tandem, et *ρῆζας φωνῇ* (longum enim erat de aliis dicenti aures tam patientes, et faciles praebere: de te autem ab eo, qui Patavio recens veniret, nihil audire.) Sed Muretus noster (inquam) quid agit? ut valet? nihil ne novī scribit, quod alios delectet, ipsum laudibus aeternis illustret? Ille vero, inquit, Patavio dies aliquot abfuit: quam ob causam, nescio; nisi quod Patavii disseminatus est ab invidis (opinor) hominibus rumor de eo non bellus. Itaque nobiles aliquot adulescentes Veneti prudentes, et boni qui cum eo vivebant, recipisse se ad suos dicuntur. Muretus autem, cum paucis

post diebus illos consecutus esset, hoc consilio, ut se purgaret, atque aliquantum temporis, dum rumor ille defervesceret, Venetiis consedisset, Patavium rediit tristis ac demissus. Diciturque, prioribus aedibus, in quibus laxissime habitabat, relictis, alias angustiores conduxisse. Haec cum audissem, valdeque ea auditione perturbatus, et propemodum exanimatus obstupuissem, et vix tandem me collegissem, quaesivi, certone sciret, tuos abs te discessisse. Negavit ille, se certe scire. Eorum, quae diceret, rumorem sibi esse nuncium, praeterea neminem. Hoc unum se exploratum habere, te Venetias profectum esse, ibique dies aliquot constitisse; deinde Patavium reversum esse: aedes tuas non ea, qua ante, sequentia celebrari. Haec mihi theologus ille. Quae me plane perculerunt, atque affligerunt; neque extollar, aut recreabor prius, quam ex tuis litteris, quid acciderit novi, cognovero. Quamobrem, si me amas, fac ut de toto hoc rumore diligenter ad me scribas: ut, si verus sit, (quod dii immortales omen avertant) nos subveniamus: sin falsus, (quod spero et opto) cura, metuque liberemur, et gaudeamus, et tibi gratulemur. Scis quanti te Franciscus Turnonius Cardinalis, quanti te faciamus. Meministi, commendationem nostram tibi ad amicitiam et gratiam Cardinalis colligendam magno adjumento fuisse. Si ea de te audiet, quae nos rubore perfundant, quid nobis miserius? Non enim jam nobis erit integrum Horatio obtemperare illa praecipiente et monenti: Qualem commendes etiam atque etiam aspice, ne mox incutiat. Tenes caetera. Piget me plura hac de re scribere. Vehementer sollicitus sum, valde hoc nuncio territus. Tu, ut primo quoque tempore mihi metum, in quo nunc versor, adimas, videto. Significavi tibi aliis litteris, me libros de moribus ad Nichomacum a me conversos Lutetiam misisse, ut ibi de integro, et quidem emendatioribus, quam Venetiis, excudantur: certiorum etiam te feci de Theologorum Parisiensium severitate, seu potius (non enim puto haec theologis curae fuisse) inimicorum et invidorum tuorum acerbitate, qui nomen tuum e libris meis tolli jusserunt. Vale pridie Idus Sex. MDLXII. in Cornelianio.

MURETUS

LAMBINO S. D.

XII.

Primum de iis, quae istud allata sunt, metu omni te libero. Ego Patavio pedem non movi: nisi quod nuper negotiorum causa Venetias profectus sum. Mei omnes adhuc mecum sunt: nisi quod tres, cum febre correpti essent, ad suos se contulerunt, ut ibi melius curarentur. Nae ego, mi Lambine, singulari quodam sum ad invidiam fato. Nam quid mirum est, istuc pervenisse falsos quosdam de me rumusculos, cum Venetiis, hoc est, in ea urbe, in qua haec quam vana essent, oculis videri poterat, eadem illa, quae istuc allata esse scribis, disseminata sint? De libro tuo, nodus est ad solvendum difficilis. Dabitur enim magna occasio hominibus quarendi quid acciderit: ut satius fuerit me nunquam initio inseri, quam nunc evelli. Tu cogitabis. Catulli exemplaria duo, antequam Venetiis discederem, curavi danda Donato Jannotio: quorum unum, mea causa, sibi asservaret, alterum ad te ferret. Itaque miror, quid factum sit. Litterae illae tuae superiores ad me non pervenerunt. Posthac cum ad me voles scribere, nihil potius, quam ut ad Cavalcantem mittas. Equidem valde conturbatus sum: ac parum abest, quin cogitem in aliquas solas terras, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. Ejus autem rei mihi sese offert occasio sane luculenta. Sunt enim, qui me honestissimo stipendio, in Graeciam conentur abducere. Quid enim faciam, qui neminem laedens omnibus omnium invidorum, ac malevolorum dentibus petor? Vitae me prope ipsius odium capit. Tu bene vale, ne ego deterius etiam valeam, si tecum minus belle agatur. Cardinalis saltem Turnonius, columen meum, ne me amare desinat, tu cum Villario, Donato, Laureo, Torode, caeteris, quantum in vobis est, praestate, Litteras tuas valde exspecto. Patavii. VI. Kal. Sept. quo ipso die tuas litteras acceperam, quae tamen a te datae erant Prid. Id. Sextil.

post diebus illos consecutus esset, hoc consilio, ut se purgaret, atque aliquantum temporis, dum rumor ille defervesceret, Venetiis consedisset, Patavium rediit tristis ac demissus. Diciturque, prioribus aedibus, in quibus laxissime habitabat, relictis, alias angustiores conduxisse. Haec cum audissem, valdeque ea auditione perturbatus, et propemodum exanimatus obstupuissem, et vix tandem me collegissem, quaesivi, certone sciret, tuos abs te discessisse. Negavit ille, se certe scire. Eorum, quae diceret, rumorem sibi esse nuncium, praeterea neminem. Hoc unum se exploratum habere, te Venetias profectum esse, ibique dies aliquot constitisse; deinde Patavium reversum esse: aedes tuas non ea, qua ante, sequentia celebrari. Haec mihi theologus ille. Quae me plane perculerunt, atque affligerunt; neque extollar, aut recreabor prius, quam ex tuis litteris, quid acciderit novi, cognovero. Quamobrem, si me amas, fac ut de toto hoc rumore diligenter ad me scribas: ut, si verus sit, (quod dii immortales omen avertant) nos subveniamus: sin falsus, (quod spero et opto) cura, metuque liberemur, et gaudeamus, et tibi gratulemur. Scis quanti te Franciscus Turnonius Cardinalis, quanti te faciamus. Meministi, commendationem nostram tibi ad amicitiam et gratiam Cardinalis colligendam magno adjumento fuisse. Si ea de te audiet, quae nos rubore perfundant, quid nobis miserius? Non enim jam nobis erit integrum Horatio obtemperare illa praecipienti et monenti: Qualem commendes etiam atque etiam aspice, ne mox incutiat. Tenes caetera. Piget me plura hac de re scribere. Vehementer sollicitus sum, valde hoc nuncio territus. Tu, ut primo quoque tempore mihi metum, in quo nunc versor, adimas, videto. Significavi tibi aliis litteris, me libros de moribus ad Nichomacum a me conversos Lutetiam misisse, ut ibi de integro, et quidem emendatiores, quam Venetiis, excudantur: certiores etiam te feci de Theologorum Parisiensium severitate, seu potius (non enim puto haec theologis curae fuisse) inimicorum et invidorum tuorum acerbitate, qui nomen tuum e libris meis tolli jusserunt. Vale pridie Idus Sex. MDLXII. in Cornelianio.

MURETUS

LAMBINO S. D.

XII.

Primum de iis, quae istud allata sunt, metu omni te libero. Ego Patavio pedem non movi: nisi quod nuper negotiorum caussa Venetias profectus sum. Mei omnes adhuc mecum sunt: nisi quod tres, cum febre correpti essent, ad suos se contulerunt, ut ibi melius curarentur. Nae ego, mi Lambine, singulari quodam sum ad invidiam fato. Nam quid mirum est, istuc pervenisse falsos quosdam de me rumusculos, cum Venetiis, hoc est, in ea urbe, in qua haec quam vana essent, oculis videri poterat, eadem illa, quae istuc allata esse scribis, disseminata sint? De libro tuo, nodus est ad solvendum difficilis. Dabitur enim magna occasio hominibus quaerendi quid acciderit: ut satius fuerit me nunquam initio inseri, quam nunc evelli. Tu cogitabis. Catulli exemplaria duo, antequam Venetiis discederem, curavi danda Donato Jannotio: quorum unum, mea caussa, sibi asservaret, alterum ad te ferret. Itaque miror, quid factum sit. Litterae illae tuae superiores ad me non pervenerunt. Posthac cum ad me voles scribere, nihil potius, quam ut ad Cavalcantem mittas. Equidem valde conturbatus sum: ac parum abest, quin cogitem in aliquas solas terras, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. Ejus autem rei mihi sese offert occasio sane luculenta. Sunt enim, qui me honestissimo stipendio, in Graeciam conentur abducere. Quid enim faciam, qui neminem laedens omnibus omnium invidorum, ac malevolorum dentibus petor? Vitae me prope ipsius odium capit. Tu bene vale, ne ego deterius etiam valeam, si tecum minus belle agatur. Cardinalis saltem Turnonius, column meum, ne me amare desinat, tu cum Villario, Donato, Laureo, Torode, caeteris, quantum in vobis est, praestate, Litteras tuas valde exspecto. Patavii. VI. Kal. Sept. quo ipso die tuas litteras acceperam, quae tamen a te datae erant Prid. Id. Sextil.

D. LAMBINUS

MURETO S. D.

XIII.

Postridie quam tabellarius Cardinalis Turnonii Venetias ire solet, tuas postremas litteras accepi. Itaque ei non potui citius, quam hodierno die respondere, nisi vellem meas incertis hominibus committere. De rumore illo, scito me magno metu, magna cura, magna denique animi molestia tuis litteris esse liberatum. Dii male faciant istis talium sermonum, qui ad alterius existimationem laedendam valent, artificibus. Atqui, vide quam sis incautus: immo vero, quam credulus, et *Quid* Is, qui mihi primus hanc fabulam narravit, dicebat, se eam Patavii e quodam, qui te quotidie invisere solet, et, quo tu familiarissime uti consuevisti, accepisse: nomen se negabat scire. Tantum in Mediomatricum finibus natum esse dicebat: eumque sic mihi describebat: brevi collo, capite obstituto, rufo capillo, sparso ore, caesis oculis, naribus amplis, atque obtusis. Huic homini, si sapis, cave quicquam posthac credas: qui tibi domi tuae blanditur, foris obtretrat: fronte et vultu amici speciem prae se fert, consilio et voluntate inimicus est: verbo et sermone liberalis, humanus, et officiosus est: re, et factis illiberalis, inhumanus, et capitalis est: cuius denique blanditiae insidiosae, oratio infidelis, congressus pestilens et perniciosus. Is, quidem, quod in eo fuit, te prope modum perculit, atque evertit. Quod nisi tua innocentia, integritas, veritas denique tibi mature subvenissent, periculum erat, ne macula sempiterna tuo in nomine, tuaque in fama haereret. Nunc autem tot clarissimorum, et gravissimorum virorum quibus tu notissimus et carissimus es, testimonio convictis, atque compressis invidorum tuorum obtrectionibus, falsisque criminationibus, tua vivi quidem vox, oratio, consuetudo praestantibus et principibus in republica viris erit optabilis et jucunda; mortui vero gloria crescet, et vigeat memoria hominum sempiterna. De libro, quid futurum sit nescio. Scripsi quidem ad eos, qui Lutetiae negotia mea gerunt, ne patiantur excudi potius, quam tanta injuria tibi inferatur. Unum vereor, ne quo tempore meae litterae ad eos perveniant, res jam non sit integra. Quod si accidet, quid consilii capiendum censes? aut quo modo, quod erit ab illis inceptum, revocari, et corrigi: quod factum, infectum esse pote-

EPISTOLA XIII.

rit? scis hoc belli tempore, cum ex Italia longo flexu, longoque circuitu per Rhetos, et Vindelicos itur in Galliam, litteras Roma vix vicesimo die Lutetiam pervenire: ut omittam sexcentos casus, qui in tam longo itinere nec opinato intervenire possunt. Omnino res difficilis, ut scribis: eoque difficilius, quo minus loci consilio relictum est. De invidis, dubium isthuc quidem non est, quin ab hoc genere acriter oppugneris. Sed quid tum postea? num tibi idcirco aut Italia, altera tua patria, relinquenda et; aut in peregrinas terras cogitandum? Quasi vero locus ullus sit in orbe terrarum, quem quidem homines incolant, ab invidis purus et vacuus. Nam quod scribis, parum abesse, quin solas terras cogites, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audias, consilium tuum laudarem, nisi homo natus esses, non feras: aut si in solitudine homo humanitate politus vitam agere posset. Multa nobis in hac vita, Murete, natura commoda, multa incommoda proposuit. Multa nos suavia et jucunda in vita retinent: multa perpessu aspera, atque acerba vitam odiosam, amaram, atque insuavem reddunt. Sed sapientis est, cum his incommodis, tot hujus lucis opportunitates et commoditates compensantem, et comparantem, vitae dulcedine, dum licet, frui: quae in ea sunt aliquanto amiora, animi aequitate condire. Dum hominum genus erit, invidia praestantissimum quemque insequetur et petet, quam una ratione facillime placabis, si te inertiae, desidiaequae, virtute relicta, dedideris: hoc est si contemni, et latere, quam in pretio esse, et excelleres malueris. Quod te facturum non puto. Novi enim tuos ad virtutem, et veram laudem impetus. Quod si mutare consilium velles, tibi tamen non liceret. Non enim tibi jam integrum est, tot scriptis, tanquam tuae constantiae obsidibus, implicato, atque irretito, totas viae tuae rationes conturbare, novamque ac longe dissimilem vivendi viam inire. Reliquum igitur est, ut quem a puero vitae cursum instituisti, eum constantissime tenere perseveres; vitae integritate, innocentia, continentia, pietate, invidorum morsus et criminationes, et quoad ejus fieri queat, debilitas: clarorum, potentiumque virorum amicicia, opibus, auctoritate tuum otium sustentantes, tuas fortunas augeas, tuum caput tegas, tuam vitam munias. Vale. a. d. XV. Kalend. Septemb.

Mureti. T. II.

D. LAMBINUS

MURETO S. D.

XIII.

Postridie quam tabellarius Cardinalis Tarnonii Venetias ire solet, tuas postremas litteras accepi. Itaque ei non potuit citius, quam hodierno die respondere, nisi vellem meas incertis hominibus committere. De rumore illo, scito me magno metu, magna cura, magna denique animi molestia tuis litteris esse liberatum. Dii male faciant istis talium sermonum, qui ad alterius existimationem laedendam valent, artificibus. Atqui, vide quam sis incautus: immo vero, quam credulus, et *Andys*. Is, qui mihi primus hanc fabulam narravit, dicebat, se eam Patavii e quodam, qui te quotidie invisere solet, et, quo tu familiarissime uti consuevisti, accepisse: nomen se negabat scire. Tantum in Mediomatricum finibus natum esse dicebat: eumque sic mihi describebat: brevi collo, capite obstituto, rufo capillo, sparso ore, caesis oculis, naribus amplis, atque obtusis. Huic homini, si sapis, cave quicquam posthac credas: qui tibi domi tuae blanditur, foris obtretrat: fronte et vultu amici speciem prae se fert, consilio et voluntate inimicus est: verbo et sermone liberalis, humanus, et officiosus est: re, et factis illiberalis, inhumanus, et capitalis est: cuius denique blanditiae insidiosae, oratio infidelis, congressus pestilens et perniciosus. Is, quidem, quod in eo fuit, te prope modum perculit, atque evertit. Quod nisi tua innocentia, integritas, veritas denique tibi mature subvenissent, periculum erat, ne macula sempiterna tuo in nomine, tuaque in fama haerere. Nunc autem tot clarissimorum, et gravissimorum virorum quibus tu notissimus et carissimus es, testimonio convictis, atque compressis invidorum tuorum obtrectionibus, falsisque criminationibus, tua vivi quidem vox, oratio, consuetudo praestantibus et principibus in republica viris erit optabilis et jucunda; mortui vero gloria crescet, et vigeat memoria hominum sempiterna. De libro, quid futurum sit nescio. Scripsi quidem ad eos, qui Lutetiae negotia mea gerunt, ne patientur excudi potius, quam tanta injuria tibi inferatur. Unum vereor, ne quo tempore meae litterae ad eos perveniant, res jam non sit integra. Quod si accidet, quid consilii capiendum censes? aut quo modo, quod erit ab illis inceptum, revocari, et corrigi: quod factum, infectum esse pote-

rit? scis hoc belli tempore, cum ex Italia longo flexu, longoque circuitu per Rhetos, et Vindelicos itur in Galliam, litteras Roma vix vicesimo die Lutetiam pervenire: ut omittam sexcentos casus, qui in tam longo itinere nec opinato intervenire possunt. Omnino res difficilis, ut scribis: eoque difficilius, quo minus loci consilio relictum est. De invidis, dubium isthuc quidem non est, quin ab hoc genere acriter oppugneris. Sed quid tum postea? num tibi idcirco aut Italia, altera tua patria, relinquenda est; aut in peregrinas terras cogitandum? Quasi vero locus ullus sit in orbe terrarum, quem quidem homines incolant, ab invidis purus et vacuus. Nam quod scribis, parum abesse, quin solas terras cogites, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audias, consilium tuum laudarem, nisi homo natus esses, non fera: aut si in solitudine homo humanitate politus vitam agere posset. Multa nobis in hac vita, Murete, natura commoda, multa incommoda proposuit. Multa nos suavia et jucunda in vita retinent: multa perpessu aspera, atque acerba vitam odiosam, amaram, atque iusuram reddunt. Sed sapientis est, cum his incommodis, tot huius lucis opportunitates et commoditates compensantem, et comparantem, vitae dulcedine, dum licet, frui: quae in ea sunt aliquanto amariora, animi aequitate condire. Dum hominum genus erit, invidia praestantissimum quemque insequetur et petet, quam una ratione facillime placabis, si te inertiae, desidiaque, virtute relicta, dedideris: hoc est si contemni, et latere, quam in pretio esse, et excelleres malueris. Quod te facturum non puto. Novi enim tuos ad virtutem, et veteram laudem impetus. Quod si mutare consilium velles, tibi tamen non liceret. Non enim tibi jam integrum est, tot scriptis, tanquam tuae constantiae obsidibus, implicato, atque irreposito, totas viae tuae rationes conturbare, novamque ac longe dissimilem vivendi viam inire. Reliquum igitur est, ut quem a puero vitae cursum instituisti, eum constantissime tenere perseveres; vitae integritate, innocentia, continentia, pietate, invidorum morsus et criminationes, et quoad ejus fieri queat, debiles: clarorum, potentiumque virorum amici, augeas, tuum caput tegas, tuam vitam munias. Vale. a. d. XV. Kalend. Septemb.

Mureti. T. II.

MARCI ANTONII
MURETI
EPISTOLARUM

LIBER II.

*Qui Primus est in Jacobi Thomasi editionibus ;
admiscentur passim , ut in primo nostro
aliorum quaedam ad Muretum Epistolae.*

M. ANTONIUS MURETUS

IOANNI NICOTIO V. Clariss. Consil. Reg. S. D.

EPISTOLA PRIMA.

Multae caussae sunt, Joannes Nicoti, vir clarissime, propter quas magnorum et illustrium virorum epistolae expetantur. Sunt quas sermonis nitor et elegantia, et nativa quaedam pulchritudo, nullo, ut videtur, artificio exulta, nullis pigmentis colorata commendat. Sunt contra, quae et verborum sententiarum minime vulgato genere cultum et artificium ostendunt. Nonnullae etiam ita scriptae sunt, ut historiam quasdam contineant eorum temporum, quibus ii, qui illas scripsere, vixerunt. Atque hae, sive a disertis, et ingenuarum artium scientia expolitis hominibus prodierint, tanto cupidius leguntur; sive etiam ab iis, qui lepore ac festivitate dicendi ceciderint, non tamen propterea negliguntur. Historia enim, ut Plinius, quoque modo scripta delectat. Graves quaedam philosophicae, officii praecepta tradunt, falsas opiniones evellunt ex animis; quanta in virtute dignitas; quanta in vita

turpitudine sit, docent: quo in genere Seneca excellit. Quaedam, etiamsi ad res modo privatas et familiaria negotia pertinent, excitant tamen hominum studia, propter eorum a quibus scriptae sunt auctoritatem. Natura enim comparatum est, ut, quos admiramur ac magnificamus, eorum omnia maxima minima cognoscere cupiamus. Recteque ac vere Xenophon, virorum virtute praestantium non seria modo, sed et jocosa digna esse ait, quae memoriae commendentur. Et certe si vascula quaedam, quibus illi usi erant, et alia, quae in eorum suppellectili ac frivolis fuerant, mortuis ipsis cupidos entores invenerunt, (quomodo lucernam Epicteti mille drachmis, Protei Stoici baculum talento venditum accepimus); multo magis eorum quamlibet tenues et exiles epistolae in pretio esse debent. Sed ego haec omnia mecum agitans, causam tamen reperire nullam queo, cur aliquem epistolarum mearum librum videre multi istic, ut scribis, elegantis ingenii homines concupiscant. Sive enim Latinas litteras amant, et ad aliquam Latine scribendi facultatem pervenire cupiunt, quisquamne est, qui, cum exstent Ciceronis, Senecae, Plinii epistolae, non dicam ex meis, sed ex cujusquam, qui his mille annis vixerit, Latinae linguae aut integritatem, aut copiam sibi petendam putet? Item etiam de illo qualicumque scribendae epistolae artificio dixerim. Quod enim aut Plinio limatius, aut Seneca gravius, aut Cicerone in omni genere perfectius optari potest? Gravidarum mulierum morbus ille est, quae, neglectis bonis ac salubribus cibis, cinere se nonnumquam et carbonibus pascunt. Ne res quidem ipsae adducere, aut invitare quicquam possunt ad epistolas meas cupide legendas. Homo enim privatus, qui ita in libris ac litteris consenuerim, nullam unquam attigerim Reipublicae partem, nullam unquam epistolam scripsi, nisi quae ad mea non magni momenti negotia pertineret. Quis autem ego sum, ut quod postremo loco posui, auctoritate quisquam adductus mea res meas cognoscere cupiat? Mitto jam, quod cum in caeteris, tum in hoc praecipue genere ita negligens sum, ut epistolas uno impetu fusas, raro admodum bis legere; certe quidem nunquam bis scribere, sed, ut primum fluxerunt, litterarum saepe ac macularum plenas, ad amicos mittere soleam. Itaque multum negotii habui in iis, quas ad te nunc mitto, colligentis. Nam praeter paucas, quas familiares quidam mei descripserant, caeterae ab iis ipsis, ad quos missae erant, ut ab iis, in quorum manus mortuis ipsis pervenerant, corrogandae, quasque ostiatim conquiritendae fuerunt. Quas non ullo ordine aut personarum aut temporum, (enim res tanti videbatur), sed ut quaeque allata erat,

et cum eis nonnullas ad me a viris doctrina, et auctoritate praestantibus scriptas, in unum volumen congerendas curavi; ut tuae vel voluntati obsequeremur, vel auctoritati obtemperarem. Tantum enim et amicitiae nostrae, et prudentiae tuae in maximis muneribus publicis obeundis jam pridem spectatae tribuo, ut nulla in re tibi aut volenti negare, aut suadenti adversari fas putem. Quare quid a me postules, aut quid me facere jubeas, ipse videris: certe, quidquid postulaveris, quod quidem in me situm sit, consequeris. Hoc autem aequiore animo passus sum exstare aliquas epistolas meas, quod quaedam multis jam abhinc annis editae sunt pro meis, de quibus scribendis ego ne per somnium quidem unquam cogitavi. Confixerat eas is ipse, qui tanquam a me ad se missas divulgaverat, homo eruditus ille quidem, sed improbus, et natura nocendi ac malefaciendi cupidus: cum plurima et maxima officia, quibus a me affectus erat, summis injuriis compensare vellet. Qua de re olim a me graviter oburgatus, multis cum lacrymis a me veniam petiit, laqueo digua commisisse se fassus; cum ei sermone Hadrianus Turnebus, et Joannes Auratus praesentes interessent. Sed mittamus haec. At te pro amicitia nostra peto, des operam, ne quid istis excudatur pro meo, quod meum non sit. Quid enim futurum est, nisi coerceatur istorum audacia, qui superioribus mensibus poema quoddam de laudibus Joannis Austriaci, quod ego nunquam legeram, pro meo ediderunt? In quo et mihi et ei, cujus illud poema est, imposita insignis injuria est. Nunc tua potissimum fide, diligentia, auctoritate, voluntate erga me fretus, nihil tale posthac evenitum esse confido. Vale. Romae ix. Kalend. Septemb. MDLXXIX.

JOANNES NICOTIUS.

Libellorum Supplic. in Regia Mag.

M. ANTONIO MURETO Viro eruditiss. S. P. D.

II.

Respondet praecedenti.

Rem periculi mei me fecisse ex te audio, quod efflagitatione mea, quas ad plerosque amicos tuos dedisti, litteras tandem in manus hominum venire sinas. Ego vero, mi Mure-

te, id quid periculi sit, non sane video: excidisse tibi quidem certe singularis hujus erga litteratos omnes beneficii gratiam facile perspicio, qui istam clavam de manibus me tibi extorsisse tam ingenuae fateare. Nulla enim mehercule, earum, quas memoras, causa satis justa, ad premendum tibi unquam fuit. Nam quum jam inde ab adolescentulo, unus e nostris hominibus, Romanam illam amplitudinem ac dignitatem, et quovis scribendi, et toto ipsius vitae genere ita sis consecutus, ut facto tuo civitate etiam Romana donatus fuisse videare, quisquam, quaeso, erit, qui quum tuas epistolas leget, non ex orationis venustate (Romana ista quidem prorsus) et eximiarum atque praestantium rerum tractatione, singularem et voluptatem et fructum capiat? Quae tu summe doctus, ad praestantes omni probitate atque eruditione viros scripsisti, quotidie quin scribas, efficere plane nequis, non ex earum quidem commentationum genere sunt, quibus non amplius quodvis, quam familiarium epistolarum nomen, merito debeatur. Litteratorum, Marce Antoni, ac studiis doctrinaeque deditorum virorum inter ipsos per litteras consuetudo, quidpiam egregium atque excellens semper habuit, perpetuoque habitura est. Id adeo quidem, ut illorum, qui olim exstiterunt, etiam *συμπόσιον* ac *δῆγμα* in rebus opera et oleo nostro dignis esse ducamus. Fuit, eritque, quoad quidem mortales terram colunt, cuique seculo rerum et publicarum et privarum, tum earum quoque, quas neutrarum expertes facile dixeris, sua quaedam norma ac ratio, quam, qui id aetatis degunt, multo certe magis a re sua discant, perceptamque usurpent, quam quae longe anteactis seculis exstitit. Memini equidem, me, quum in Lusitania Christianissimi Regis Legatus essem, non tam in rebus Legationis illius commode gerendis, antiquis vel foederibus, quae cum Lusitanorum Regibus, nostris olim intercesse, re, vel Annalibus utriusque gentis versandis, quam quorum aetati ferme suppare sumus, adjutum ac sublevatum fuissem. Enimvero, Murete, nonnihil haud ita dispar in isto etiam scriptorum genere contingit. Nam quum ad consuetudines hominum inter sese instruendas atque ornandas, quae viri omni doctrina eruditi cum sui similibus per litteras colloquantur, magnopere conducant; ipsa autem consuetudinum colendarum ratio ac disciplina, nequaquam in aetates solum, verum etiam prope jam in annos singulos varia eveniat: non tam aut Ciceronis quidem ipsius, aut aliorum, quos refers, epistolis, qui nunc inter homines agunt, quam aut tuis, aut eorum, qui tui sunt similes, qui profecto perpauci sunt, adjuvantur. Non sunt denique ejusmodi tuae epistolae, quae seclis innumerabili-

bus manere, ac, ut Scaevola ajebat, evanescere queant. Itaque tu ne tibi desis, valde te hortor atque moneo. Meo res omnis plane, quandoquidem ita tibi cavere velle videris, periculo esto. Etsi vero id me tuto jubere facile sentio: ea legem tamen ac conditione quodvis periculum abfuturum promitto, si, quod nunc agis, id tu multo dehinc etiam prolixius ages, quaeque in isto genere posthac scribes, diligenter ac summa fide ad me perferenda curaveris. Quod autem scribis partum a malevolo nescio quo, per summam fraudem, suppositum tibi fuisse, qui falso se tuum esse dictitarit, id equidem ad me immerito tibi accidisse, ut debeo, magnopere doleo. At haec ille mihi haud satis insidiosae eam fraudem adorsasse videtur. Qui enim scripta tua legerit, vix alterius cujusquam quantumvis affabre effectum, commentum pro tuo agnoscat. Sunt, mi Murete, pestes quaedam hominum, per summam nequitiam ac interitum aliena laude delentium. Quos tu, quidem bene beateque vivendi ratio costant, propter magnitudinem et animi et ingenii, moderate feras oportet. Hujusmodi ego hominum monstra a lacessitis ulciscenda minime esse censeo, quibus ipsis invidia, qua miserrime peruruntur, saltem superque perenni supplicio est. Nam monstro sane haud absimile est, in obscuro Patriam jacere malle, quam ferre aequo animo, lumen ei a praestantiore quopiam praeferrī. Haud sane luminosior usquam Gallia nostra futura erat, quo illum animi fuisse intelligo quam quantum illa sua face ei praelucere potuisset. Non, ut in praediis urbanis, aequae in letterarum morumque studiis, ne altius quis tollat, actio ullo unquam jam prodita apud ullum unquam populum fuit. Quin πάντες πάντων πάντων ἐπιδρα εὐχαιναυτος ille, aut si certus, etiam noster in Νικομαχείας docet. Nihil plane erat, quod malevolus ille jure queri posset, si tu, doctrina singulari ac ingenii vi admirabili, in sublime te efferens, ipsius (quod ne in secundis quidem fortasse consistit) fenestellis officiebatur, quum ipsi pariter altius tollendi, omnium gentium instituta ac moribus, jus esset. Ut ille mihi prorsus ignaviter, ne eam nefarie, sibi prospexisse videatur, qui Patriae, in quaambo et nati et aducati, quod summo ornamento es, erisquidum Latinae loquentur litterae, id λίαν φθονερῶς damno esse existimarit. Sed illum jam missum facio. Tu vero, mi Murete, qua animi magnitudine polles, hanc fraude tibi injuriam factam magnifice contemne: ac perge porro quo jam diu contendis, ad palmam, quam sanctissimi mores, et in omni doctrina exantlati labores tibi mox in manum dabunt. Mihi tibi vindicem, quoad vivam, si quidem me ad eam rem id

neum censes, non defuturum, hoc mihi credas, vehementer velim. Vale, et me, quod facis, etiam atque etiam ama. Dat. Brajae Comitit Roberti, pridie Kalend. Octobr. MDLXXIX.

M. ANTONIUS MURETUS S. D.

PAULO MANUTIO.

III.

Respondet Manutio ad lib. III. Epist. 7. Quid homini non timendum? Caeterum haec Mureti Epistola legitur et in Epistolis Clarorum p. 289.

Heri redeuntem me a Balneis Aponi, quo me partim animi, partim valetudinis causa contuleram, exceperunt litterae tuae: quae, quam mihi gratae fuerint, noli quaerere. Mihi crede, quidquid reliquum erat molestiae ἐξέκλινον σου συμπτώματος, ἡ πρὶν πρῶτα ἔμαδες, deterserunt, omnemque ex eo natam aegritudinem depulerunt. Habebant egregiam sane atque illustrem significationem veteris illius ac perpetui amoris erga me tui: de quo, etsi mihi nunquam, ut dubitarem, contigit; tamen sit, nescio quomodo, ut omnis illius expressio, quasque professio pergrata mihi, perque jucunda sit. Ego, mi Manuti, cum de eo, quod mihi contigerat, retulissem ad medicos, meque illis omni ex parte indicassem, neque quidquam de tota mea ratione ac consuetudine vivendi reticuissem: nihil aliud reperire potui, nisi id quod ipse per me facile suspicabar, nocere mihi, quod tam raro exiret domo; quodque, ut me impetus ceperat, ita me, nulla habitata ratione temporis, aut ad legendum, aut ad scribendum darem. Itaque de eorum consilio mediator paulo laxius ac solutius vivere, et ante cibum ambulatiuncula modici sudoris aliquid excitare; praetereaque, cum videbitur, alienis et oculis legere, et manibus scribere: quem ad usum parare cogito amanuensem quempiam, cui epistolas inambulans dictem: nisi si quid erit τῶν ἀπορρήτων: quanquam haec quoque interdum, sed οὐκ ἀνιγμῶσι. Antea enim solebam statim a prandio calamus in manum sumere, et horam unam atque alteram epistolarum scriptioni dare: quo, reipsa comperi, nihil esse perniciosius. Cavebo igitur, et, ut mones, parcam mihi, cum mea causa, tum mehercule etiam tua. Non enim levem neque contemnendam jacturam faceres, si quid mihi contingeret, φίλε καὶ εἰς κτήμα τιμιώτερον. Ego vero amicus tibi

sum, et amicus ex animo, quales admodum paucos esse, non injuria querebatur Theognis. De Catullo, exiguum tu quidem mihi diem praefinis: sed tamen dabitur opera, ut satisfiat tibi. Torquatus Bembus respondit, se cognoscendi mei cupidissimum esse, mihiq; libenter gratificaturum, quacumque in re posset. Quod scribam, aliud nihil occurrit, etiam atque etiam vale, mi Manuti. A. d. 4. Kalend. April. Patavio.

E I D E M M A N U T I O.
I V.

De Tibullo et Propertio, *Libenter hoc et omne militabitur bellum*, ut ille ait. Ita enim de me meritis es, itaque assidue mereris, nulla ut in re unquam a tuo studio discrepare debeat voluntas mea. Sed quaeso te, quid te facere cogitas? an forte eadem opera Catullum cum commentario meo; Tibullum autem et Propertium sine ullo commentario emittere, eosque tres unum in librum conjungere? Tale enim aliquid mihi venit in mentem suspicari. Hoc si est, non equidem reprehendo, neque improbo; etiam librum puto vendibiliorem fore: sed tamen novum hoc, ut puto, multis videbitur. Sin alia quaedam tua ratio est, fac ut sciam. Nam, si ego recte conjeci, καὶ τῆς σὺν προαφύσεως ἐπέτυχον, capiam fortasse aliquid novi consilii, quod tibi non displiciturum esse confidam. Hodie constitutum factum erat cum amicis quibusdam, ut ad Torquatam adiremus una: sed hoc tempus nubilum, caliginosum, pluviosum, vereor ne illis obstet, quo minus ad me veniant. De loco Plutarchi mihi quoque cogitanti ac scribenti, permirum, perque incredibile videbatur. Accuratius igitur cogitabo, et cras, aut ad summum perendie, totam illam rationem minutissime, καὶ τῇ ἀκριβολογίᾳ τῇ μεγίστῃ confectam, ad te mittam. Quid amplius? Uxor is tuae fratrem nondum vidi. Hercules quoque tuus sexto aut septimo abhinc die venit ad me, neque unquam postea rediit. Ego autem, quando praesenti tibi studium in te meum declarare non possum, libentissime illud, excipiendis, et κατ' ὅσον δύνῃς omni genere officii prosequendis tuis declararem. Quare, etsi quid eorum causa possim, non video, non potius, nihil posse me, prope video, tamen erit mihi pergratum, si ita ad eos scriberis, hanc domum aequae ipsis patere, ac tuam, neque quidquam mihi posse accidere gratius, quam si me ipsi aliquid sua causa facere jubeant. Ama me, mi Manuti, et valetudinem tuam cura. Prid. Idus April. M. D. LVIII. Patavio.

Respondet Manutius libro III. Epist. 9.

E I D E M M A N U T I O.

V.

De Torquato (a) vehementer amo te: exemisti enim mihi scrupulum sane molestum. Nam subverebar, si ad illum scribens, patris mentionem facerem, quo id ipse animo accepturus esset ideoque avebam videre epistolam tuam: quae me docuit, metum illum inanem fuisse. Illi igitur Tibullum, cujus principium mittam ad te cras, aut summum perendie. Interea operis, quod agant, non defore, tuarum litterarum sermo declarat. De Propertio videbimus. Summopere cuperem, si commode fieri posset, ut Tibulli principium cum Catulli fine eodem filo conjungeretur. Cujus meae cupiditatis quae causa sit, facile te suspicaturum puto. Esset, ut opinor munus hoc pacto ἐν ἑνὶ ὅπως εὐ προέβλεπον καὶ μάλιστα τερπον. Nihil tamen nisi tuo commodo velim. Quod tot versus deletos miraris, dicam tibi, quid factum sit. E libris, quos ad me misisti, neuter erat, qui non in primo illo folio tam multa ad marginem adscripta haberet, ut verendum esset, ne librarii fallerentur. Concepseram igitur unum e meis, sed tam multa in eo menda reperi, ut coactus sim mutare consilium. Quod autem numerus versuum non congruebat, eo factum est, ut aliquot delendi fuerint. Nam quod ita cecidit, ut a pentametro inciperet pagina, non consilio factum est, sed casu. Potest autem facile corrigi. Characteres tui Graeci sane luculentissimi, ac dolerem Gallorum nostrorum vicem, quos a te caeteris omnibus rebus jam pridem victos, typorum quoque Graecorum elegantia superatum iri video, nisi plus te, quam plerosque illorum, amarem. Edendi autem Syriani consilium, cui tandem displiciturum? displiciturum vero? immo cui, qui quidem homo sit, non summopere placiturum putas? Germanum illum iterum tibi commendo; bonus vir est, et litteratus; et bene apud eum beneficium collocabis. Sed ego captus dulcedine quadam ad te scribendi, non sentio, tempus effluere. Vale. Hercules Podocatharus miratur, te ad binas litteras suas nihil respondere: neque non tamen facile suspicatur, id quod est, te non libenter scribere, nisi urget necessitas, cum manu tua nunc quidem scribere necesse habeas. Salvebis ab eo, et a Molino nostro. De epistolis tuis noli laborare, brevi

(a) Bembo, cujus mentio clara et supra Epist. 3. cuique dedicavi postea Tibullum suum, infra lib. III. Epist. 11.

sum, et amicus ex animo, quales admodum paucos esse, non injuria querebatur Theognis. De Catullo, exiguum tu quidem mihi diem praefinis: sed tamen dabitur opera, ut satisfiat tibi. Torquatus Bembus respondit, se cognoscendi mei cupidissimum esse, mihiq; libenter gratificaturum, quacumque in re posset. Quod scribam, aliud nihil occurrit, etiam atque etiam vale, mi Manuti. A. d. 4. Kalend. April. Patavio.

E I D E M M A N U T I O.
I V.

De Tibullo et Propertio, *Libenter hoc et omne militabitur bellum*, ut ille ait. Ita enim de me meritis es, itaque assidue mereris, nulla ut in re unquam a tuo studio discrepare debeat voluntas mea. Sed quaeso te, quid te facere cogitas? an forte eadem opera Catullum cum commentario mittere, eosque tres unum in librum conjungere? Tale enim aliquid mihi venit in mentem suspicari. Hoc si est, non equidem reprehendo, neque improbo; etiam librum puto vendibiliorem fore: sed tamen novum hoc, ut puto, multis videbitur. Sin alia quaedam tua ratio est, fac ut sciam. Nam, si ego recte conjeci, *καὶ τῆς σὺν προαφύσεως ἐπέτυχον*, capiam fortasse aliquid novi consilii, quod tibi non displiciturum esse confidam. Hodie constitutum factum erat cum amicis quibusdam, ut ad Torquatum adiremus una: sed hoc tempus nubilum, caliginosum, pluviosum, vereor ne illis obstet, quo minus ad me veniant. De loco Plutarchi mihi quoque cogitanti ac scribenti, permirum, perque incredibile videbatur. Accuratius igitur cogitabo, et cras, aut ad summum perendie, totam illam rationem minutissime, *καὶ τῇ ἀκριβολογίᾳ τῇ μεγίστῃ* confectam, ad te mittam. Quid amplius? Uxor is tuae fratrem nondum vidi. Hercules quoque tuus sexto aut septimo abhinc die venit ad me, neque unquam postea rediit. Ego autem, quando praesenti tibi studium in te meum declarare non possum, libentissime illud, excipiendis, et *καὶ δ' ὅσον ὅντα* omni genere officii prosequendis tuis declararem. Quare, etsi quid eorum causa possim, non video, non potius, nihil posse me, prope video, tamen erit mihi pergratum, si ita ad eos scripseris, hanc domum aequae ipsis patere, ac tuam, neque quidquam mihi posse accidere gratius, quam si me ipsi aliquid sua causa facere jubeant. Ama me, mi Manuti, et valetudinem tuam cura. Prid. Idus April. M. D. LVIII. Patavio.

Respondet Manutius libro III. Epist. 9.

E I D E M M A N U T I O.

V.

De Torquato (a) vehementer amo te: exemisti enim mihi scrupulum sane molestum. Nam subverebar, si ad illum scribens, patris mentionem facerem, quo id ipse animo accepturus esset ideoque avebam videre epistolam tuam: quae me docuit, metum illum inanem fuisse. Illi igitur Tibullum, cujus principium mittam ad te cras, aut summum perendie. Interea operis, quod agant, non defore, tuarum litterarum sermo declarat. De Propertio videbimus. Summopere cuperem, si commode fieri posset, ut Tibulli principium cum Catulli sine eodem filo conjungeretur. Cujus meae cupiditatis quae causa sit, facile te suspicaturum puto. Esset, ut opinor munus hoc pacto *ἐκ τῆς οὐδ' ὅπως ἐν πεντέμετρον καὶ μισικώτερον*. Nihil tamen nisi tuo commodo velim. Quod tot versus deletos miraris, dicam tibi, quid factum sit. E libris, quos ad me misisti, neuter erat, qui non in primo illo folio tam multa ad marginem adscripta haberet, ut vendendum esset, ne librarii fallerentur. Concerpsi igitur unum e meis, sed tam multa in eo menda reperi, ut coactus sim mutare consilium. Quod autem numerus versuum non congruebat, eo factum est, ut aliquot delendi fuerint. Nam quod ita cecidit, ut a pentametro inciperet pagina, non consilio factum est, sed casu. Potest autem facile corrigi. Characteres tui Graeci sane luculentissimi, ac dolerem Gallorum nostrorum vicem, quos a te caeteris omnibus rebus jam pridem victos, typorum quoque Graecorum elegantia superatum iri video, nisi plus te, quam plerosque illorum, amarem. Edendi autem Syriani consilium, cui tandem displiciturum? displiciturum vero? immo cui, qui quidem homo sit, non summopere placiturum putas? Germanum illum iterum tibi commendo; bonus vir est, et litteratus; et bene apud eum beneficium collocabis. Sed ego captus dulcedine quadam ad te scribendi, non sentio, tempus effluere. Vale. Hercules Podocatharus miratur, te ad binas litteras suas nihil respondere: neque non tamen facile suspicatur, id quod est, te non libenter scribere, nisi urget necessitas, cum manu tua nunc quidem scribere necesse habeas. Salvebis ab eo, et a Molino nostro. De epistolis tuis noli laborare, brevi

(a) Bembo, cujus mentio clara et supra Epist. 3. cuique dedicavi postea Tibullum suum, infra lib. III. Epist. 11.

cas habiturus es. Iterum vale. Prid. Non. Maji. Patavio Anno MDLVIII.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 21. Graecos typos.

EIDEM MANUTIO.

VI.

Si Pegasi sint isti tui operarii, tamen fieri nullo modo potest, ut uno die chartas quinque descripserint, quas heri te accepisse oportet: at tuae hodiernae litterae significant, opus ei deesse. Itaque, quid cogitem, nescio. Chartas quinque, cum isthic essem, apud te reliqui; alteras quinque nudius tertius misi: tu, ut omnia jam confecta esse significes, cras tria folia impressa missurum esse te dicis. Iterum tibi dico, quid cogitem, nescio. Nam, sive illa ad te perlata sunt, deesse illis, quod agant, non potest; sive non sunt, verendum est, ne eodem modo aut intercipiatur, aut pereat si quid amplius misero. Itaque nihil amplius mittam, dum quid de illis factum sit, cognovero. Vales 10. Kal. Maji. Patavio.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 17. Tu vide: cum qua Epistola sequens 18. Sedata jam tempestas, conjungenda est.

EIDEM MANUTIO

VII.

Miror, quid acciderit, quod a te nihil hoc triduo litterarum, praesertim cum adhuc ad binas meas nihil responderis; quarum alteras accepisti cum indice eorum, quae in Catullo peccaverant librarii; alteras (b) cum tertio folio Tibulli. Utinam ne vera sint ea, quae mihi veniunt in mentem. Nam, vere ut dicam, summus amor erga te meus interdum vereri me cogit de firmitate valetudinis tuae. Quaeso te, eripe mihi hanc molestiam: et, si apud te est ut volumus, ad intermissum scribendi institutum redi. Ego, cum primum a te litteras accepero, mittam ad te et Tibulli reliquum, et scholia. 3. Id. Maji. Patavio.

EIDEM MANUTIO.

VIII.

Ego vero te nihil de me tam improbe suspicatum, certo scio: teque omnia scripsisse ἀπλῶς καὶ ἀφελῶς, persuasissimum habeo. Sed quod ea de re scripsi, jocus sum non tam in te, quam in me ipsum. Sed, quando tu ita vis, omittantur sane haec omnia. Catulli quod reliquum est, ad te mitto. Caetera urgeo. In iis, quae accepi, non admodum multa librariorum menda sunt: nonnulla tamen, sed levis momenti; in Ode Saphonis tria aut quatuor, quae sane excidisse nollem. At haec relinquamus. Cogito, cui Tibullum, cui Propertium, ex more dicare debeam: neque satis explicare me possum. Nam ex iis, qui mihi veniunt in mentem, σμυρότεροι sunt, alii κενότεροι. Adolescentes homines vellem, ingenio elegantiori et non alieno ab his litteris, et, totum φιλοδόξως magis, quam φιλοχρημάτως. Omnino Venetiis (c) exeundum est. Nam ista littora plane littora sunt, frustra ares, frustra seras. Tu, si potes, consilio me adjuva. Nam mehercule, si nihil aliud ostendatur, potius amiculo cuipiam meae sortis hoc munusculum deferam, qui me amet, qui mihi bene cupiat, qui mihi saltem gratias agat, quam cuiquam ex istis splendidis, qui omnia sibi ultro deberi putant. Quaeso te, quando ego neque defugio, neque defugiam unquam, quicquid tu voles laboris, suscipe hanc cogitationem causa mea, et quid facere debeam, mone. Novi te, ut in caeteris, ita in his quoque rebus acutissimum et sagacissimum. Ubi tu τῇ ἀρίστῃ γυναικί, ut soles, consilium dederis, quicumque erit eventus, aequissimo animo feram. Vale A. D. V. Kal. Maji. Patavio.

Respondet Manutius l. III. Ep. 19. Quid? tu me putas.

(b) Harum initium, Epistolam meam. Ea vero sunt lib. III. Ep. 7.

(c) Dedicaverat Catullum suum Bernardo Lauredano, Patricio Veneto, (quare lib. II. Ep. 10.) aucupans aliquod praemium: sed spe frustratum fuisse, declarant nimirum, quae hic sequuntur.

cas habiturus es. Iterum vale. Prid. Non. Maji. Patavio Anno MDLVIII.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 21. Graecos typos.

EIDEM MANUTIO.

VI.

Si Pegasi sint isti tui operarii, tamen fieri nullo modo potest, ut uno die chartas quinque descriperint, quas heri te accepisse oportet: at tuae hodiernae litterae significant, opus ei deesse. Itaque, quid cogitem, nescio. Chartas quinque, cum isthic essem, apud te reliqui; alteras quinque nudius tertius misi: tu, ut omnia jam confecta esse significes, cras tria folia impressa missurum esse te dicis. Iterum tibi dico, quid cogitem, nescio. Nam, sive illa ad te perlata sunt, deesse illis, quod agant, non potest; sive non sunt, verendum est, ne eodem modo aut intercipiatur, aut pereat si quid amplius misero. Itaque nihil amplius mittam, dum quid de illis factum sit, cognovero. Vales 10. Kal. Maji. Patavio.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 17. Tu vide: cum qua Epistola sequens 18. Sedata jam tempestas, conjungenda est.

EIDEM MANUTIO

VII.

Miror, quid acciderit, quod a te nihil hoc triduo litterarum, praesertim cum adhuc ad binas meas nihil responderis; quarum alteras accepisti cum indice eorum, quae in Catullo peccaverant librarii; alteras (b) cum tertio folio Tibulli. Utinam ne vera sint ea, quae mihi veniunt in mentem. Nam, vere ut dicam, summus amor erga te meus interdum vereri me cogit de firmitate valetudinis tuae. Quaeso te, eripe mihi hanc molestiam: et, si apud te est ut volumus, ad intermissum scribendi institutum redi. Ego, cum primum a te litteras accepero, mittam ad te et Tibulli reliquum, et scholia 3. Id. Maji. Patavio.

(b) Harum initium, *Epistolam meam*. Ea vero sunt lib. III. Ep. 7.

EIDEM MANUTIO.

VIII.

Ego vero te nihil de me tam improbe suspicatum, certo scio: teque omnia scripsisse ἀπλῶς καὶ ἀφελῶς, persuasissimum habeo. Sed quod ea de re scripsi, jocus sum non tam in te, quam in me ipsum. Sed, quando tu ita vis, omittantur sane haec omnia. Catulli quod reliquum est, ad te mitto. Caetera urgeo. In iis, quae accepi, non admodum multa librariorum menda sunt: nonnulla tamen, sed levis momenti; in Ode Saphonis tria aut quatuor, quae sane excidissem nollem. At haec relinquamus. Cogito, cui Tibullum, cui Propertium, ex more dicare debeam: neque satis explicare me possum. Nam ex iis, qui mihi veniunt in mentem, σεμνότεροι sunt, alii κενώτεροι. Adoloscens homines vellem, ingenio elegantis et non alieno ab his litteris, et, totum φιλοδόξως magis, quam φιλοχρημάτως. Omnino Venetiis (c) exeundum est. Nam ista littora plane littora sunt, frustra ares, frustra seras. Tu, si potes, consilio me adjuva. Nam mehercule, si nihil aliud ostendatur, potius amiculo cuipiam meae sortis hoc munusculum deferam, qui me amet, qui mihi bene cupiat, qui mihi saltem gratias agat, quam cuiquam ex istis splendidis, qui omnia sibi ultro deberi putant. Quaeso te, quando ego neque defugio, neque defugiam unquam, quicquid tu volles laboris, suscipe hanc cogitationem causa mea, et quid facere debeam, mone. Novi te, ut in caeteris, ita in his quoque rebus acutissimum et sagacissimum. Ubi tu τῇ ἀρίστῃ γνώμῃ, ut soles, consilium dederis, quicumque erit eventus, aequissimo animo feram. Eale A. D. V. Kal. Maji. Patavio.

Respondet Manutius l. III. Ep. 19. Quid? tu me putas.

(c) Dedicaverat Catullum suum Bernardo Lauredano, Patricio Veneto, (quare lib. II. Ep. 10.) aucupans aliquod praemium; sed spe frustratum fuisse, declarant nimirum, quae hic sequuntur.

EIDEM MANUTIO

IX.

Respondet Manutio ad lib. III. Ep. 21. Graecos typos.

De Propertio quietus esto. Libenter hoc et omne militabitur Bellum, in tuae spem gratiae. Neque quod dixeram: (d) eo dixeram: sed tu aliorum accepisti: (e) tantum enim loquebar: *περὶ τῆς προσφωνήσεως*. Accipio tamen, quod das, fore, ut tui isti Pegasi (f) minus incitate volent. Mitto ad te epistolam ad Bembum (g), *ἀν' ὁποῦδ' ἄλλοι μὲν*. Mihi crede, semel scripsi, semel relegi: sed eo fidentius, quod ad te mittitur, tanquam Aristarchum: quidquid minus placuerit, *οὐ βελίοντα*, per me quidem non interpoles modo eam licet, verum etiam de integro eudas. Tanto melior erit, si tua erit; ac ne sic quidem mea esse desinet. Nam in hoc quidem genere *πᾶν τὸν φέρον*. Quid amplius? Reliqua Tibulli cras mittam, ac fortassis etiam scholiorum partem, ut gustum aliquem futuri operis capias. Tibullarii urgent. Vale. Molinus te salutat. Postrid. Non. Maji. Patavio.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 20. Mihi vero, ita vivam: quam et hic invenies lib. II. Epist. 21.

EIDEM MANUTIO.

X.

Cum Venetiis discederem, reliqui apud Sixtum Medicem, optimum et humanissimum virum, cujus, ut scis, hospitio usus eram; libros aliquot tuos, itemque volumen unum mearum Variarum Lectionum; quae omnia puto jam pridem ad te perlata esse. De Dionysio injeci jam mentionem Cardinali: cum ipse me da te, tuisque rebus perhumaniter interrogasset. Tu, si me audis, videbis, ut ne res in longum differatur. Nolim enim contingeret, ut alius quispiam occupet. De sene illo impuro quid vis tibi respondeam? denuo confirmasse se

- (d) Supra Epist. 5. verbis: *De Propertio videbimus*.
 (e) Verbis: *Vide*, te Propertium negligere; quae habes in Epistolis Manutianis lib. III. Ep. 21.
 (f) Explicari haec possunt ex initio Epist. 6. hujus libri.
 (g) Eam quaere infra lib. II. Ep. 11.

dicitur. Omnino tamen si homo bulla, eo magis senex. Sed o incertam conditionem nostram! Ille exsuccus, exsanguis, exhaustus, senio confectus, et ipse orbis senium, qui jam jamque animam efflaturus videbatur, vivit tamen: vivit? imo vero, sed nolo caetera, quae leviter immutata, pulchre, ut opinor, quadrarent. At Gallorum Rex, integra aetate, firma valetudine, maximis viribus, florentissimis rebus suis, inopina morte percussus est. Quo quidem casu valde accisae sunt spes nostrae, magnaeque hic et animorum et vultuum facta mutatio. Sed omittamus haec. Cum hic sunt studiosi nominis tui, et scriptorum tuorum admiratores maximi: tum M. P. Medicus *ὁ τῶν τυγχόντων*, homo et Graecarum et Latinarum litterarum scientia excultus, et Philosophus, et, si quaeris, mehercules etiam poeta valde bonus, ita te amat, ut nihil ardentius fieri posse videatur. Est autem natura comparatum, ut, quos amamus, ab iis etiam nos amari velimus. Cupit igitur ad amicitiam tuam mea opera pervenire: et ea re scripsit ad te epistolam, quam ad te cum his litteris mitto. Videor facturum injuriam humanitati tuae, si te orem, ut ad ipsius litteras respondeas. Puto enim sponte facturum. Sed tamen, quia et ego hominem valde amo, et ipse te magnopere observat, mecumque diligentissime egit, ut id a te peterem, peto et quaeso. Quid jam, quid aliud? Nihil, nisi ut valetudinem tuam cures, et me ames, et Aldum nostrum salutes meo nomine, quem ego, medius filius, in oculis fero. Vale. A. D. 14. Kal. Sext. Ferrar.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 27. Vix credas.

EIDEM MANUTIO.

VI.

Heri ad te scripsissem, sed volui gratificari Lazaro Moenico adolescenti optimo, ingeniosissimo, studiosissimo, quod et ipse incensus erat cupiditate cognoscendi tui, et eum ego cupiebam a te cognosci, de quo me tam saepe praedicantem audisses. Hic enim est unus propemodum, de quo ego mihi omnia summa polliceri audeo: neque metuo, ne me spes fallat. Quaeso te, complectere eum mea causa quam poteris humanissime: dignus est enim omni benevolentia atque amore. Ingenium summum, industria mirifica, mores optimi atque incorruptissimi. Denique quicquid dici de illa aetate honorifice potest, id me de eo dixisse, et merito dixisse tibi persuadeo. Accipies ab eo, quod superest Tibulli, et scholia mea in pri-

num librum: de quibus cupio audire iudicium tuum. Quid est, quod hodie ad me Molinus scripsit, mira quaedam esse, quae tu mihi, cum istuc venissem, dicturus esses? Si me amas quicquid est, scribe. Ego enim, nisi quid aliud acciderit, nondum me istuc venturum puto. Vale. 15. Kal. Junii. Patavio.

EIDEM MANUTIO

XII

Respondet Manutio ad lib. III. Epist. 16.
Paululum nunc quidem.

Ego vero Herculi quidem optimo atque honestissimo adolescenti sua et tua causa, tibi vero, tua et mea ex animo gratulor. Nam et ipsius studiis et valetudini tuae praeclare consulatur, et ego epistolas a te accipiam non crebriores tantum et longiores, verum etiam, ita me Hercules amet, nitidiores et alacriores. Vel illa, quam hodie accepi, quam festiva est! quam hilaris! quam tua! Itaque Molinus exultat quotidie addi aliquid ad laborem suum (b): soletque mihi saepe in sermonibus dicere, ingenium tuum sibi agrorum Siculorum simile videri: e quibus

*Aestiva quantum decerpunt luce capellae,
Tantum fecundus gelida ros nocte reponit.*

Heri misi ad te reliquam partem scholiorum in Tibullum. Nam in quartum librum cur hoc tempore nihil scribam, magna causa est. Propertium urgeo: cuius principium paucis diebus ad te mittam, id est, cum Tibulli, quod operis descriptum est, accepero. Columbinum tuum, misi qui ad me accerseret: sed is negavit se domi esse. Cras, si non modo columbinis, sed aquilinis etiam feratur alis, non effugiet colloquium meum. Vale, mi Manuti, καμὲ, ὡς περ εἶωδας, ἀντιφιλῶν διατελεῖ. 7. Kal. Junii. Mira illa, de quibus mihi Molinus scripserat, si potes, scribe, aut aperte, aut συμβολικῶς.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 24. Molino dixeram.

(b) Molino enim, qui hanc in rem detulerat operam suam, describenda dabantur Manutianae, ut edituro eas Manutio remitti possent; intelliges ex lib. III. Epist. 6.

XIII.

Respondet Manutio ad modo memoratam:
Molinio dixeram.

Si nihil est aliud, praeter occultam quandam coitionem factam a duobus civibus, amicis nostris, ad dejiciendum eum, qui successit in Polyphemi (i) locum: causa nulla est, cur id tantopere celatum velis. Nam hic quidem res omnium sermone celebrata est. De Ferrariensi, neque nihil est, quod audisti, neque tamen mihi adhuc, quid facere debeam, constitutum est. Omnino (b) curem aliquam μετεβολην. Non enim quid placeat magis in dies Patavium, sed quid intelligam, scio te quoque intelligere. Neque vero ita multum laborarem; Sigonio ne an mihi etiam, si quaeris; mihi quidem magis arrideret ea conditio, qua nunc est Sigonius: idque cum aliis de causis, tum quia tecum essem. Spes est, aliquid super hac re ante Octobrem a III. Viris constitutum iri. Neque sane facere aliter possunt, nisi paulatim Patavinam scholam exinariri velint. Expectabimus igitur, et, si res succedet ut volumus, gaudebimus: sin, humaniter feremus, et prospiciemus rationibus nostris. Propertiam urgebo, ut jubes. Scholia in Tibullum cum inibi erit, ut excudantur, velim ad me paulo diligentius inspicienda mittas. In carminibus, quibus celebratur hortorum deus, jambica quaedam sunt, quae ab omnibus tribuuntur Tibullo. Unum etiam ejusdem argumenti epigramma reperi in antiquo Tibulli libro. Haec igitur appendiculam adjiciemus, si voles. Quartus liber tam multa habet quae non intelligam, ut in aliud tempus differre satius putem. Valde me pungit, quod scripsisti de Simiolo illo Parisiensi: nunquam putassem, sub tanta simplicitatis specie latere tantam perfidiam. Mihi paucis diebus ad illum alterum necessario scribendum est, egoque, si tibi ita videbitur, libenter faciam, ut inseram litteris meis testimonium meum iudicii de eo tui. Tu maximo animo contemne ista omnia, ut facis, et ad valetudinem tuam vel conservandam, vel confirmandam omne studium confer. Vale. 4. Non. Jun. Patavio.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 10. Remitto scholia.

(i) Polyphemi nomine Franciscum Sobortellum designari haud vana suspicio est. Declaravi rem pluribus in praefatione ad Manutianas b. 2.

(b) Ad hac verba notavi aliquid dicto loco l. 1.

mum librum: de quibus cupio audire iudicium tuum. Quid est, quod hodie ad me Molinus scripsit, mira quaedam esse, quae tu mihi, cum istuc venissem, dicturus esses? Si me amas quicquid est, scribe. Ego enim, nisi quid aliud acciderit, nondum me istuc venturum puto. Vale. 15. Kal. Junii. Patavio.

EIDEM MANUTIO

XII

Respondet Manutio ad lib. III. Epist. 16.
Paululum nunc quidem.

Ego vero Herculi quidem optimo atque honestissimo adolescenti sua et tua causa, tibi vero, tua et mea ex animo gratulor. Nam et ipsius studiis et valetudini tuae praeclare consulatur, et ego epistolas a te accipiam non crebriores tantum et longiores, verum etiam, ita me Hercules amet, nitidiores et alacriores. Vel illa, quam hodie accepi, quam festiva est! quam hilaris! quam tua! Itaque Molinus exsultat quotidie addi aliquid ad laborem suum (b): soletque mihi saepe in sermonibus dicere, ingenium tuum sibi agrorum Siculorum simile videri: e quibus

*Aetiva quantum decerpunt luce capellae,
Tantum secundus gelida ros nocte reponit.*

Heri misi ad te reliquam partem scholiorum in Tibullum. Nam in quantum librum cur hoc tempore nihil scribam, magna causa est. Propertium urgeo: cuius principium paucis diebus ad te mittam, id est, cum Tibulli, quod operis descriptum est, accepero. Columbinum tuum, misi qui ad me accerseret: sed is negavit se domi esse. Cras, si non modo columbinis, sed aquilinis etiam feratur alis, non effugiet colloquium meum. Vale, mi Manuti, καμὲ, ὡς περ ἑώδας, ἀντιφιλῶν διατέλει. 7. Kal. Junii. Mira illa, de quibus mihi Molinus scripserat, si potes, scribe, aut aperte, aut συμβολικῶς.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 24. Molino dixeram.

(b) Molino enim, qui hanc in rem detulerat operam suam, describenda dabantur Manutianae, ut edituro eas Manutio remitti possent; intelliges ex lib. III. Epist. 6.

XIII.

Respondet Manutio ad modo memoratam:
Molinio dixeram.

Si nihil est aliud, praeter occultam quandam coitionem factam a duobus civibus, amicis nostris, ad deijciendum eum, qui successit in Polyphemi (i) locum: causa nulla est, cur id tantopere celatum velis. Nam hic quidem res omnium sermone celebrata est. De Ferrariensi, neque nihil est, quod audisti, neque tamen mihi adhuc, quid facere debeam, constitutum est. Omnino (b) curem aliquam μετεβολήν. Non enim quid placeat magis in dies Patavium, sed quid intelligam, scio te quoque intelligere. Neque vero ita multum laborarem; Sigonio ne an mihi etiam, si quaeris; mihi quidem magis arrideret ea conditio, qua nunc est Sigonius: idque cum aliis de causis, tum quia tecum essem. Spes est, aliquid super hac re ante Octobrem a III. Viris constitutum iri. Neque sane facere aliter possunt, nisi paulatim Patavinam scholam exinariri velint. Expectabimus igitur, et, si res succedet ut volumus, gaudebimus: sin, humaniter feremus, et prospiciemus rationibus nostris. Propertium urgeo, at jubes. Scholia in Tibullum cum inibi erit, ut excudantur, velim ad me paulo diligentius inspicenda mittas. In carminibus, quibus celebratur hortorum deus, jambica quaedam sunt, quae ab omnibus tribuuntur Tibullo. Unum etiam ejusdem argumenti epigramma reperi in antiquo Tibulli libro. Haec igitur appendiculam adjiciemus, si voles. Quartus liber tam multa habet quae non intelligam, ut in aliud tempus differre satius putem. Valde me pungit, quod scripsisti de Simiolo illo Parisiensi: nunquam putassem, sub tanta simplicitatis specie latere tantam perfidiam. Mihi paucis diebus ad illum alterum necessario scribendum est, egoque, si tibi ita videbitur, libenter faciam, ut inseram litteris meis testimonium meum iudicii de eo tui. Tu maximo animo contemne ista omnia, ut facis, et ad valetudinem tuam vel conservandam, vel confirmandam omne studium confer. Vale. 4. Non. Jun. Patavio.

Respondet Manutius lib. III. Epist. 10. Remitto scholia.

(i) Polyphemus nomine Franciscum Sobortellum designari haud vana suspicio est. Declaravi rem pluribus in praefatione ad Manutianas b. 2.

(b) Ad hac verba notavi aliquid dicto loco l. 1.

EIDEM MANUTIO.

XIV.

Cum constituisset hodie ad te scribere, hesterno die non scripsi, quod (ἀξέπειαν ἐπ' αὐτὴν) stomachum mihi moverant versus, quos ad me miseris; de quibus tamen valde amote. Defunctus enim, ut semper, amici officium es, cum ea, quae ad me tantopere pertinerent, mihi non ignota esse voluisti. Sed impurum ego illum, si vivo! etsi rectius tu: qui te tra haec et imura animalia, ut despiciam, moneas. Coram igitur colloquemur. De Dulcio (eum enim significari puto) consilium tuum sequar. Ad te scribere aliquid te dignum, mihi hoc crede, gestit animus: et est ὑπόδεσις praeclara, aut innumerabiles potius ὑποδέσεις. Sed ita pridem versus facere destiti, ut valde metuum, ne nihil succedat. Tentabo tamen, etsi nunc, propter hoc consilium de migratione, animo non sum valde apto ad poeticas hilaritates. Erat et ad Petrum πρὸς ξυρόκρεων (l) (finge aliquod ejusmodi nomen aut Latinum, aut vernaculum, ita quem dicam intelliges,) ode una jam pridem scripta: de qua, quid faciam, nescio. Nam neque cum homine in eam suspicionem adducto, nisi prius de illius innocentia constiterit, quidquam mihi esse negotii volo: et perire eam, etsi nihili est, nollem. Ad haec exspecto, quid sentias. Nunc est quod te magnopere oratum velim. In iis litteris, quas ante hos 15 dies ad Petrum Morinum dederam, narrabam deferri mihi conditionem opimam et honorificam inprimis: neque, quatenam esset, exprimebam; aiebam autem, me eam neque accipere, neque plane repudiare audere, nisi bene et penitus perspecto ejus, qui me ad se vocat, animo. Nunc cupe-rem, (ac vide quam improbus sim, qui te quoque mea causa improbum fieri velim,) cupe-rem (m) igitur, epistolam ad me bene longam eo argumento scriberes, ut laudares consilium meum, qui et lucro praesenti, quod, ut scis, offerebatur, et tranquillitati studiorum meorum, et aliis ejusmodi rebus familiaritatem, ἢ δερματίαν, ἢ ἄλλον ὅτι ποτὲ ὀνομαζόμενον μά-

(l) ξυρός, ficus, Ital. secco; κρέας, caro. Opinor indicari Petrum Carnesecum, quem Thuanus lib. XXXIX. f. 779. scribit a Pio V. Pontifice Anno 1566. damnatum ad ignem, quod cum sectariis coluissis amicitiam. Multa ejus mentio in Epistolis M. A. Flamini a Camerario editis, ubi Carneseca vocatur.

(m) Gratificatur huic cupiditati Manutius lib. III. Epist. 25 Cum antea.

EPISTOLA XIV.

ἀν' αὐτὸν δέχοιτο, anteposuerim. Erit tibi campus amplissimus amplificandi conditionem illam, quam repudio, et tamen ex contentione ostendendi, quauto sit haec honestior ac splendidi-ior; dicendi de hominis ipsius laudibus; etiam de iis, qui cum eo sunt, si quis eorum tibi nominatim appellandus ac celebrandus videbitur: idque cum ad meas rationes accommodatissimum fuerit, tum tibi fortassis non inutile ad gratiam ipsius recolligendam, et ad medicinam faciendam animo nonni-hil, ut scis, exulcerato. Vellem etiam certo praediceret fore, ut magnos aliquando ex eo industriae meae perciperem fructus. Puderet eum fortasse olim, facere te δαδόμεναι. Eam autem epistolam ad ipsum finem tuarum imprimi vellem. Hoc a te vehementer peto. Ea lege tamen, si tibi quoque hoc ere utriusque nostrum fore videtur. Cras caetera. Vale, mi optime et optatissime Manuti. Epistolae tuae nullae praeterea sunt, quas quidem edi oporteat. Sunt enim in aliis pleraque omnia τῶν ἀπορρήτων. Iterum vale. Hodierna elegantissima est, sed ut videtur, non divulganda. Nicolam tuum, aut nostrum potius, ἐπιστάζομαι.

EIDEM MANUTIO.

XV.

Respondere videtur Epistolae Manutii, Constituit animum, quae infra est libri III. 11. Caeterum in Epistolis Clarorum immixta haec est Epistolae decimae septimae, et mutat quaedam, p. 290. seq.

Valde recreatus sum iis litteris, quas a te hodie accepi, Etenim qui natura in omnibus rebus meis δυσελπίς πέρα πρὸς μέγιστον esse soleam, tantum ex indignatione quadum superioribus diebus concepta ad illam naturalem δυσελπίσιαν adje-ceram, ut non tantum aliis omnibus asper, morosus, ἀπρὸς σήγορος, verum etiam mihimetipsi odiosus atque invisus esse coepissem. Sed redibo ad me, meque amabo, ne quid non a-mem, quod ames tu, in quo est, quidquid usquam est, ama-bile. Rasarium, et illud alterum hominis somnium πολλὰ δι-κώζεις jubeo. Quamquam quae indignitas est, me a iam in-ductis tamque abjectis nebulonibus oppugnari? hocceine secu-lum? Mihi crede, nisi sustentaret me voluptas ea, quam ex amicitia nostra capio, evaderem aut Atheniensis ille μισαν-δρωπος, aut Bellerophon Homericus, qui

EIDEM MANUTIO.

XIV.

Cum constituissem hodie ad te scribere, hesterno die non scripsi, quod (ἀξέπειαν ἐπ' αὐτὴν) stomachum mihi moverant versus, quos ad me miseris; de quibus tamen valde amote. Defunctus enim, ut semper, amici officium es, cum ea, quae ad me tantopere pertinerent, mihi non ignota esse voluisti. Sed impurum ego illum, si vivo! etsi rectius tu: qui te tra haec et imura animalia, ut despiciam, mones. Coram igitur colloquimur. De Dulcio (cum enim significari puto) consilium tuum sequar. Ad te scribere aliquid te dignum, mihi hoc crede, gestit animus: et est ὑπόδεσις praeclara, aut innumerabiles potius ὑποδείξεις. Sed ita pridem versus facere destiti, ut valde metuum, ne nihil succedat. Tentabo tamen, etsi nunc, propter hoc consilium de migratione, animo non sum valde apto ad poeticas hilaritates. Erat et ad Petrum τὸν ξηρόκρεων (l) (finge aliquod ejusmodi nomen aut Latinum aut vernaculum, ita quem dicam intelliges,) ode una jam pridem scripta: de qua, quid faciam, nescio. Nam neque cum homine in eam suspensionem adducto, nisi prius de illius innocentia constiterit, quidquam mihi esse negotii volo: et perire eam, etsi nihili est, nollem. Ad haec exspecto, quid sentias. Nunc est quod te magnopere oratum velim. In iis litteris, quas ante hos 15 dies ad Petrum Morinum dederam, narrabam deferri mihi conditionem optimam et honorificam inprimis: neque, quatenam esset, exprimebam; aiebam autem, me eam neque accipere, neque plane repudiare audere, nisi bene et penitus perspecto ejus, qui me ad se vocat, animo. Nunc cuperem, (ac vide quam improbus sim, qui te quoque mea causa improbum fieri velim,) cuperem (m) igitur, epistolam ad me bene longam eo argumento scriberes, ut laudares consilium meum, qui et lucro praesenti, quod, ut scis, offerebatur, et tranquillitati studiorum meorum, et aliis ejusmodi rebus familiaritatem, ἢ δερσπείαν, ἢ ἄλλον ὅτι ποτὲ ὀνομαζόμενον μά-

(l) ξηρός, sicus, Ital. secco; κρέας, caro. Opinor indicari Petrum Carnesecum, quem Thuanus lib. XXXIX. f. 779. scribit a Pio V. Pontifice Anno 1566. damnatum ad ignem, quod cum sectariis coluissis amicitiam. Multa ejus mentio in Epistolis M. A. Flamini a Camerario editis, ubi Carneseca vocatur.

(m) Gratificatur huic cupiditati Manutius lib. III. Epist. 25 Cum antea.

EPISTOLA XIV.

ἀν' αὐτὸν δέχομαι, anteposuerim. Erit tibi campus amplissimus amplificandi conditionem illam, quam repudio, et tamen ex contentione ostendendi, quauto sit haec honestior ac splendidior; dicendi de hominis ipsius laudibus; etiam de iis, qui cum eo sunt, si quis eorum tibi nominatim appellandus ac celebrandus videbitur: idque cum ad meas rationes accommodatissimum fuerit, tum tibi fortassis non inutile ad gratiam ipsius recolligendam, et ad medicinam faciendam animo nonnihil, ut scis, exulcerato. Vellem etiam certo praediceres fore, ut magnos aliquando ex eo industriae meae perciperem fructus. Puderet eum fortasse olim, facere te δαδόμεντον. Eam autem epistolam ad ipsum finem tuarum imprimi vellem. Hoc a te vehementer peto. Ea lege tamen, si tibi quoque hoc ere utriusque nostrum fore videtur. Cras caetera. Vale, mi optime et optatissime Manuti. Epistolae tuae nullae praeterea sunt, quas quidem edi oporteat. Sunt enim in aliis pleraque omnia τῶν ἀπορρήτων. Iterum vale. Hodierna elegantissima est, sed ut videtur, non divulganda. Nicolam tuum, aut nostrum potius, ἐπισπάζομαι.

EIDEM MANUTIO.

XV.

Respondere videtur Epistolae Manutii, Constituit animum, quae infra est libri III. 11. Caeterum in Epistolis Clarorum immixta haec est Epistolae decimae septimae, et mutat quaedam, p. 290. seq.

Valde recreatus sum iis litteris, quas a te hodie accepi. Etenim qui natura in omnibus rebus meis δυσελπις πέρα πᾶσι μεξίς esse soleam, tantum ex indignatione quadum superioribus diebus concepta ad illam naturalem δυσελπιστίαν adiecera, ut non tantum aliis omnibus asper, morosus, ἀπρὸς σήγορος, verum etiam mihimetipsi odiosus atque invisus esse coepissem. Sed redibo ad me, neque amabo, ne quid non amabile. Rasarium, et illud alterum hominis somnium πολλὰ δὲ μᾶζον jubeo. Quamquam quae indignitas est, me a iam indoctis tamque abjectis nebulonibus oppugnari? hoccene securum? Mihi crede, nisi sustentaret me voluptas ea, quam ex amicitia nostra capio, evaderem aut Atheniensis ille μισάνθρωπος, aut Bellerophon Homericus, qui καππεδίων τὸ ἀλήϊον οἷός ἐστιν, Mureti, T. II.

οὐ δὲ μὲν κατέδωκεν, πᾶσαν ἀνδρῶπων ἀλγεῖναι (n)
 De Pola, quid ego tibi, mi Manuti, gratias agam? aut quibus verbis istam animi tui magnitudinem plane regiam praedicem? Ecquod erit unquam tempus, cum ego tibi, cum liberis tuis aliquam beneficiorum partem reponam? Sed quo tu liberalior es, et amantior mei, eo me maiore studio cavere decet, ne maiorem commodi mei, quam tuarum virium, rationem habuisse videar. Neque enim aequum est, ut propter me peregrinum hominem, cui nihil est praeter animum bonum et fidem, quicquam de tua re familiari detrahantur, omnia perpeti satis est: non deerit, unde vivam; et si hoc deerit, non deerit, unde moriar. Satis diu vixero, si antequam e vita migrem, insigne aliquod voluntatis erga te meae testimonium edere potuero. Quamquam quid est, cur hoc sperare debeam? Animus tibi, Manuti, animus pro praemio accipiendus est: quo tu si contentus esse nolles, ad meas maximas acerbitates accederet illa omnium gravissima, quod homini qui omnium optimo, et de me optime merito, gratiam referre non possem. Vale. A. d. 7. Kal. Sept. Patavio. Scripseram jam nescio quid litterarum Ferrariem, ad Petrum Morinum: id cum cui traderem, nescirem, visum est, ad te mittere. Tuum erit, aliquam viam videre, qua illae et tuto et celeriter perferantur. Id, opinor, per Vincentium Valgrisium commodissimum facere poteris. Ille enim solet interdum ad Morinum ipsum scribere. In eis litteris illud etiam adscripsi, cum quid scribere ad me vellet, ut ad te mitteret, te mihi diligenter curaturum. Id, ut facias, peterem a te, si opus esse existimarem.

E I D E M M A N U T I O.

XVI.

Respondet Manutio ad lib. III. Epist. 10. Remitto scholium

Moriar, si quicquam unquam feci invitus: sed tamen effigere non possum, quin tibi de Tibullo parum obsequar, tenim quae in eo libro maxime videtur operam meam requirere, ea ego aequae intelligo, atque si scripta non essent. ipso quasi limine, ejus generis nonnulla sunt. Neque tam

(n) Homer iliad. ζ. Latine sic expressit Cicero III. Tusc. p. 20.
 Qui miser in campis moerens errabat Aleis.
 Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

despero fore, ut aliquando vel casu incidam, vel labore et diligentia perveniam ad aliquid quod lucem eorum nonnullis adferat. Itaque quantum me amas, tantum a te peto atque contendo, ut me hac in parte animo meo obsequi sinas. Nam quod vereri videris, ne dem sermonem hominibus malevolis, libero te hoc metu. Malo, si alterutrum necesse sit, silentium meum culpari, quam audaciam notari. Crede hoc mihi non sine summa molestia facio, ut tibi petenti negem. Sed tamen jampridem convenerat inter nos, ne quid tu a me peteres, nisi quod vires ferrent; quid autem illae ferant, ego unus omnium optime novi. Misi qui Columbinum accerseret. Is se cras sub lucem ad me venturum esse dixit. Agam cum eo de re tua accuratissime, et pecuniae, quantum opus erit, numerabo. Si fieri posset, ut sex aut septem Tibulli regia charta describerentur, esset mihi summopere gratum. Hac de re ipse statuas. Vale et me ama. Postr. Id. Jun. Patavio MDLVIII.

E I D E M M A N U T I O.

XVII.

Habetur et in Epistolis Clarorum p. 290. sed vix quarta ex parte. Miscet autem Epistolam, quae supra numeratur 15.

Obsacro te, quid tu tibi vis cum istis inscriptionibus: Mureto meo, et si nolit: sed malo volentem? Ego tuus esse nolo? aut omnino esse is, quem et esse me et haberi cupio, nisi tuus sim, possum? Ego vero (tuum enim tibi regeram) tuus sum, et si nolis: sed malo volentis. Quamquam illud verius, nostrum utrumque utriusque esse, neque quicquam esse alteri altero carius; idque quoniam ita uterque vult, alter etiam debet. An vero me aut oblitum esse, aut oblivisci posse putas, quid tibi debeam? Itaque valde me sane conturbasti: et miror, quid tibi in mentem venerit, ut id faceres. Quae errata sunt in Tibullo, et Propertii principio, sine ulla dubitatione, cras mittam. Nunc eo non possum, quod omnes mei absunt domo, non redituri, ut opinor, ante coenae tempus: et quatuor illa Tibulli folia sunt in cubiculo Molinii; quod ipse abiens obseravit. De Propertio etiam num incertus sum; sed facilius jactura. Nunc ad Columbinum: in quo cupio me falli, sed multa concurrunt, quae suspicionem faciant, eum non optima fide tecum agere, et vulpina potius calliditate, quam columbina simplicitate, praeditum esse. Pri-

num, quod totum illud genus hominum, qui ex alienis litibus victitant, quaesticulosque sibi ex aliena stultitia colligunt, mihi sane suspectum est; iste autem tuus, (nam quaesivi) homo tenuis est; cujus generis, nisi adest probitas eximia, in tractandis nummis sublesta est, ut Paulus loquitur, fides. At haec κερδαιώτερα sunt, et a me ne animadverterentur quidem in eo, quem tu perveterem amicum vocas, nisi alia accederent. Ad me nunquam, nisi ter quaterve evocatus, venit; et saepe, cum se venturum constituit, fallit. Libellis tribus sibi opus esse dixerat ad iter, post quinque petiit; cum ad rem ventum est, aureum praeterea nummum poposcit, et abstulit; biduo aut triduo serius profectus est quam dixerat, cum, tanquam mox in iter se conjecturus, a me discessisset; qui se mox ut redisset, ad me venturum pollicitus esset, non nisi biduo post venit, et quidem ter accersitus. Deinde σκηλες και αναβολαι; quindecim diebus pecuniam tibi numeratum iri; melius nihil potuisse fieri. Mandavi ei ut ad te de re tota quamprimum quam accuratissime scriberet: isque ita se facturum recepit: neque tamen fecit, quantum litterarum tuarum sermonem audio. Omnino ἐν ἀκρίβειαν εἰδὲ εἰλικρινές negotium. Ego cum denuo conveniam, et urgebo. Litteras quas ad Duditium scribis, curabo. Vale. A. D. 6. Kal. Quinti. Patavio. Duditius, cum haec scripsissem, venit ad me, et litteras tuas accepit.

E I D E M M A N U T I O.

XVIII.

Iteradum eadem isthaec mihi. (o) Tam ἄλυτοι sunt istae leges, ut, quo de loco neminem nostrum ἐδρῶν cogitare oportere, cum ad locum ὁ Πολλὰς δ' ἰφθίμης (p) tam facile pervenerit? Quos equidem puto, si forte is, cui Graccoe venali silentio nomen est (q), Bononiam iverit, eadem prae-

(o) His verbis et Cicero auspicatur libri XIV. ad Attic. Epist. 16. Habet ea et IV. Acad. p. 22. itemque II. Tusc. pag. 184. Iteradum, u. facit, et similia, dictum censet G. Fabric. ad Terent. Adelphi, Adelphi. sc. 5. Nizol. in Indice legit: iterandum.

(p) Achillem nescio quem (an Statium Lusitanum?) innuere videtur. Certe Homerica illa (initio Iliad.) de Achille dicta sunt. Lusitanum autem istum perstringit etiam Ludov. Carrio II. Lect. Antiq. 11. Omnia conjecturas alias.

(q) Sigonius interpretor, de quo vide et infra libro III. Epist. 1. et in Manutianis lib. III. Epist. 6. quae cum praesente omnia conferenda. Σὺ δὲ silentium ἀνίσταται ἐμοί.

dentia τὸν τῷ Ἀθηναίῳ ἐρμηνεύει in locum illius suffecturos: Ecquid tibi videor σοφῶς ἀνίστασθαι. Sed tamen πᾶς τῶν πραγμάτων. Redeamus, igitur domum. Mihi vero ideam plane videtur, quod tibi: nihil esse ad rationes meas accommodatius, quam si istic aliquid, quale volumus, confici possit. Quare a te jam non magnopere postulo, ut de me agas; studere te illi alteri cuperem. Video enim, eadem via mihi quoque aliquid confectum iri. De te quidem (si ego tuos sensus bene cognitos habeo) non est, quod Bononienses cogitent. An tu conditionem quietam, opimam, cum prope certa magnarum rerum expectatione conjunctam, interposita praesertim et tua et mea fide, illorum causa relinqueres? teque abjecta valetudinis cura, suscipiendo laboriosissimo munere, in praesentissimum vitae discrimen abjiceres? De Bargaeo injecisti scrupulum. Nam si ille professus fuerit, video petitionem amico illi nostro difficiliorem fore. Absque eo quidem certus, ut opinor, esset. Te omnia mea causa facturum non dubito, mi Manuti. Scio enim, te quam constanter, quos semel complexus es, fovere pergas. Sed gratissima mihi tamen est, quam tuis litteris expressisti, significatio voluntatis tuae. Ego, ut me aliquando marito amasse dicaris, omni ope conabor efficere. Vale. De Philopo oblitus fueram; puto illum apud me esse. Prid. Non. Septemb. Patavio.

E I D E M M A N U T I O.

XIX.

Adolentes (r), qui ad te has litteras perferent, si genus requiris, nobilissimo ac splendidissimo inter suos orti sunt loco; si bona animi, et studia laudandarum artium spectas, conjecturam facere vel ex eo potes, quod, cum ipsis domi in summis deliciis, et in maxima rerum omnium affluencia vivere liceret, longinquas peregrinationes suscipere, seseque excolendi ingenii causa infinitis difficultatibus objicere maluerunt. Ii, cum judicarent idem, quod omnes, qui recte sentiunt, judicant, ingenii et eloquentiae gloria Italiam caeteris nationibus; in Italia autem longe unum caeteris omnibus Paulum Manutium antecellere: neque se studio suo satisfacere posse arbitrati sunt, nisi in Italiam venirent; neque cum in Italiam venissent, nisi Pauli Manutii aspectu et colloctione

(r) Hi sunt, opinor, de quibus lib. III. Epist. 9. quam cum haec avabis contendere.

fruerentur. Quod autem de scriptis utriusque nostrum intellexerant, quanta inter nos voluntatum ac studiorum conjunctio esset, statuerunt, se id, quod cuperent, nullo modo melius quam per me, consequi posse, mecumque egerunt, ut eos tibi quam diligentissime commendarem. Ita igitur facio, petoque a te, ut, si ulla unquam apud te mea commendatio valuit, quod scio valuisse quamplurimas, huic plus etiam quam caeteris,tribuendum putes, adjiciasque ad illam humanitatem, qua omnes excipere solitus es, quidquid rogante atque obsecrante me, adjici potest. Vale. Postrid. Non. Sept. Patavio.

EIDEM MANUTIO.

XX.

Tibulli primum folium accepi. Scholia mitto locis aliquot leviter immutata. Lectionem non persacilem fore operi puto, tum propter alia, tum propter crebras interpositiones. Sed in te spes est, etsi, ne vivam, si non interdum ac saepe vereor, ne mea scribendi negligentia noceat oculis tuis. Quaesio tamen a te, ut hanc molestiam mea causa devores, curesque quod commodo tuo facere possis, ne tam multa hic peccentur, quam in Catullo. Ideo admonere te visum est, quoniam in primo illo folio, quod accepi, novem librariorum errata sunt, levia quidem nonnulla: sed plura animadversione digna, quale est charta tertia: *Sit dives, jure furorem*: cum scribendum sit: *Sit dives jure, furorem*, et caetera. Multum autem ad sententiam interest, utriusque nota illa hypodiasioles collocetur. Illud etiam gravius, quod charta quarta, ubi vulgo legitur, *Capiti*, cum ego e veteribus libris emendassem, *Capite*; nescio qui factum est, ut tui vulgatam scripturam retinuerint. Si me amas, jube eos omni diligentia in exemplaria me emendatum intueri; pertinet ea res non mediocriter ad utrumque nostrum. Columbinus tuus profectus est, quo scis. Ego nudiustertius ei, mox, ut dicebat, iter ingressuro, aureum nummum (tantum enim opus esse dicebat) dedi. Puta hodie reversurum. Quid actum sit, faciam te confestim certatiorem. Propertium, sunt qui suadeant ut mittam ad Franciscum Gonzagam. Qua de re aveo scire, quid tibi videatur. Valetudinem tuam cura diligenter. Salve a Molinio. 11. Kal. Iend. Quintil. Patavio.

EIDEM MANUTIO.

XXI.

Venit ad te altera mea ad Pontificem oratio: quam cupio aequae placere tibi, atque iis placuit, qui me dicentem audierunt: quod, cum mihi venit in mentem tuarum plane Atticarum aurium, et polituli illius ac limatuli iudicii, vel sperare, improbum puto; cum cogito, quantum me ames, quamque esse soleas mearum rerum non aequus modo existimator, verum etiam benignus prolixusque laudator, ne posse quidem aliter evenire arbitror. Brevi, ni fallor, accipies et tertiam. Quod si progredior ad hoc exemplum, poterimus olim Pontificiarum orationum quasi *συνάγιον* quoddam conficere. Me a te amari certo scio: neque dubitare te, quin ego tibi in amore respondeam. Salve a Ludovico Beccatello Archiepiscopo. Molinio meo multam salutem. Vale A. D. 4. Kal. Jan. MDLX. Romae.

Respondit Manutius infra lib. II. Epist. 22. Gaudeo, mi Murete.

M. ANTONIUS MURETUS S. P. D.

PAULO SACRATO.

XXII.

Feci nuper nescio quid verborum de nobili illa victoria, qua Turcae a nostris ad Narpactum superati sunt, (s) tanto hominum concursu, quantum ipse non facile credidissem. Quamvis autem res erat nihili, tamen ita multi quotidie petebant describendi sibi potestatem fieri, ut satius visum sit semel, quidquid esset, librariis permittere: praesertim cum Magistratus populi Romani iudicarent id ad ipsius populi dignitatem pertinere. Exemplum unum ad te mitto, quod semel inspectum cum Paludino, Canasio, Jacobo Canano, Antonio Montecatino, caeterisque communibus amicis communicare poteris: ut, si placuerit, capiatis ex eo aliquid voluntatis; si minus, intelligatis tamen, conservari a me, ut docet, memoriam vestri. Vale. Romae 7. Kal. Jan. MDLXXI.

(s) Ea Oratio est Voluminis I. 19.

FIDEM SACRATO.

XXIII.

In multis, tenuibus illis quidem, sed ipsa assiduitate molestissimis occupationibus meis, usus etiam ea libertate, quam tu mihi dederas, ne prius ad litteras tuas respondere necesse haberem, quam Episcopus Hadriae istuc rediret. Quod dum exspecto, etsi quibusdam et meis et ipsius familiaribus negotium dedebam, ut me tempestive de discessu ipsius admonerent, prius tamen eum abiisse rescivi, quam de abitu cogitare cognossem. Factum id non modo eorum, quibus id mandaveram, negligentia, sed et consuetudine quadam multos jam menses a me suscepta, nunquam, nisi cum urget necessitas, exeundi domo, et perraro veniendi in aedes Cardinalis: non quin et ipse me libenter videat, et ego eum, qua debeo, ob-servantia colam: sed tanta me satietas, tantum odium et aulae et rerum aulicarum cepit, ut nunquam mihi magis solus videar, quam in illa turba; nunquam melius comitatus, quam cum me solus in bibliothecam abdidi. Itaque cum Cardinale ipso ter, opinor, aut ad summum quater collocutus sum, postquam huc venit. Multi fortassis hanc aut asperitatem, aut rusticitatem vocabunt. Vocent sane, ut libet; mihi aegre est, quod non jampridem ita vivere coeperim, et tamen vivente Hippolyto Cardinali alia ratio erat. Referta erat domus hominibus eruditis, ex quorum convictu ac sermone aliquid perpetuo disceres; ipse quamquam doctrina mediocri, magno tamen et excelso ingenio, et mirifice dedito studis nostris. Itaque domus ipsius Academia quaedam videri poterat. Hic amat quidem et ipse mirifice homines bonarum artium scientia ex-cultos: sed sua ei comitas damno est. Dum enim omnes blandi ex-cipit, cum omnibus humane colloquitur, facilem se atque obvium omnibus praebet, excitat quidem admirabiles amores sui: sed a tam inultis gratiam ipsius ambientibus perpetuo ob-sidetur, ut ei vix ad curandum corpus satis temporis supersit. Quid quaeris? Ego quotidie cum illo altero suavissimis sermonibus horas aliquot transigere consueveram, nunc in alium quendam orbem mihi delatus videor. Sed haec mussanda sunt; quae tamen semel in tuum hominis amicissimi sinum effundere volui, putans in eo aliquod levationis fore. Nunc ad alia venio. Quod tam saepe me in epistolis tuis tamque honorifice appellas, gratiam habeo: etsi video, te multo plus amoris, quam iudicio tribuere. Sed hoc ipsum non minus jucundum

est, sentire me a te unice diligi. Quod nunc praeterea scribam, nihil habeo, nisi forte illud scire vis, me hoc anno, si Deus volet, explicaturum publice libros Politicorum Aristotelis: in quibus videor mihi navaturus operam, et multa ab aliis interpretibus non animadversa dicturus. Hoc te puto malle, quam quid de bello aut pace dicatur, et quae ejus generis vulgo a circumforaneis hominibus disseminantur, *ἐκαστος γὰρ τὸν αὐτὸ κηδεταί*. Vivamus, mi Sacrate, vivamus, et consenesamus in studiis nostris, contemnentes ea omnia, quae vulgo maximi fiunt. Deum et aeternitatem cogitemus; alia omnia fluxa et caduca sunt. Vale. Romae. 3. Id. Julii MDLXXVII.

FRANC. DUARENDUS

M. ANTONIO MURETO Viro Doctiss. S. P. D.

XXIV.

Cum nihil a te post discessum hinc tuum, vel etiam de te accepissem, mi Murete, ac ingenti desiderio tenere, de statu rerum tuarum aliquid cognoscendi equidem litteris tuis tam opportune mihi redditis, magnopere delectatus sum. Illud vero meam auxit voluptatem non mediocriter, quod ex eis intellexi, te mei memoriam absentis summa cum fide et benevolentia retinere. Verum hoc mihi aspersit molestiae epistola tua, quod dolorem illum, aut gravissimum moerorem potius non obscure testetur, quem tibi ista peregrinatio attulit. At eo magis vicem tuam doleo, quod ante annos, ut opinor, duos et viginti istorum Scytharum *σκυθροπρίην* et barbariem expertus sum: quos ne nunc quidem respicere, sed *ἀρχαῖσμός* illum suum adhuc tueri ac mordicus retinere demiror. Sed hanc materiam atque segetem gloriae integram tibi Deus, opinor, reservat, ut hostibus, qui bello tentati a nobis et lacerati sunt, profligatis, ac de possessione jurisprudentiae expulsis, splendidum aliquando de iis triumphum agas. Id quod jam praesentire ac prospicere mihi videor, si ad eas copias, quibus abundas, aliae paulo firmiores atque instructiores accesserint: quas tibi parere, si nervos in ea re contendas tuos, perfacile est. Ac spero fore, ut haec cogitatio et *ἐνελπίδια* consolationem tibi non minimam adferat; cupio quidem certe. Nam et nos quoque superioribus annis, cum eadem cura sollicitaremur, qua te nunc angi video, ea spes valde confirmavit, nec nos omnino frustrata est. Etsi enim ne hic quidem confecta adhuc res sit, tamen eventus jam propemodum vicit expectationem nostram:

adeo plausibile apud nos popularisque est, quod Scythae vestri insolenter, contumaciter, superbe contemnunt atque oderunt. Mitto Principis in nos scholamque nostram studium incredibile: de quo pluribus tecum, si opus fuerit, alias. Itaque quod in extrema epistola scribis, unum istic esse doctorem Cotelium, qui colat nos ac scriptis nostris faveat, ad id ego gloriosius forte et audacius, sed tamen vere, nisi fallor, respondere possum, quod Homericus Agamemnon Achilli, *παρ' ἑμοῖς καὶ ἄλλοις*. In quibus et Cotelium tuum, immo nostrum, numerari vehementer laetor. Qui si talis est, qualem esse eum mihi facile ex tuis litteris persuadeo, nae *ἄς' ἐμοὶ μῶρον*, ut paucis, quod de eo homine sentio, dicam. Verum quia plerique studiosorum, quibus noti sunt, mihi affirmarunt, neminem in ea urbe jus profiteri isto nomine, tu velim, Anacharsis hic quisquis sit, paulo plenius me litteris edoceat. Quanquam profecto malim, si rationes tuae ita tulerint, huc ad nos mittere te recipias, ut de rebus omnibus coram inter nos conferamus. Qua de re et certius et subtilius ad te scribam, cum te mihi totum patefeceris, et quid consilii habeas, (nam de animo dubitare me non sinit epistola tua) aliquanto apertius mihi declaraveris. Sic enim habeto, nos quae te velle, quaeque ad te pertinere significaveris, ea summo studio diligentiaque curaturos esse. Vale, mi Murete. Avarici Biturig. ipso Hilarium die. M. D. LIII.

LUCAS FRUTERIUS

M. ANTONIO MURETO S. P. D.

XXV.

Meretur haec Epistola Philologicis Fruterii addi, quas repraesentat Gruterus Tom. V. Lamp. pag. 384. et seqq.

Ingratus merito, ne dicam improbus, videri possem, Murete doctissime, si cum a te non semel, verum saepius humanissime acceptus fuero, ne litterario quidem officio tantum in me studium tuum compensare studeam. Deterruit certe me hactenus et rusticus quidam pudor, et, ut quod sentio liberius exponam, ingenii mei non obscura tenuitas. Nunc vero eum didici ex scriptis tuis, ingrati * vitio laborare non modo eum, qui beneficiis amplissimis et honorum insignibus acceptis ab aliquo *πᾶν ὃ ἐπεὶ ὃ ἐργῶ*, ut ait ille, *ἀν' ὅ*

sed et illum, qui praestanti ingenio et singulari doctrina virum, in ea loca, ubi et ipse sit, appulsum, non e vestigio liberali quodam scripto honestat: merito sane et ego in vitio sim, nisi te post tot colloquia, tot sermones ultro citroque habitos, non quidem opere aliquo laborioso, (qui enim possum?) sed epistola tamen officiosa munerer. His ergo rationibus cum animo meo diligenter expensis, eo deveni audaciae, ut te et Galliae totius et Italiae tuae clarissimum sidus litterarum cruditate, ab opiparis illis et suavis Graecorum et Latinorum epulis avocare non dubitem. In bonam tamen spem adducor fore, ut his meis legendis aliquid temporis lubens volensque sis impendens. Quanquam autem non ea sint, quae in dostissimas tuas aures, oculosque veniant: do nihilominus hoc humanitati tuae, quam non obscure hactenus et intelligere et agnoscere potui, ut isthaec officii mei in te certissima argumenta, non alieno vultu amplexus videre. Semper enim hoc in doctis viris desideravi, et etiamnum desidero, ut cum ingenio plurimum valeant, et possint, comi non minus alioquo sint, et in omnes sapientiae studiosos obvia voluntate. Quod quidem in Mureto suo desiderare Fruterius nec potest, nec debet. Non potest certe, quia humanitatem illius semper promptissimam expertus est, et in dies experitur ampliore; non debet autem, quia mentiri nec novit, nec veritatem odisse potest. Et haec quidem in mei excusationem adducenda putavi, Murete doctissime, ut intelligeres, quam religiose voluntatem in me tuam conservare, et si fieri potest, auctiorem reddere cupiam. Nunc autem, ut quanti apud me sit virtus, et ingenium tuum, exploratius tibi innotescat, libuit quaedam ex optimis quibusque auctoribus per me nuper animadversa, iudicio tuo, ut politissimo, sic humanitatis plenissimo, exactius ponderanda relinquere: et hoc quidem non ex consilio, ut te omnium rerum peritissimum Anagnosten docere videar, quod certe vel cogitare nefas esse duco: sed tantum ut ex te cognoscere possim, sint ne in his meis aliqua, quae vero esse consentanea possunt, quinimo, ut quae a me si non corrupta, certe non emendata sunt, diligenti tuo studio nobis aliquando saniora reddantur. Satis vero mihi est, loca quaedam obscure depravata, qua possum, luce donare, vel certe tibi indicare. Tuum erit vicissim, ea in suam lectionem restituere: quod tibi quam facile succedat, non obscure testantur Variarum Lectionum praeclarissima opera, quae mihi quidem, multo ante quam in familiaritatem tuam veni, semper carissima fuere, et nunc, cum divino illo amicitiae tuae bono affectus sim, cariora in dies futura. Sed tandem ad rem: nemul-

ta verborum cruditate offenso stomacho. Theriacam Victor haurire, non Varronis mulsum bibere (1) videaris.

Festus itaque Pompejus, quem ego auctorem insigniter diligo, tum ob rerum omnium jucundissimam varietatem, tum verborum antiquitatem doctissimam, multis quidem partibus auctor et integrior ex Italia prodiit: non tamen omnibus in locis sui se similem ostendit, quod partim Paullo illi Epituario, partim temporis injuria debemus. Sed ut tandem, quod agimus, probemus, locus est in P. littera, qui satis quidem obvius est et expositus, seg tamen haud fideliter editus, si modo nec aetate impeditur iudicium meum, nec ipse mihi plus justo indulgeo. † Dicis Festus: *Petisseret antiqui pro petere dicebant, ea quidem forma verbis, quae sunt lacessere et incessere: sed, ut mihi videtur, tum significabant saepius petere, ut petissant, saepius petant.* Legendum mihi nuper visum est: *ut petissent, saepius petant*, (u) alioqui insulsum erit, quod Festus dicet, nam cum jubiciat, petisseret, saepius petere esse, non opus est, ut opinor, id tertium repetere, et inculcare, saepius jam explicatum, quinimmo simile quoddam verbum adjunxisse debuit, quod fecisse ipsum, vel dejerare ausim. Nunc, ut ad reliqua veniamus, faciliora praemitemus; alia, quae exteriori probatione indigent, in finem rejiciemus. † Festus *carissam* apud Lucillum vestram significare vult, malim ego *catissam* dixisset. Nam Catos pro callidis et ingeniosis apud veteres fuisse vel Cato testari potest. At dicet aliquis, *catissam* ductui litterarum non respondere. Fateor quidem dummodo nec *caprissam* satisfacere loco huic concedas, quod ab aliquo difficultatem sentiente ad marginem Veneti codicis adjectum est. Quod vero ad religiosum illum ordinem litterarum, nihil est. Nam veteres Festi omnino sunt confusissimi, ut facile credam, Festum Acrostichidem illam Alphabeticam observasse; non tamen in syllabis curiosolum fuisse. † Alio in loco *Hirrire*, *Garrire*, genus vocis est canis rabiosae, in margine est *ringere* pro *garrire*; et cer-

(1) AEnigma hoc est, quod facile solvet, qui lib. IV. Var. Lect. Mureti cap. 14. legerit. Apud Nonium legebatur hoc e Varrene: vel maxime illic didici, sitienti theriacam mulsum. His verbis persuasus Petr. Victor. credidit, theriacam oliu bibi solitam, lib. I. Var. Lect. c. 22. Sed Muretus corruptum esse Varronis locum ostendit, legique jubet. sitienti videri acam (id est aquam) mulsum.

(u) Sic habent codices, quos inspezimus. Sed sequentia docebunt, fuisse a Fruterio substitutum aliud verbum. Quod quale fuerit, alius divinet. Hoc adde: ipsam Festi lectionem neutiquam sollicitandam videri.

te *garrire* quid ad canes pertineat, non video: nisi forte, quod r litteram canibus esse peculiarem velint Grammatici. *Herire* quidem vetus est et prope ignotum: *rabire* quoque, si tibi arridebit, vetus esse incipiet, et obscuritate cum *hirrio* contendere.

Nunc in aciem producantur validissima illa bellorum robor, quae in Triariorum vicem succedant, ut illis prioribus suapte natura parum solidis in auxilium veniant: A veteribus nobis exordium erit: quia scimus, eam Romanorum prudentiam fuisse, ut longo usu bellorum exercitatos, et annorum successibus prudentiores in belli catastrophis rejicerent. † Prodeant itaque vetustissima illa succrescentis Urbis volumina. Numae nimirum Pompilii sanctissima instituta, quae ut sunt antiquissima, ita quoque antiquis scripta verbis fuisse negari non potest. Festus, cum, quae *Pelices* dicantur, diserte ostendit, poenam quae huic mulierum generi per Numam est constituta, subjungit his verbis: *Pellex aram Junonis ne tangito. Si tangel, Junoni crinibus demissis agnum caedito.* Hanc ego legem ut non esse corruptam arbitrer, vetustati tamen suae reddendam existimo: quod qua ratione faciendum putem, subscribam: *Pellex aram Junonis ne tagito, si tagit, Junoni crinibus demissis arnum foeminam caedito.* Veram esse et genuinam legis hujusce correctionem affirmare tibi nec ausim, nec possim: non ausim quidem, quia id gloriosulum videri possit: non possim vero, quod singulorum exactam rationem nondum inrenerim: hoc tamen polliceri ausim, aut talem omnino, aut similem esse debere legis hujusce sententiam. Quod autem pertinet an singula, non tibi novum esse debet, ut nec futurum scio, si *tagito* reposuerim et *tagito* vel *taget*, cum vel Festo teste notissimum sit veteres ita loquutos, qui Paucui Teucrum citat, et hunc versum adducit: *Ut ego si quisquam me tagit, tagam.* Caeterum quod crines *demissos* non *demissos* velim, ratio est, quod hac lege non levem quandam paenam imponi pellicibus sciam, tum quod existimem, Numam insipientissimum, ita et politicum maxime fuisse, neque omnino sanctissima conjugii foedera temere violari voluisse; quinimmo graviter admodum in hujusmodi nuptiarum corruptelas animadvertisse, ut jusserit eas Junoni, quae et ipsa pellex est, arnum foeminam crinibus demissis immolare: crinibus vero demissis, ut quod in foeminis honorificum est maxime, iis auferret. Alioqui observare videor in sacris comissimas fuisse matronas, et laetissimo cultu; quod indicat Tibullus, cum puellam suam Junoni

sacrificaturam inducit, et Deae commendat. Sic autem scribit:

Natalis Juno, sanctos cape thuris acervos,

Quos tibi dat tenera docta puella manu.

Tota tibi est hodie, tibi se laetissima comisit:

Staret ut ante tuos conspicienda focos.

- Hoc ego in loco non Tota, sed Lota legam cupidius. Annum foeminam scripsi, quod sciam ex Festo sic veteres nominasse. † Lex alia est ejusdem Numae apud Pompejum, ubi quid differentiae sit inter occisum et necatum meminit. Lex autem talis est: Si hominem fulminibus occisit, ne supra genua tollito. In hac Numae constitutione aliquid desiderari videtur, aut enim dicendum est: Si hominem fulminibus occisit, nimirum Jupiter; aut hoc pacto legendum: Si hemonem fulmen Juvis occisit, ne supra genua tollito. Fuit tempus cum sic legerem: Qui hemonem fulminibus occisus est, ne supra genua tollito. Tu, quid ex his duobus sit sanius, iudicabis. Mihi sat est, tibi vel indicasse quid sentiam. Supra genua tollere, esse puto, ad sepulturam tradere. Nam Festus et aliam legem Numae adducit, quae de eadem re agens sic habet: Homo si fulmine occisus est, ei justa nulla fieri oportet. Videtur autem mos fuisse olim, qui et nunc Galliae quibusdam in partibus est, ut restibus quibusdam, vel lineis mantilibus feretro circumvolutis, earumque extremitatibus manui obvolutis, funus ultra genu sustollerent, sicque in locum communem Mellia porta transferrent. † Hic ego finem legibus esse dabo, si unam modo adjecero, non quidem ex Festo, sed Macrobio, qui libro primo Saturnaliorum, cum de noctu concubia disputat, Decemviros ait in XII Tab. inusitatissime nox pro noctu usurpasse, et hanc legem citat: Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisus, jure caesus esto. Ego cum hunc locum legerem, miratus sum, cum de persona non admonuisset lex, tamen subungere, si im aliquis occisit, statimque suspicatus sum legi posse hoc modo: Qui nox furtem factum iit, si im aliquis occisit, jure caesus esto. Quam conjecturam meam si calculo tuo dignabere, Murete doctissime, erit quod gaudeam; sin minus, patiar certe vel tantulum temporis subitae huic emendationi datum esse. Legibus modum imposuisse me fateor: sed tamen omnibus Festi difficultatibus, nego. Sunt enim, praeter eas, quas tibi adferam, vel plurime. † Silicernium genus esse farcininis docet Festus, quo, inquit, fletu familia purgabatur. Dictum autem silicernium quia cujus nomine ea res instituebatur, is jam silicem cerneret. Caecilius: Credidi sili-

cernium ejus me esse esurum. Quid sibi Pompejus velit non video, cum dicit, quo fletu familia purgabatur: nisi forte distinctio interponenda est post quo, et intelligamus farcimine, fletu familia purgabatur. Haec levia sunt, illud gravius. Multa et accurata cogitatio effecit, ut legendum putarem, quo jus esu, quod ipsum et litterarum ductus, et Caecilii versus probant. Donatus in Adelphis sic de silicernio meninit: Cilicernium coena est quae insertur Diis manibus: quod eam silentes cernant, id est umbrae possideant; vel quod qui haec inserunt cernant neque degustent: quod quidem meae sententiae opponi videtur. Tuum quidem iudicium esto: ego vel somniis istis meis facile cessero; tu vero Variis tuis Lectionibus quas propediem auctiores expecto, admiscere poteris haec loca, genuinae lectioni suae per te data. † Properabam ad alia Festi loca, et ecce venit in manus meas et alia XII. Tab. constitutio, quam eo libentius tibi indicavi, quod et in eam Auratus tuus cogitationem et conjecturam suam interposuerit. Talionis mentionem fieri in XII, inquit Verrius hoc modo: Si membrum capserit ni cum eo pacit, talio esto. Auratus cum legit conjecturam meam, statim legi posse putavit hoc modo: Qui membrum capserit et caetera; et capserit interpetratur privaverit, ut in illo, talpae oculis capti. Verbum non addam de homine et optimo et doctissimo, tantum a te petam, ut quid tu de his legibus sentias, rescribas. Nulli certe felicius id negotii committi posset, ne Trebatio quidem alicui. Satis enim superque ostendisti in divinis illis operibus tuis, quantum tibi omnes Latini et Graeci auctores et debeant et debere velint amplius, si illos melius quidem jam habentes in ipsissimam sanitatem restituere pergas † Extremum adjiciam, quod in Festo corrigendum puto: Taminia inquit uva silvestris generis videtur Verrio dicta, quod tam mira sit, quam minium. Legendum existimo quod tam rubra sit, quam minium. Mecum fecit Plin lib. 23. c. 1. ubi sic de Taminia scribit. Maturescit Astaphis, cum vindemia nigrescit cum Taminiae rubentes norimus acinos.

Nunc subjiciam loca quaedam, quae et obscura sunt, et correctione intigent; quali veri non dicam, quia nescio, nec multum scire laboravi; tibi vero facillimum erit ea ingenii tui divinissima acie penetrare, et suis et tenebris eruere. † Ait Festus, Redarguisse, Scipionem Africanum per e litteram protulisse, eundemque pertisum dixisse non pertesum, de quo meminere Lucillius cum ait: Quo face-

tior videre, et scire plus quam caeteri, pertisum hominem non pertesum, dicere serunt, nam genus. *Primum quidem manifesto scribendum Rederguisse videtur, cum id agat Festus. Tum Lucillii versus quadrati videntur, quibus tamen nigra est cauda. Tu his lacunis felicissime imple-
11* itis, nobis pro tenebris oblatis, lucem reddes. † *Locus alius est eodem in Festo aequae deploratus; cui quidem aliquis opis attuli, quod tibi cum inditavi, tuum vero erit, quae es humanitate, nobis cum sanioem dare: Sponsis bene, beneque volueris in precatione augurali Messala augur ait significare sponderis volueris. Cum hunc locum attentius legissem, sensi tandem, Messalam, qui formulam quandam precationis antiquae referret, ea verba utpote obscura explicare voluisse, cum dicat sponsis significare sponderis et volueris. Volueris dico ego vel nil cenere me, vel aetate impediri iudicium meum, aut locum corruptum esse quomodo tamen corrigendus sit ignoro, nisi forte vultis legas aut volueris, itaque precere, Bene sponsis, beneque vultis. Alia sunt quae mihi sunt obscurissima, sed ea coram agentur latius. Nondum tibi molesta esse desiit infantia mea, quam revera simplicius erit et rectius garrulitatem appellare; quia non tam infans est, quam indecenter loquax nimis. Sed dabis hoc observatae in te meae. Dii enim meliora, quam ut tantum temporis perire cupiam tibi, dum singula haec inspicias; quinimmo nisi ea essent, quae studiosis olim omnibus, mihi quae imprimis utilissima forent, omnino te ab optimarum rerum studio avocare inanibus istis somniis nollem. Sed audi, quaeso, quod restat. † *Macrob. lib. 2. Saturn.*
12 c. 7. cum de Laberio equite Romano agit, quem Caesar Julius quingentis millibus invitavit, ut prodiret in Scenam et ipso ageret mimos, quos scriptitavit, hoc ejus versus subiungit, quos tamen librariorum culpa corruptos nobis edidit. Sunt autem hi:*

Necessitas, cujus cursus transversus impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit pene extremis sensibus?

Quem nulla ambitio, nulla umquam largitio et caetera. Hi versus ut sint venusti multum, tamen venustiores futurum videntur, si unius litterae mutatio accesserit. Legerem itaque libens tertio illo in versu: Quo me detrusit pene extremis sensibus? Erat enim Laberio praemium a Caesare ablatum Quingentorum millium. Quod tu quidem immanem esse pretium nosti. Quin addit, se, cum juvenis esset, nul-

la largitione, nullis honoribus de statu moveri potuisse. Sic scriberem ego, de te nondum certior, sed brevi, ni fallor, futurus. Intelligere possim, extremis sensibus, in senecta aetate, sed nil ad rem, quia subiungit statim: Ecce in senecta ut facile laefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placide blandiloquens oratio!

Sequitur.

Ego his tricenis annis actis sine nota
Eques Romano e lare egressus meo,
Domum revertar mimus?
Sic legi debere et versus ratio et ipse orationis contextus ostendit.

Paulo post est.

Fortuna immoderata in bono aequae in malo;
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen nostrae famae frangere, et caet.
Haec omnia sunt corruptissima. Quid enim est litterarum laudibus floris cacumen famae frangere? legendum putarem Ludionum laudibus vel lusibus potius: sic enim locum quandam Propertii emendavit Auratus noster, ubi agitur de Spartae laudibus, quae nudas puellas in gymnasium mittebat cum viris decertaturas. Sic habet versus:
Quod non iufames exercet corpore laudes.
Auratus ludos legit. Sic itaque Laberii versus repono:
Fortuna immoderata in bono aequae atque in malo;
Si tibi erat libitum Ludionum lusibus
Florens cacumen nostrae famae frangere;
Vel certe florum cacumen, quod erit, floridum. Nam florus dixisse veteres pro eo quod floridus nunc est, exploratum habeo. Sequitur:
Cur cum vigebam membris praeviridantibus,
Satisfacere populo et tali cum poteram viro,
Non me flexibilem concurvastis, ut caperes?
Nec hic quidam bene habet carmen. Nam qui tandem iste est trimeter, Non me flexibilem concurvastis, ut caperes? lego, ut caeteros; vel coepas. Certe quiddam huiusmodi substitui debet. Extremum addit Fruterius, non minus, ut sperat, Mureto suo gratum futurum, quam vel alia omnia. †
Cum haec scriberem, incidi in librum quandam sodalis mei, ad cujus frontem amylo vel potius visco librario impactum erat folium quoddam membranae, in quo reperi haec, quae subscribam: (videbatur autem Grammatici cujusdam fragmentum aliquod de quo tamen affirmare non possum)
Mureti. T. II.

sic habent ea: Inveni marum pro mariam, quod tamen raro est usu, genitivus apud Naevium in carmine Belli Punici: Senex fretus pietate dominum adlocutus summi Domini regis fratrem Neptunum regnatorem marum. Ejus ablativum Caesar quinto Belli Gallici ponit: Paulo latiores quam quibus in reliquis utimur maribus. *In vulgatis codicibus, statim a principio hunc in modum legas: Ad onerum et ad multitudinem jumentorum transportandam paulo latiores, quam quibus in alio mari uti consueverant. Certo, hic est locus, quem citat Grammaticus ille mirum est tam sui dissimilem esse; sed fieri potest, ut in alio Caesaris libro sit hic versiculus. Tu vel optime id scies, qui optime quosque auctores tibi familiares habeas, imprimis verum Caesarem. Haec pauca sunt de multis, Murete doctissime quae ad te scribenda putavi, partim ut *ἔχρησται*, quod tetrius esse vitium nullum puto, a me amolirer; partim etiam, ut, quo in te animo essem, non ignorares. Bene vale, Galliae tuae et Italiae totius clarissimum decus. Cuperem omnino, Murete optime, ut his meis non voce, sed tabellis respondere digneris: quod in suffragiis tabellariis factum nostri; Deus ero, si vel litterulam a te extorqueo. Iterum vale, et nos ama.*

MURETUS

JACOBO CANANO MEDICO S.

XXVI.

Convalui. Hoc me gratius, aut optatius tibi epistolae principium reperire nullum posse, certo scio. Febris fuit tertiana duplex, qualem tu a me tertio ab hinc anno Ferrariae depulisti: nisi quod haec mitior, et remissior fuit. Itaque octavo me die, postquam corripuerat, reliquit. Curatus sum non medicamento modo, sed et missione sanguinis: sed consilio Angeli Justiniani nostri, qui medicamenta non solum ipse praescripsit, sed et magnam partem eorum sua manu confecit, ac concinnavit. Omnino et ipsius, et omnium qui hic sunt, sed praecipue ipsius, et Petri Normesini, mirificum quandam expertus sum in me amorem, miram in curanda valetudine mea sollicitudinem, sedulitatem, assiduitatem. Neque ita hos praedico, ut non caeteris quoque plurimum debere me fatear. Nam et Bartholomaeus Ferrus, (puto te antea nescivisse id nomen Theologo nostro esse) et Hieronymus Lippomanus, et Abbas

Rossetus contendere quodam modo inter se videbantur, quis pluribus atque expressioribus indiciis studium erga me patefaceret suum. Mihi crede, tanti erat aegrotare. Nunc confirmatus avide exspecto, quid vos istinc scribatis de nostro in Italiam reditu. Quanquam enim tuae litterae certa prope et explorata nunciant: non desunt tamen hic, qui sponse certa re parati sint, nos in Gallia hybernatos. Alii aliter putant, sed tamen dubitationis aliquid affert, quod hic nondum pro certo auditum est, Nichetum abiisse: Qui si media hyeme redierit, jam vix videtur aliter fieri posse) tamenne se alienissimo anni tempore, asperrimo coelo, inviis viis, tam longinquo itineri commissurus est Cardinalis? Ita disputant quidam, qui mihi non satis cognitum habere ipsius ingenium videntur. Ego enim hoc ipso argumento utor, cur magis augurer fore, ut abeamus. Herus enim noster quae est magnitudinis animi, hanc ipsam occasionem arripit declarandi omnibus hominibus, virtutem et constantiam suam neque aestatis ardoribus, neque asperitate hyemis retardari. Quare si aliud nihil obstitit, ibimus vel si coelum ruat. Meam voluntatem si exquiris: equidem negare non possum, quin tanto mihi desiderio sit Italia, quanto fortasse nemini nostrum: sed ad res meas multo accommodatius esset, expectari a nobis tempus illud,

gelidus canis cum montibus humor

Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit.

Mea enim maximi momenti negotia citius explicari non queunt. Sed quod sors feret, ut ille ait, feremus aequo animo. Iter hyeme capessendum si fuerit, incommoditatem, reditus celeritate compensabimus; sin expectandum ver, commoditate temporis ad conficienda quae volumus, desiderium Italiae leniemus. Sed, utut futurum est, obsecro obtestorque te per amicitiam nostram, ut expiscere, si potes, aliquid certi, idque ad me scribas quam poteris certissime. Permagis mea interest, scire quid futurum sit, propterea quod consilium mihi ad rationem itineris dirigendum est, et aliud capiendum, si properatur profectio, aliud si differtur. Cura igitur pro eo, quantum apud te sum, ut mittas ad me aliquid explorati. Id si tacitum haberi voles, nemini indicabitur. Mi optime et optatissime Canane, vale, et ama me, ut facis. Salutem quibus videtur. Nostri omnes te salutant. E Karoliloco, prid. Oct. MDLXII.

E I D E M C A N A N O.

XXVII.

Ego vero jam subverebar, ne mea haec nova ad te scribendi ratio parum tibi probata esset, adeoque (vide quanto in errore versatus sim!) meditabar excusationem: Sed gaudeo contra cecidisse quam putaveram. Nunc tu a me et crebras et longas litteras expectato: ea tamen lege, ut mihi liberum sit, nullo ordine, nullo delectu, quicquid in buccam, scribere. Latinae tuae omnes mihi redditae sunt: neque facile credas, quantam mihi voluptatem attulerint. Quamquam enim non sum solitus valde magnam curam suscipere de iis, quae ad me nihil pertinent; neque quisquam usquam est minus, quam ego sum, rerum novarum curiosus: libenter tamen intelligo progressus istius calamitosissimi belli, praecipue cum ea nunciantur, quae spem adferunt aut victoriae, aut honestae alicujus compositionis. De recepto Avarico jam hic auditum erat multo ante, quam tuas ea de re litteras acciperem. Sed videor per nebulam inaudisse quiddam, quod haud scio, an litteris committere debeam; indicabo leviter. Etenim, si falsum est, nihil periculi fuerit, etiamsi tu, quid sit, non assequare; sin verum, quamvis leviter admonitus, facile totam rem intelliges. Fuere igitur hic, qui pro certo ac comperto affirmarent, potuisse oppidum per vim capi, invitissimis hostibus, nulla ditione, nullis conditionibus, nisi quorundam aut scelerata collusio, aut stulta clementia, alienae virtuti impedimento fuisset. Quod si est, facile fuerit jam nunc prospicere, qui futurus sit exitus. Neque enim dubium est, quin suum quisque institutum conservaturus sit ad extremum. O mi Canane, qui tandem finis hujus tam molestae peregrinationis futurus est? Quando erit ut ad Eridani, aut, quod malim, ad Tyberis ripam inambulantes, concinere possimus illud Euripidis.

Suavis est laborum praeteritorum memoria?

Sed pedibus nobis ne conficiendum sit iter, metuo, si verum est, quod modo huc allatum est, equos omnes furto sublato esse. Malam pestem illi abigo, quisquis est. Sed quid est, quod ait Balbus, ferventius quam unquam antehac, agi de pace? Utinam quidem eveniat! ut nobis tanto maturius in Italiam redire liceat, antequam incidamus in hyemem. Sed haec, ut opinor, somnia sunt: quae tamen cuiuscumque modi erant, scribenda tibi fuerant. Aliud enim nihil erat, quod scriberem. Praeclaras, illas historias, quas tibi superioribus litteris promiseram, ne-

E P I S T O L A XXVIII.

que vacat scribere, neque nunc quidem satis tutum est. Sed, mihi crede, mirificus homo est ille noster: neque magis in quam deprehendi verum esse id, quod ex te saepissime audiui, vitandam esse ei familiaritatem eorum omnium, apud quos conservare auctoritatem suam volet. Nostri omnes te salutant. Saluta mihi tu istic, quos videbitur, Contarellum praecipue et Gerardium. Vale. Karoliloci, XII. Kalend. Octobr. MDLXII.

E I D E M C A N A N O.

XXVIII.

Verum est quod audisti. Trepidatum hic est ab omnibus: neque sane injuria. Quis enim constare animo posset, cum audiret, fusum ac fugatum esse exercitum regium, pedites concisos, equitatum disjectum, ac dissipatum, ex Ducibus ipsis alios interfectos, alios vulneratos, Comitem stabuli captum. Mihi crede, habent justam excusationem timoris. Nam mea quidem, ut mox audies, non eadem causa est, quae caeterorum. Sed cum hic ita crederetur, nihil propius esse, quam ut ad hanc domum diripiendam turma aliqua militum accurreret, Theologus noster, homo, ut scis, minime bellicosus, cum videret sibi adversus illos homines nihil in Theologia sua praesidii fore, quanta maxima celeritate potuit, collegit sarcinas suas, et iter in Belgium cepit. Comitatus enim sunt Abbates duo; neque de iis quicquam postea audivimus. Caeteri, ut scire te puto, Lutetiam ibant, sed cum itinere alium nuntium acceperant, huc omnes multa jam nocte redierunt. Ego biduo ante Belovacum profectus eram, quo me Cardinalis miserat. Ita autem fors talit, ut eodem plane temporis puncto, quo illi rediebant, ego quoque redirem. Quo factum est, ut prius rediisse acceperim, quam abisse scirem. Hilaratis igitur omnium animis, multum inter coenam risimus, multa in eos, qui remanserant, plura in eos, qui fugerant, jocati sumus; necum omnes praeclare actum esse dicebant; qui quasi prospicerem ac divinare quid futurum esset, et fugissem ab acerbitate prioris nuntii, et ad posterioris laetitiam accurrenssem. Nunc hic ego et Petrus Normesinus suavissime vivimus, venatu, aucupio, piscatu, et, quod caput est, bonis sermonibus: neque vobis invidemus, quos istic ambitio aureis compedibus alligatos tenet. Unum me male habet, Theologi absentia: quem desidero, et ut discipulum magister, et ut magistrum discipulus. Operas enim permutare inter nos coeperamus, ut ego

aecas litteras, ipse me Theologiam doceret. Valde ma-
luptatem mihi attulerunt litterae tuae, quod et laeta-
nt, et omnia accuratissime ac minutissime persequer-
Conserva, quaeso te, istam consuetudinem: sed noli
e, ut tecum paria faciam. Tibi enim quae scribas,
quotidie suppetunt: mihi quod scribam, fere nihil
est, nisi hoc ipsum, nihil esse quod scribam. Ego et Petrus
Normesinus te communiter salutamus, atque a te petimus. ut
nostrum amborum nomine Contarellum salutes. Vale. E Ka-
roliloco. A. D. 7. Kal. Jun. MDLXII.

EIDEM CANANO.

XXIX.

O Triste nobis et acerbum nuntium de Rege Navarrae!
Quem nos hic etsi acceperamus ex aliis, sustentabamus
tamen aliqua spe, donec allatae sunt litterae tuae. Quos ego u-
trasque heri vesperi acceptas communicavi cum omnibus no-
stris: neque eorum quisquam fuit, qui non ita certo statueret,
cum tu ita scriberes, fieri aliter non posse, quin plane deplo-
rata esset optimi et religiosissimi Principis salus. Cujus interi-
tu quantam plagam Gallia, quantam caussa Religionis acceper-
rit, vereor, ne paucis diebus magno nostro malo sentiamus.
En quos fructus civilia bella pariant! Hoc unum miseriae Gal-
liae restabat mali, ut veteres illas Thebanas calamitates in suo
sanguine renovatas videret. Quid enim interest? nisi quod il-
lic ejusmodi fratres contendebant, ut utrumque cadere expe-
diret, quod et contigit: hic cum e duobus fratribus alter er-
rore ductus, e quasi praestigiis quibusdam occoecatus, contra
patriam, quodque gravius est, contra Deum arma ferat; alter
nihil unquam habuerit antiquius, quam ut et fratrem reducere-
ret, et famam caputque illius modis omnibus conservaret: ei
allata nex est, cujus in vita et fraterna salus, et magna ex par-
te totius regni tranquillitas nitebatur. Quod si, qui pro patria
dimicantes mortem oppetiverunt, eorum memoriam summo
cum honore omnes anni consequentes excipiunt; si consecrati
ac prope divinis honoribus affici post mortem solent, qui Chris-
tianae Religionis defensionem vita sibi priorem ac potiorē
esse duxerunt: quos tandem honores satis amplos congerere
posteritas in eum Principem poterit, qui, pro quarum rerum
utervis mortuum esse satis est ad immortalitatem comparandam,
pro earum utraque pugnans, anima spoliatus est? Nunc ille
coelo receptus, ex alto res mortalium despicit; et ut nuper au-

toritate, consilio, manu communem Dei et Caroli Regis
causam tuebatur, ita nunc precibus ad Deum, cujus aspectu
fruitus, fuis, eandem fovere ac sustentare non desinit; impri-
misque, ut credibile est, filiolo suo ejusmodi duces ac consilia-
rios precatur, qui ipsum in paternae potius constantiae, quam
in maternae pervicaciae imitationem deducant. De fratribus au-
tem quos sibi superstites reliquit, pro altero petit, ut quam
citissime mutetur; pro altero, ne unquam mutetur. Addit alia
is congruentia, quae nos sperare fortasse possumus, optare qui-
dem sine ulla dubitatione debemus. Vides quam et ipse otio-
sus sim, et esse te putem, qui et tecum, Poetarum more, de
iis, quae agatur in coelo, fabuler, et tibi ad haec legenda o-
tium suppetere existimem. Sed tua quidem conditio melior,
qui desinere ubi vis, deinde si quando neque dormire vis, et
somnia urget, repetere intermissam lectionem potes; mea de-
terior, qui homo cum piger ad omnia, tum ad scribendum
pigerrimus, cogor haec, tanquam ad clepsydram scribere. E-
tenim tum denique admoneor, cum aliquis statim profecturus
est. Duplex autem mihi imponitur difficultas: quod et subito
scribendum est, ne officio desim, cum tu ad me creberrimas
de omnibus, quae istic geruntur, amantissime et accuratissime
perscriptas litteras mittas; et multa scribenda, quo te ex-
pleam; cum in hac solitudine novi nihil, nisi ea, quae istic,
adferentur, audiamus. Dabis igitur veniam nuganti mihi, et
quia res non suppetunt, verba fundenti. Scio enim, te ina-
nes, dum longas, epistolas anteponeere aut nullis aut brevibus.
Nunc ad alia venio: hybernatos in Gallia esse nos, jam, ut
opinor, exploratum est, neque id mihi valde molestum erit,
dum aut Lutetiae, aut in aliquo alio oppido esse liceat. Nam
horum quidem nemorum jampridem taedet; neque mihi quid-
quam longius videtur, quam dum tecum sim: ut more nostro
legamus una aliquid quotidie, seu novi quid suscipere libeat,
sue potius Taciti annales persequi, quos ego totos in hoc se-
cessu devoravi. Interea peto a te, ut, quemadmodum institui-
sti, scribas ad me, quod commodo tuo fiat, quam poteris sae-
pissime. Non enim facile credas, quam dulces mihi ac jucun-
dae sint litterae tuae. Saluta mihi amicos omnes, inprimis Con-
tarellum: cui dices me de libello ad me misso maximas gra-
tias agere, et mandata ipsius diligenter curaturum esse. Haec
ego ad ipsum scriberem: sed novi hominis occupationes. Ita-
que scribere mehercules ad eum non audeo, nisi cum est ne-
cesse. Salve ab omnibus nostris, et valetudinem tuam cura. E
Karoliloco, postrid. Id. Nov. MDLXII.

HORATIUS CARDANETUS

MURETO S. P. D.

XXX.

Mitto ad te, Murete eruditissime, omniumque politionum litterarum decus, (liceat mihi, quod sentio, ac potius, quod docti omnes sentiunt, sine ulla assentationis suspitione, vere loqui) paucas aliquot epistolas tuas (x) ad me humanissime ac elegantissime scriptas, quos Lucas Sempronius noster, optimus juvenis, et utriusque nostrum studiosissimus, tuo nomine a me petiit. Descripsit eas libenter et eleganter Balthasar Ansideus, tuusne, an meus dicam? utriusque certe quantum alter alterius esse potest. Agnosces facile ipsius manum, qui superiore anno in describendis Variis Lectionibus operam tibi suam navavit; tui quidem admirator ac laudator est mirificus. Si de tuarum Epistolarum editione cogitas, recte cogitas. Nihil enim detrahent de eloquentiae tuae fama, quam luculentissimae tuae Orationes tibi pepererunt. Excellis tu quidem, Murete, ac mirus es in omni scriptionis genere, seu carmen pangas, idque variis numeris, seu solutam texas orationem; seu poetam, ut Catullum, interpetraris; seu oratorem, ut Ciceronem, explices; seu Graecos vertas, ut Aristotelem. Quicquid denique quoque modo litteris mandes, elegans est, politum, ingeniosum, eruditum, omnibus numeris absolutum. Tuas scripta omnia capiunt, tenent, revocant; nulla unquam eorum satietas. Vel ipsae Epistolae, quas properanter exarare te scio, quam venustae, quam saepe eruditae, quam semper urbanae! Quod si volumen ipsarum legatur, studiosorum manibus teretur, ac si ullius foret ponderis auctoritas iudicium meum, ad eas edendas te cohortarer. In quo Politianos, Bombos, Sadoletos, Manutios (mitto alios) imitabere. Neque levius tibi scriptionis genus videatur, tuoque ingenio, ac eruditione indignum. Proponam enim gravissimos doctrinaque principes viros, qui minus sunt illud aspernati, laudemque, sibi ex eo quaesiverunt, Plinium, Ciceronem, Platonem. Memini etiam, epistolam me tuam legere, in qua de bene scribendae epistolae difficultate disputas; hanc autem semper sequitur laus. Illud igitur tui iudicii erit, quo excellis. Verum hoc hactenus. Ego, quod jam

(x) septem illas videlicet, quae proxime sequuntur.

diu litterarum officium intermisi, hanc arripui occasionem. Velim existimes, tantum me tibi tribuere in litteris, quantum alii nemini. Nisi igitur impudentior sim in petendo, mitte ad nos aliquod ex tuis scriptis, quod tanquam sacrum, Balthasar et ego custodiemus, nec emanabit unquam, te invito. Appellarem te crebro per litteras, sed partim vereor, ne interpellem nugis, quanquam officiosis; partim per valetudinis infirmitatem, docendique molestas occupationes, quibus invittissime distringor, haud modo licet. Cupio tamen, consuetudinem repetere, mercaturamque istam exercere, quam tu mihi aliquot ab hinc annos (y) proposuisti: quam si exercissem, multum fecissem lucri. Quod si minus mihi licuerit, dabo negotium Balthasari meo, omnium, quos cognoverim, bonarum omnium litterarum cupidissimo, ac studiosissimo, qui jam adest cum tuis epistolis descriptis, ac fasciculum obsignavit. Vale, mi Murete, atque ab eo salve. Lucam Sempronium semel a me tibi commendatum, quo primum tempore ad Urbem venit, nunc iterum commendo, non quod ipse a me petat, sed mea tantum benevolentia, in ipsum suscepta, ob eximiam ejus probitatem. Quibuscumque rebus illi commodaveris, mihi commodaveris. 5. Id. Jan. MDLXXIX.

M. ANTONIUS MURETUS S. P. D.

HORATIO CARDANETO SUO

XXXI.

Quid ni enim te meum vocem, Horati optime et humanissime, cum et ipse te singularem diligam, et me ita tibi carum esse sentiam, ut nulli te veterum amicorum meorum in me amando cedere profitearis? Quod quidem ego, ut, quia summe cupio, facile mihi persuadeo vere a te atque ex animo dictum esse, ita causas, quibus te ad istam voluntatem erga me suscepiendam adductum esse scribis, non agnosco. Immo vero majorem in modum a te peto, ut si, cum me ac mea diligentius inspexeris et excusseris, animadverteres, non esse in me eam eruditionem eamque eloquentiam, quam tu fortassis aliquando credidisti, nolis me luere ac sufferre poenas erroris tui: neve, quasi vitiosum aliquid aut morbosum pro sano emeris

(y) Respice ad principium epistolae paulo post sequentis XXXII. scriptae a Mureto An. 1564.

ex aedilitio edicto agere ad reddibendum velis. Si me ita amabis, ut hominem et honestis studiis deditum, et ingenuum, apertum, simplicem, rectum, minime fucatum, minime tectum in primis φιλόφρονι: praestabo tibi ea omnia cumulate, neque nunquam in ejusmodi rebus fallam opinionem tuam. Eo tu si praeterea aliquid addideris, ut multarum rerum scientiam, ut eloquentiam, ut caetera id genus, ipse, quomodo tibi caveas, videris, ego in ea neque polliceor, neque praestabo. His legibus initam mihi esse tecum et constitutam amicitiam volo, quas a te quoque non gravate acceptum iri puto. Atque equidem cum multis de causis antea amaverim Gisbertum Oddum, adolescentem optimum, et pleno gradu ita tendentem in ea studia, quibus nos delectamur, ut quod serius in eam viam ingressus est, assiduitate et diligentia compensaturus esse videatur: habebō posthac cariorem etiam hoc nomine, quod is conciliatos, quasque προσηνής hujus nostra conjunctionis fuit. Magna sane cum voluptate repeto memoria tempus illud, cum ipse mecum de doctrina tua, deque suavissimis moribus, et creberrime et amantissime loquebatur. Addebat etiam nonnulla de studio quodam et amore mei tuo, quem sibi ex tuis sermonibus cognitissimum esse dicebat. Ego autem et audiebam ea libenter, et ei fidem habebam non invitus: ut ad credenda, quae jucunda sunt, faciles natura omnes sumus. Itaque iisdem ex eo saepe et constanter audiendis, sic jam incalueram, ut quemadmodum in aridissimam, siccissimamque materiam nulla potest incidere tam parva scintilla, quae non maximum subito incendium excitet, ita nulla posset a te dari non pusilla tamque tenuis significatio eorum, quae de Gisberto audieram, quae non ad me totum mirifico quodam tui amore inflammandum satis habitura virium videretur. Adhuc haec erant, cum afferuntur a te ad Gisbertum litterae, non solum scriptae eleganter ac polite, quod tibi proprium ac perpetuum est, verum etiam illum amorem in me, de quo tam multa tam saepe audieram, omni ex parte spirantes. Quid quaeris? ita exarsi, ut nihil fieri posset ardentius. Successerunt primis illis alterae, tertiae, aliae deinceps, eadem omnes suavitate perfusae, iisdem insignes amoris notis. Nonne igitur inhumanus sim, planeque ferreus, nisi tam amanter a te ultro appetitus ac provocatus, tibi in amore respondeam? Sed non committam, ut eo nomine accusari possim: semperque sine ulla retractatione, si quid acciderit in quo amicitia mea tibi aut usui, aut ornamento esse possit, ne qua in parte veri amici defuisse videar, studiosissime operam dabo. Quod ad litteras tuas tardius fortassis tua expectatione responderim, scito, eas mihi pudius tertius tan-

dem redditas esse. Vale. Postrid. Non. Decemb. ex Urbe. MDLXIV.

EIDEM CARDANETO.

XXXII.

Volo tecum, Horati, si modo ab eo voluntas tua non abhorret, quasi mercaturam quandam instituere litterarum, ut quando iisdem fere in studiis nostrum uterque versatur, si quid et bellum atque elegans, et non vulgare, neque protritum, dum, ut longinqua littora, ita veterum scripta lustramus, reperisse videbimur, id in commune conferamus, et alter cum altero communicemus. Hoc fecisse veteres illos, quos *endo cælo*, ut Cicero in legibus loquitur, *merita locarunt*. Hippocratem Coum, et Democritum Abderiten, Platonem Atheniensem, et Tarentinum Architam: tum nostris (quanquam illos quoque quid ni nostros vocare liceat?) sed tamen ex illis, quos usitatius nostros dicimus; idem inter se Ciceronem ipsum, Nigidium, Atticum, Varronem factitasse, satis aperte ipsorum monumenta declarant. Quorum ego exemplum, quantum in me est, renovare cupiens, ad hanc te societatem, Horati, voco: quam nisi refugis, non dubito fore, ut ex ea primum uterque nostrum; deinde etiam alii, non eorum modo qui nunc sunt, sed etiam, ut Homericō verbo utar, τῶν ὀλιγόνων, si non magnos atque uberes, aliquos tamen aliquando capiant fructus. Ejus autem, nisi tibi secus videtur, eae leges ac pactiones erunt. Primum, ut quidquid alterutri nostrum quocunque in scriptore antiquo occurrerit, quod aut sit, aut videatur obscurum, ambiguum, depravatum, de eo, ut ipsi alterius sententiam exquirere jus fasque sit. Deinde ut is, qui sententiam rogabitur, re diligenter pensitata, cum amicis etiam, si videbitur communicata, quidquid aut commode cogitare ipse, aut ex aliis expiscari potuerit, aperiat. Tum ut si alterutri aliqua alterius opinio non probabitur, liberum ei solutumque sit, causas, cur eam non probet, exponere, isque qui reprehenditur, aut potius admonebitur, non modo non laedi se ac violari in eo, verum etiam beneficium sibi tribui putet. Postremo ut quidquid alter ab altero acceperit, nunquam neque privatim, neque publice id se ab eo accepisse dissimulet: quin potius uterque omni ope omnes alterius ornandi atque amplificandi occasiones, non tantum oblatas arripiat, sed etiam studiose diligenterque perquirat. Haec si faciemus, alter alterius industria acuemus, ingenium excitabimus, et discemus deniqua

vicissim, et vicissim docebimus. Gisberto quidem nostro, quem ego adolescentem quotidie plus amo, quod ipse quotidie honesta studia plus amat, praesens ex hac nostra negotiatione lucrum paratum est. Ego enim, qui cum ad caetera omnia, tum ad scribendum ita piger sum, et nemo magis, eo posthac, cum ad te scribam, amanuensi uti cogito. Nam et ipse cum laborem caussa mea libenter capit, tum hoc studiis suis inutile non fore arbitratur. Vale, 3. Kal. Jan. MDLXIV.

EIDEM CARDANETO.

XXXIII.

Respondebo tibi breviter, ut et postulas, et occupationes meae cogunt. Non te praeterit, apud optimos utriusque linguae auctores reperiri quaedam seu de industria, seu ad aliud cogitantibus peccata, quae Grammatici modo ἀνακρίσεις, modo σολομορφῆ vocant: cum illi non ipsam conformationem orationis, aut vocum convenientiam, se id modo, quod sensus est, respiciunt. Exemplum scio tibi non deesse: sed tamen ut videas me tecum ἀτεχνῶς καὶ ἀδύλως agere, congeram quae in mentem venient. Terent. Hecyra: *Nam nos omnes quibus est alicunde aliquis objectus labor, Omne quod est interea tempus, prius quam id rescitum est, lucro est.* Ut ut omnia conere, non reperies, cum quo cohaereat illud, non omnes. Sallustius: *sed antea item conjuraverē pauci contra Rempublicam, in quibus Catilina fuit; de qua quam verissimo potero dicam.* Idem: *Interea, servitia repudiabat, cujus initio ad magnae eum copiae concurrebant.* Idem: *Familia nostra cum populo Romano bello Carthaginensi amicitiam instituit: quo tempore magis fides ejus, quam fortunae, pendenda erat, quorum progeniem.* Idem: *Abundantia earum rerum, quae prima mortales ducunt.* Atque ut in aliis, ita in hoc quoque Sallustius Thucydideus finit. Apud illum enim talia ὅσα κόινε. Plautus: *Hoc quos videtis stare hic capteivos duos, illi qui astant, ii stant ambo, non sedent.* Sed ne apud Plautum quidem talium modus est. Hujus generis sunt et illa Homérica.

Τέκνον φίλε;

Et

Εὐνήμαρ μὲν ἀν' αὐτὸν ἔραστον ὄψεο κῦλα θεοῖο.
Τῇ δεκάτῃ δ' ἀγορεύει καλεῖσθαι λαόν Ἀχιλλεύς.

Et

Ἐδνα πολλὰ ὀρνίθων ἀγαλλόμενα πτερύγεσσιν.

Et illud Virgilianum.

*Crastina lux, meae si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulae spectabis caedis acervos.*

Et

*Pars pedes ire parat campo, pars arduus altis
Fertur equis.*

Possum e Sophocle, Euripide, Pindaro, aliis quamlibet multa congerere: sed ne longior sim, et, ne tibi homini eruditissimo videar diffidere, pauca tantum tibi in memoriam ex ipso Cicerone revocabo. Ita igitur est in secundo Tusculanarum: *Etenim si orationes, quas nos multitudinis judicio probari volebamus, (popularis est enim illa facultas, et affectus eloquentiae est audientium approbatio,) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent,* etc. Scio esse locum quandam ubi ad Atticum scribens, cum epistolam dixisse, ita reliquum orationis contexuit, quasi litteras dixisset, non epistolam. Sed non venit in mentem. Inspice diligenter locum illum ex Catone majore, ubi citantur hi duo versus Caeciliani.

Tum etiam in senecta hoc deputo miserrimum,

Sentire ea aetate esse odiosum se alteri;

et vide, cum quo ea, quae statim subjungit, cohaereant: *Jucundum potius, quam odiosum.* Neque enim hoc dicit: *mi-serum est sentire, se jucundum potius, quam odiosum:* sed hoc: *si quis commodus senex sit et humanus, eum jucundum potius esse, quam odiosum.* Quae tamen sententia, si verba tantum spectes, effici nullo modo potest. Revocabo te ad illos ipsos libros de Oratore. Ita igitur in locorum tractatione: *Ex eodem hoc vetus illud est, quod ajunt Maluginensem illum M. Scipionem, cum ex centuria sua renunciaret Accidinum consulem, praecoque dixisset, Dic de L. Manlio: virum bonum, inquit, egregiumque civem esse arbitror.* Vide quam convenient, Maluginensem, illum, cum verbo, inquit, quod postea subjunxit: *Eodem igitur modo cum dixisset: etenim caeterae fere artes, et caetera: ita dixit postea, cujus terminis septa teneatur, quasi non bene dicere dixisset sed ars bene dicendi, quod orationis ἀκολούθεια postulare videbatur.* Habes verbosam et insuavem epistolam, ut scriptam a properante et occupato: etiamque, ut tibi molestia duplicetur, mea manu scriptam; at fortassis etiam in legendo, aliquid tibi negotii futurum sit. Gisbertus enim noster, propterea quod ei hodie ad fores feralis cubiculi assidendum est, ut statis vicibus omnes cubicularii solent, operam mihi dare non potuit. A te peto ut me ames: quod cum facies, mu-

tuo me facturum esse scito. Vale. Romae 6. Kalend. Mart.
MDLXV.

EIDEM CARDANETO.

XXXIV.

Ad eas litteras, quas a te amoris plenissimas nuper accepi, statim respondissem, si otiosus fuisset. Sed eram occupatus in recognoscendo volumine quodam Orationum meorum, quod a me his superioribus diebus librarii extorserunt, verius quam impetrarunt. Omnino enim constitueram nihil posthac scribere: sed me, ut consilium mutarem, amicorum nimis bene de me sentientium non cohortationes modo, sed preces assidue coegerunt. In eo igitur eram occupatus, cum accepi litteras tuas: et simul cogitavi, si paulo serius responderem, damni nihil in mora fore. De loco illo Ciceronis non puto te dubitare, quin sententia tua vera sit. Nam vel id ipsum, quod ais videri posse obstare, magis etiam eam, si accurate inspicias, confirmat. Si quid aliud erit, de quo sententiam meam cognoscere cupias, scribito: non committam, ut quidquam a me, quod ego quidem praestare possim, frustra petas. Amo enim te vehementer, tum quod multis nominibus dignissimus es qui ameris, tum quod ita me amas, ut inhumanitatis notam effugere non possim, nisi tibi in amore respondeam. Vale. Romae. prid. Id Aprilis, die ipso natali meo, quem tu mihi faustum ac felicem precare. M.D.LXX. Saluta mihi Gisbertum meum: etsi ei subiratus sum, quod quiddam a me sibi in arcanis commissum continere non potuit. Veniam isthuc, ut spero, mense Majo proximo, et praesens ab eo poenas reposcam. Qui enim tantum triduum domi ipsius esse decreveram, ulciscendi causa totos sex dies manebam. Ad eum scribere nunc non licet per occupationes: propitium scribebam.

EIDEM CARDANETO.

XXXV.

Nemini aut mirabilius est aut molestius, quam mihi, tantum diu differri adventum ad vos meum. Sed nescio quo modo ter jam contigit, ut cum in viam dare me vellem, jamque sarcinulas componerem, subito exstiterit aliquid improvisi atque inopinati impedimenti. Itaque nihil amplius ea de re

vobis habeo polliceri, nisi illud certe mihi excuti nullo modo potest: veniendum tamen, et quae obstant, omnia qualibet ratione superatum iri. Sed ἀρχαίων πράγμα alieno arbitrio vivere; praecipue si quis ei serviat, qui pro suo commodo omnia aliorum incommodo non nauci faciat. Equidem manibus pedibusque, ut dicitur, omnia faciam, ut vobiscum una esse possim ante Kalendas Julias: sed, si id non potero, certe quidem mense Septembri, si vivam, istic ero. Vos interea me, ut facitis, amabitis, et ad me scribetis, ubi commodum erit. Ego vos vicissim amabo de vobis saepissime et cogitabo et loquar; si quid erit, quod vestra causa efficere possim, studiose atque amice omnia procurabo. Vale. Romae 9. Kalend. Jun. M. D. LXX. Marcello Vestrio S. qui etiam meo nomine, nisi molestum est, Paulum AEmilium Comensem salutabit. Vereor ne ad te perlatae non sint litterae, (z) quas ipso meo natali die scripseram. Nulla enim in tuis earum mentio.

EIDEM CARDANETO.

XXXVI.

Valde tardi effecti sunt tabellarii vestri: qui quadragesimo demum die litteras huc istinc adferant. Idem mihi accidit haud ita pridem in litteris quibusdam Gisberti Oddi, quae cum scriptae ab eo essent mense Novembri, perlatae ad me sunt ineunte Januario. Sed hoc tamen commode, quod hodie potissimum: ut qui dies unus ex omnibus summa hilaritate ab omnibus traduci solet, eo potissimum hilararer jucundissimo sermone litterarum tuarum, et recordatione amoris erga me tui; simulque quoniam ab interpellatoribus nihil est periculi, (ludis enim et spectaculis omnes hodie detinentur) vacui temporis ad respondendum aliquid haberem. Igitur de me meisque studiis jam cognosse te aliquid puto ex iis litteris, quas proxime ad Gisbertum dedi: satis enim scio earum te statim participationem factum. Terentianum illud, si sit opus, joci causa dictum est: quasi evenire ullo modo possit, ut hoc quoque facto opus sit. Ergo si sit opus, si quis a me id fieri postulet; si quis hoc sibi a me officium tribui petat; si quis in eo me sibi gratificari velit; si quid eveniet, ut publice intersit eum laborem a me capi, et si cogites, multa nos quoque vulgo ita

(z) Proxime hic praecedentes.

jocantes dicimus. *Quando ita jubes, sededo, cum tamen nemo jubeat. Honoris tui caussa ad prandium ibo, quasi qui id facit, non sua potius caussa faciat. Hodie in prandio pulchre tibi operam dedi, quasi qui bene ac libenter vescitur, non sibi potius operam det, quam amico. Ex eodem genere est illud, si sit opus, de quo satis jam multa. Albedo, Latinum non est, non magis quam Nigredo. Sed ita sumus omnes, etiam qui paullo melius latine loqui putamur, quam vulgus solet. Dum confidimus, nos jam eam facultatem consecutos, ut vel illud agentes emendate loquamur, multa inepta, et ne in pueris quidem ferenda, effundimus. Isti praecipue delicati, et qui omnia sibi praeter Ciceronem putere ajunt, qui, si sine Nizolio possint unam aut alteram epistolarum scribere, germanos se esse Cicerones putant; quia Senecam contemnuunt. Plinium irident, Tacitum damnant, et inferiorum vero temporum scriptores etiam nauseant; qui me aut mirantur, aut mirerantur, aut irident, quo ex Apulejo ipso, aut Sidonio quaedam petenda esse dicam ad usum Latini sermonis, illi igitur ipsi saepe ita et loquuntur; et scribunt, ut non eos modo, quos ipsi tantopere abjiciunt, quos prae se contemnuunt, sed eorum pistores ac coquos multo Latinis locutos fuisse constet. Ad omnia epistolae tuae capita responsum esse arbitror. Vale. III. Kalend. Martii. M. D. LXXI. Romae, quo ipso die litteras tuas accepi, quibus adscripta erat die dies VII Kalend. Febr. ne me tam sero tibi respondisse mireris.*

EIDEM CARDANETO.

XXXVII.

Postquam ad te nuper scripsi de illo Terentiano; si sit opus, venerunt mihi in mentem alia, quae apertius confirmarent explicationem meam. Simile igitur est illud ex Adelphis:

Tu inter eas restim ductans saltabis. M. probe.

Et tu nobiscum una, si opus sit.

Et illud Catulli ex epigrammate in Vettium:

Ita cum lingua, si usus veniat tibi, possis.

Sed nolo alterum versum adscribere, neque puto esse opus. Quamvis igitur sperabam sententiam meam ita tibi probatam esse, ut nihil praeterea argumentis opus foret: tamen ne hanc quidem ad te scribendi occasionem praetermittendam putavi. Vale, et Gisbertum mihi saluta, et si quos istae praeterea nosti amantes mei. Romae, pristrid. Non. Mart. M. D. LXXI.

PETRUS JOANNES PERPINIANUS

M. ANTONIO MURETO S. P. D.

XXXVIII.

Onus Aetna gravius mihi videntur sustinere, qui alteri fidem suam adstinxerunt, nisi ejus, aut cui, aut pro quo sponderunt, humanitate sublevantur. Scis, credo, quid velim. De versibus illis in D. Mariam Lauretanam, qui eos a te optabat, propter singularem expectationem elegantiae et doctrinae tuae, is me urgere non cessat. Ego, tametsi, inscio et inconsulto te, me temere recepisse intelligo: tamen hanc temeritatem in spondendo meam, tua eximia, in re perficienda, humanitate compensatum iri confido. Si quid possunt fontes et pomaria Tiburtia, si quid iste secessus otii a quotidianis occupationibus tuis attulit, oro te atque obsecro, ut ostendas, me nonnullam apud te gratiae locum obtinere. Quaedam tecum communicare cupiebam: sed ea melius, ut spero, coram, ubi ad nos redieris. Nam summus nostrae Societatis Magister statuit ut Romae anno proximo manerem. Nostri omnes te salutant. Vale. Ex urbe, XIX Kalend. Sept. MDLXIV. Sequitur ad hanc responsio Mureti.

M. ANTONIUS MURETUS S. D.

PETRO JOANNI PERPINIANO Societ. JESU.

XXXIX.

Cupio equidem, et meam et tuam fidem liberare: sed mihi adhuc multa, ne id facere possem, obstiterunt. Primum, quod quem locum, quodque tempus otii, et quietis plenissimum putabam fore, in eo me multa, et longissime a studiis meis abhorrentia negotia occupatum, atque exercitatum habuerunt. Nam, ut caetera taceam, bis paucis diebus his mihi Romam eundam fuit, quod etsi leve videri potest, tamen eae mihi profectiones octo amplius dies abstulerunt. Deinde, quod multos jam et menses, et annos intermisi poetica studia, ut etiamsi quid olim fuisset in me ejus facultatis, quod sane aut nihil, aut pertenuis quiddam, et perexiguum fuit, effluxisse id tamen, et exaurisse necesse sit. Postremo, (δα. γδτ. ἀλυσθ. λέ. γδτ.) tardio rem me, ac timidiorem facit expectatio illa, quam

de meis versibus concitatum esse scribis. Scis enim quam inutilis ea atque aliena sit placere cupiendibus. Nam si illud me postulatur, ut tuorum elegantiam aequem, a te ipso mihi versura facienda fuerit. Utut est, meditabor tamen propediem aliquid: sed si me amas, (quod quidem ita mihi perspexisse videor, ut quin ita sit dubitare non debeam) minue, obsecro, quantum potes istam expectationem: ac perspice, ut ille amicus tuus a me, quantam a malo nomine, ut nummos, ita versus etiamsi neque optimae notae erunt, neque justis ponderis aequo tamen animo accipiendos putet. Bene factum, quod Societatis vestrae Magister Romae retinendum iudicavit. Mihi crede, magnam molestiam coepissem e discessu tuo. Nunc spero fore, cum istuc rediero, ut fruam tua suavissima, mihi quae optatissima consuetudine, quam ego quanti faciam, spero ut ipsa aliquando cogniturum. Vale. Tibure XVI Kalend. Septem. M. D. LXIV.

Huic ita rescripsit Perpinianus.

PETRUS JOANNES PERPINIANUS.

M. ANTONIO MURETO S. P. D.

XL.

Tuum tandem reditum expectare non possum. Timeo namque ne sit ille tardior: mihi autem maturato est opus. Quoniam, inquis, adeo festinas, ut pauculos hos dies expectare non possis? Nusquam equidem, noli metuere, ne mutata Magistri nostri sententia, mihi sit ex Urbe proficiscendum: rem totam a principio audies. Praepositus iterum Rhetoricae scholae, a qua me solum penitus ac liberum esse arbitrabar, de Praefecti nostri sententia statui Aristotelis de arte dicendi libros explicare: ut si nihil tanti magistri subtilitatis dignum in lucem potuero proferre, quod ita plane futurum esse video, certe conatus ipse in re perdifficili nonnihil ab auditoribus gratiae et benevolentiae consequatur, summique Philosophi nomen apud omnes illustre, languidiora juvenum studii vehementius excitet ad discendum. Multa igitur ita, ut filii legenti et meditati mihi quae ad eorum librorum explicationem usui fore viderentur, quaedam occurrerunt, quae meum studium ita dubium et incertum habent, ut non facile sit statuere quid sequar. De his tuam sententiam exquirere decrevi, ubi redisses. Verum, ut dixi, timeo, ne serius, quam mihi est oqus, revertare. Quare agam tecum per literas

sent, quod verbis praesens agere non possum, et quid ex te scire velim, paucis perscribam. Non enim dubito, tametsi longe abes a libris, qui omni me dubitatione, nullo negotio sis liberaturus: eo magis quod de quibus ambigo, ea tibi jam dudum quaesita, cogitata, tractata esse scio. Primum itaque velim cognoscere, quid tibi videatur de partitione artis Aristoteleae in III libros: praeteritum ne putes hoc opus, quod nemo Aristotelis esse negat, a Laetio, qui duorum tantum librorum fecerit mentionem; an in numero librariorum fuisse mendosus; an in duas dumtaxat partes totum illud quasi corpus ab auctore distributum, ab aliis postea in tres fuisse divisum? num quidnam aliquando legeris apud antiquos Aristotelis interpretes, aut alios idoneos auctores, ex quo perspicui possit, quot in libros partitus ipse fuerit hanc artem bene dicendi tam accurate conscriptam. Deinde *περί των ὑψωτικῶν καὶ ἀκροματικῶν συγγραμμάτων* ecquid comperti habeas? nam ut a Cicerone, Gellio, Plutarcho, Galeno, Ammonio, Simplicio divisionem hanc operum Aristoteleorum confirmantibus dissentiam, nullo praesertim duce, nullo auctore, cujus nomen grave apud alios esse debet animum inducere non queo; argumenta contra sententiam qua ratione refellam, non video. Cur enim in 1. lib. *Νικωμαχείων*, libros de anima, quos subtilitatis plenos esse omnes confitentur, *ὑψωτικῶς* appellat? Cur hos ipsos de moribus libros ad Nicomachum modo vocat *ὑψωτικῶς*, ut in 3. *πολιτικῶν* lib. modo *ἀπὸ των ὑψωτικῶν* sejungit; cum in ipsis *πᾶ ὑψωτικά*, veluti genere prorsus diversa, citet? cur *πῶ ἀκροματικῶν* nulla usquam mentio? Quod enim octo libri *τῆς φυσιοματίας*, *περὶ φυσικῆς ἀκρόσεως* inscripti sunt, eam ego inscriptionem idcirco Aristotelis ipsius non esse suspicor: quod nusquam illi ab eo libri hoc nomine citantur. Postremo, doceri cupio, an Dialecticae nomen sic ab Aristotele aliquando usurpetur, ut non *τῶν ὑψωτικῶν* solum, sed totam omnino Logicam comprehendat. Alexander enim in prooemio *σπικῶν*, tres tantum tradit hujus verbi significationes: de hac vero vulgari notione, prosus nihil. At mihi in hoc, quod subjiciam, loco primi de Rhetorica libri, *πῶ δὲ συλλογισμὸς ὁμοίως ἀπαρτῆς, τῆς Διαλεκτικῆς ἐστὶν ἰδῶν ἢ αὐτῆς ὅλης, ἢ μέρους τινὸς* non alia notio ei videtur esse subjecta. Nolim tibi esse molestior: his nunc ero contentus. Si quid est aliud, de quo scire velim quid sentias, id ad tuum in Urbem reditum reservabo, ne jure queri possis, ne in otio quidem tibi licere esse otiosum. De versibus, quos avidissime expecto, *πᾶ* tu prudentissime fecisti, qui tandiu nostros animos teneris expectatione suspensos,

ut tanquam poculum aquae frigidae longinqua siti exarescentes, sic nos illi multum cupientes, et diuturno desiderio flagantes insolida quadam suavitate perfundant. Accipio tamen excusationem, modo quam citissime, quod commodo tuo fiat, eos ad me mittas. Nam quod vereris ut expectatione de re concitatam possis explere, vide ne, dum molestus haberi studeas, parum de nobis amice existimare videaris. Quid enim hic tu nos intelligentiae communis expertes esse putas, ut quantum a quoque sperandum sit, videre nequeamus? aut tam parum studiosos tui, ut quemadmodum nobis satisfacias, vehementer sit tibi laborandum? Facis tu quidem, quod te decet; ut nihil a te, nisi summa industria elaboratum, atque perfectum exire patiaris: verum, sic habeto, tantam esse omnium nostrum erga te benevolentiam, eam de ingenio, et doctrina tua existimationem, ut si quid minus dignum tuo nomine editum a te fuisse videremus, id quod accidere nullo modo posse intelligere, sed si quid a te elucubratum scriptorum tuorum dissimile forte legeremus, noluisse te potius tantum contendere, quantum posses, quam quantum contendisses, efficere non potuisse crederemus.

M. ANTONIUS MURETUS S. P.

FRANCISCO BENTIO SOC. JESU.

XLII.

Utraeque litterae tuae mihi gratissimae fuerunt: hae posteriores eo etiam gratiores, quod subdubitabam, ne aegre tu lisses, nihil a me ad illas Senenses responsum esse; etsi videbar satis respondisse, cum quae petebas, ad te miseram. Mihi enim videtur melius petenti respondere, qui silentio facere quod rogatur, quam qui verborum affatim rependit, rei nihil. Gaudeo, te Perusiam venisse, unde (opinor) crebrius a te litteras exspectare potuero. Cupio autem scire, quem potissimum scriptorem explicandum susceperis. Nam, si nihil aliud exacuum industriam tuam: teque fortassis ad locos quosdam diligentius, quam ab aliis solent, tractandos excitabo. Cave enim putes, quidquam mihi accidere posse jucundius, quam videre te, *συλληγέτω*, ut ita dicam, disciplinae meae alumnus florentem laudibus, et quotidie longius progredientem in via, quam me tibi olim monstrare memini: etsi tu quidem ut a me discessisti, multo, quam ego sum, meliores magister nactus es. Se quid dum? blantior mihi *γεροτικώς*, et quia

olim nescio quid docui, videor mihi te, quantus es, aut potius quantus futurus es, produxisse. Sed, ut haec missa faciam, scin, tu me nuper a Pontifice iterum actiquo, ut ait Horatius, inclusum ludo? Cum enim Caesarius multorum jam stipendiorum veteranus missionem impetrasset, egerunt mecum primum Cardinales, deinde etiam, *αὐτὸς δ' ἀρχιερεὺς*, ut eam provinciam susciperem. Multa argumenta allata sunt, quae me moverent, sed unum *ἄλυτον, καὶ ἀρνητικόν*, quod pro ducentis aureis annuis quadrigentos proposuerunt: homini autem egentis, et propter imminuentem senectutem paulo ad rem attentiori, nullum medicamentum adhiberi potuit efficacius. Itaque redibo jam ad veteres illos Congerrones meos, Ciceronem, Horatium, caeteros, et mihi quadammodo repuerascere videbor. Tumultuantur tamen, qui ex me Pandectas audiebant, et negant, se quenquam alium ferre posse; plerique etiam, nisi me habeant, Jurisprudentiae se multam salutem dicturos esse profitentur, ipse viderint. Ego ludibundus quadrigentos illos quotannis in arcam, *Θεὸς δέ ληντος*, concludam, ut sit aliquando unde otio frui possim. Beatum te, qui eam vivendi rationem ingressu es, ubi a talibus curis animus liber est. Noli tamen putare a meipso haec ita curari, ut angar: *Δαμνῶνται δὲ δίδόμενα*, et quia usque huc paulo negligentior fui, ex illa negligentia in aliquid detraho, ut nihil detraham ex hilaritate. Adolescentem, qui mihi litteras tuas reddidit, vidi perlibenter: et mihi, quantum una collocacone existimandi potestas fuit, visus est tua commendatione dignissimus. Saluta mihi, si quos istic nosti, studiosos mei. Vale, mi Bentii optime et suavissime, et me ama. Romae. V Kal. Sept. MDLXXII.

GULIELMUS CANTERUS

M. ANTONIO MURETO S. P. D.

XLII.

Etsi satis audacter facere videor, vir doctissime, cum te litteris meis interpello: quoniam tamen hunc libellum (a) proximis his mensibus edidi, putavi, me non satis ex officio facturum, nisi cum eundem ad te mitterem, tum ve-

(a) Novas suas Lectiones inquit: in quibus illud Ahtenaci, de quo paulo post, fragmentum quaere lib. III. c. 2.

niam a te rerum tuarum peterem. Etenim, cum id, quo libellus noster est exornatus maxime (Athenaei fragmentum dico) a te primum in manus nostras devenerit, postquam tu id cum Aurato nostro communicaras: nemini potius hoc totum, quidquid est, mitti debuerat, quam tibi. Jam, quod ea fuerim audacia, ut rem a te *καμηλίῳ δίκην* habitam publicare sim ausus, non miraberis, si quanta debeat esse studiosorum hominum inter ipsos rerum omnium communitas, tecum cogitaris. Huc accessit, quod non leviter, suspicabar fore, ut alii, nisi ego praevertissem, eam gloriam, cujus ego te participem jure feci, sibi solis essent praerepturi. Quanquam nihil magnopere video, cur ea res gloriae tuae, quae jam pridem est tote orbe clarissima, multum addere, ponderis potuerit. Quis est enim in omni, quae incolitur, terra ita barbarus et omnis expers elegantiae, ut Muretum non cognoscat, amet, exosculetur? Ego certe, *ὁ τῶν λόγων ὅσων ἔσων ἔγω γηγασμένος*, tanti te, libere ut loquar, facio, quanti haud scio an alium neminem. Sed ut ad ipsum redeam libellum, in eo si forte alicui majorem videbimur habuisse veritatis, qua hominum rationem, suggeret tibi, spero, memoria tua, qua vales plurimum, quid de veritate Socratem Plato sensisse tradiderit. Quid, quod eam praebent optima litterae suis cultoribus libertatem, ut in utramque partem sine periculo disputare possint? nec enim hic opus est *τὸν περὶ Ψυχῆς δρᾶμεν*. Quocirca, si hoc a te consecutus fuero, vir doctissime, ut nihil hujus libelli editione offensum te ducas, non admodum timebo, ne quis de me conqueratur alius: sperabo potius me, quod ille dicebat, sine invidia laudem deinceps invenire et amicos parare posse. Et quoniam non facile fortassis me, qui sim agnosces, velim tibi Aureti tui atque mei in mentem veniat, cujus ego conflictu, cum te ante annos duos in Galliam venissem fruebar: Fruterii quoque cum quo me aliquando, si non es oblitus, vidisti. Si quid etiam dignaberis rescribere, (quanquam nos tantum boni non meremur) ad Operinum, vel Petrum Pernam, Typographos Basileenses, litteras curabis. Bene vale, vir doctissime, et eum te a nobis haberi crede, ut quod aliquando de nobis Auratus, condiscipulorum comparatione, laudens dicere solebat, id merito tibi docturum omnium respectu tribuamus. Quid hoc? inquires, *περὶ δ' ἄλλοις κορυφαῖαι τῶ Μερύτῳ*. Francofurti, nundinis autumnalibus anni MDLXIV.

ALEXANDER JUSTINIANUS.

M. A. MURETO S. P. D.

XLIII.

Te post tuum discessum Venetiis in febrem incidisse, aegre sane tuli, ut debui: idque statim meis litteris significassem: sed praeter morbum, tibi molestus esse nolui. Nam in dies exerior quam molesta aegrotantibus omnia poene esse soleant. Caeterum, mitescere jam morbo, nullum *παράμειναις λόγοις*, in tam magno praesertim elatoque animo adversum omnem fortunae temeritatem, mihi locum relinqui video: et fortassis, ipso jam fugato convalescenti gratulandum potius. Aliquid serii ad te scriberem, nisi id mihi Medicorum legibus. *περὶ τῶν ἀντακολιζομένων* interdictum scirem. Scribam alias, et, quod toties recepi, tandem cumulatissime praestabo, praesertim cum *χρῆσθαι αὐτὶ Χαλκιδίων* a te sperare liceat. Interim cura ut valeas. Ego vero, et Joannes Datianus noster valemus, teque plurimum salutamus, et cum primum per valetudinem tuam licuerit, a te litteras expectamus. Vale. Venetiis, prid. Kal. Octob. MDLVIII.

EIDEM MURETO.

XLIV.

Veteris illius familiaritatis ac necessitudinis, quae mihi maxima tecum olim Venetiis intercessit, minime te oblitum esse opinor, neque tot annorum *ἀπρόσηγοι*, ex animo tuo nostri memoriam effluxisse dubito. Plurimum sane moventi ad vulgaris cujuspiam amicitiae diuturnitatem in assiduitate litterarum positum esse non diffiteor: mutuam vero inter nos benevolentiam, certo iudicio semel suscepta, eam ipsam virtutem quae genuit, et continuisse et conservasse certo scio. Nam illam sane *παροιμίαν*, quam Athenaeus jure *μισανθρωποπατήν* appellat, ad cujus praescriptam *τῇδε φίλοι ναίοντες ἐκείνῳ φίλοι*, tibi probari nequaquam credo: cum amicitiam non locorum spatiis, sed amicorum moribus metiendam esse non ignores. Quod si ad meam erga te benevolentiam, accessionem quoque mearum litterarum a te desiderari, significaris, non solum hoc officii generi tibi posthac satisfaciam, sed etiam ejus longo tempore a me praetermissi usuram cumulatissime

sima reddam. Quanti vero te faciam, quamque tui sim memor, testem habes Joannem Bissonerium, quem tibi cum morum probitate, tum doctrina singulari conciliatum esse audio. Eum, mi Murete, sic velim tua humanitate complectare, ut ea omnia, quae in me, si Romae essem, conferres, in eum conferas. Est enim mihi amicissimus tuique amantissimus, neque te unquam poenitebit in eum beneficium contulisse. Expecteris mehercule re ipsa et grati animi juvenem, et commodorum memorem. Expectabo litteras tuas, quibus et me a te amari adhuc intelligam, et si quis Genuae a me agi voles, certior fiam. Vale. Genuae. VII Kal. April. MDLXXV.

MARTINUS BELLIVICEJUS (b) PANNONIUS

M. ANTONIO MURETO S. P. D.

XLV.

Juvenis quidam natione Gallus, Vir clarissime, qui Roma huc venerat, scribendarum ad te litterarum ansam mihi praebuit; quarum quidem auctor, vel si saepius eas percurreris, vix tuo innotescet animo. Cum enim mense Martio te et Paulum Manutium Roma salutarim, quid miri, si usque ad hoc tempus in tanta temporis intercapedine, memoria tua, quae gravissimis studiis continuo fatigatur, exciderim? Hoc etsi per suam habeo, non tamen dubito, quin facile in tui memoriam redigar: praesertim si et album tuum, in quem nomen meum relatum esse voluisti, intueberis, et memineris, quibus verbis Huberti Giphanii, Lucretii editione collaudaveris: cum adjiceres, nihil esse quod non Giphanii causa libenter faceres. Quare, cum tibi in mentem rediisse nomen meum existimem, ad juvenem illum revertor. A quo cum quaesisset, quid rerum ageres, an quicquam de Plautina editione cogitares, quam nos jam dudum, et caeteri omnes, qui elegantiorum litterarum cupiditate tenentur, avidissime expectant, a Philosophia naturali ad civilem hanc nostram Philosophiam, quam tu ante aliquot annos, humanarum litterarum causa, intermiseras, te contulisse respondit. Qua in re cum tuum factum vehementer probavi, tum ratus sum, ad studium juris illustrandum, maximum adjumentum allatum iri si tuum exemplum hujus aetatis Jurisconsulti imitarentur, quos et barbarorum interpre-

(b) Berzevicacus vocatur Epist. 73. hujus libri, et lib. II. Epist. 3.

tum inanissimas controversias toto animi impetu consecrari videmus, et omnes suum studium ad calumnias litium, et ad turpem et invidiosum quaestum conferre. Sed quod Cujacius et tu homines Galli in studiis sapientiae consecuti estis, id non sine munere divino vobis evenisse credo. Idem sentire videtur Giphanius, Cujacio amicissimus, et tibi charissimus. In hac enim nostra Academia Patavina superioribus diebus fuit, atque de te saepius honorifice loquutus est, et nullo in sermone libentius eum versari vidi, quam cum de Plauto loqueretur: existimans scilicet, quod res est, bene auctum cum studiosis litterarum fore, si tam bonus Latinitatis auctor tua diligentia, doctrina, opera nitidior et emendatior in lucem proferretur. Cupit sane esse in tua gratia, quam humanitate tua fretus, tuis verbis ei non solum pollicitus sum, sed etiam spondi. Itaque non erit tuae bonitatis committere, ut sponsorem appellet, cum ipse facile possis dependere. Unum est, quod a te contendendum mihi putem, ut duas Orationes tuas ad me mittas: quarum altera de laudibus juris studii scripta abs te nuper est, altera in Collegio Pontificum habita. De Plauto fac promissa appareant. Diutius enim deberi politis et ingeniosis hominibus non potest: et hercule tua maxime gloria agitur. Vale, et salvebis a Giphanio, qui Venetiis apud Oratorem Regis Galliae degit. Patavio. Kal. Dec. MDLXIX.

M. ANTONIUS MURETUS.

FRANCISCO TURNONIO S. R. E. Episc. Card. S. P. D.

XLVI.

Si tempus ad te scribendi usque eo differre voluisssem, Franciscus Tornoni, Cardinalis Amplissime, dum par a me aliqua tuis erga me plurimis maximisque beneficiis reperiretur oratio: magnopore mihi metuendum erat, ne et in eo quaerendo, quod nunquam consequi possem, inani ipse me labore torquerem, et immodica silentii diuturnitate suspicionem tibi aliquam angusti et humilis animi, neque satis, quantum a quoque acciperet, sentientis afferrem. Cum igitur, diem assidue ex die ducens, sine dubio diutius, quam par fuerat, reticuissem, plane obstupefactus admiratione istius erga me tam prolixae, tamque beneficae voluntatis tuae: confirmavi me tandem, et ad haec pauca, quoque modo possem scribenda me contuli: quibus, quod tam multis, tamque claris et illustribus signis, me quamvis nihil prorsus tale promeritum, tibi tamen non vulgariter

carum esse declaraveris, gratias, quando nihil praeterea neque ego praestare possum, tibi agerem immortales. Est omnino haec tota gratiarum actio perpusillum quiddam, perque tenuis; praesertim si comparatur cum magnitudine eorum beneficium, quibus tu me a te ornatum esse voluisti: sed eam tamen, cum haec scriberem, pro certo atque explorato habebam tibi non ingrati, neque injucundam fore: ut cum scis, ne Dei quidem bonorum omnium auctoris infinitam in nos beneficentiam ulli alio modo remuneremur. Officiorum vicissitudo eas amicitias continet, quibus inter se ejusdem sortis homines, aut certe non admodum dispares devinciuntur. Vobis, quos supra caeterorum conditionem evectos in ipso rerum humanarum fastigio divina providentia locavit, illud cum corporibus coelestibus commune est, quod ut illa efficientiam quidem suam declarat in inferiora haec, viresque in ea exercent suas, sed ab eis nihil vicissim accipere, et, ut Graeci sua lingua dicunt, pati quod volunt: sic vos potestatis quidem copiarumque vestrarum documenta, sublevandis inferioribus, datis, ipsi vicissim quicquam ab eis, praeter laudem ac praedicationem, testem grati ac memoris animi, percipere non potestis. Ago igitur tibi quam maxime gratias, Cardinalis clarissime, humanissime, optime, agamque dum vivam, tibi a summo hujus universitatis effectore ac gubernatore Deo assiduis votis fausta ac felicia omnia precabor, non quod me dignum existimem, cujus vota ab eo attendantur, sed quod tu dignissimus, pro cujus salute atque incolumitate, etiam eorum, qui per se nullo numero habendi sunt, preces non negligentur. Ita igitur faciam: conservabo diligenter memoriam ejus humanitatis, qua tu me immerentem, talis tantusque vir, complexus es: utque tuo de me amplissimo atque honorificentissimo testimonio, quantum in me erit, respondeam, modis omnibus operam dabo. Illustissimo quidem Cardinali Ferrariensi, ad quem, tua potissimum auctoritate adductus, me cum primum poterit, conferam, commissurus non sum, ut unquam venire possit in mentem, quod fidem tuam in me recipiendo secutus sit, poenitere. Vale, 3. Non. Feb. M. D. LVII. Pavia.

EIDEM TURNONIO.

XLVII.

Non puto ulla mihi excusatione apud te utendum esse, quod ad te rarius scribam. Nam tum demum peccare ipse mihi videretur, si tanti me facerem, ut tibi, tanto viro, tantisque assidue occupationibus impedito, frequenter litteris meis obstreperem. Ideoque contineo me: et cum quotidie de te cogitem, votaue uti debeo, pro tua salute atque incolumitate faciam, in scribendo sum rarior, neque unquam id facio, nisi cum aliquid accidit, ut, nisi scripsero, officio videar defuturus; quale est, quod me hoc tempore, ut scriberem, adduxit. Cum enim nuper octo Variarum Lectionum libros edidissem, etsi satis intelligebam, eos leviores esse, quam ut tu, quem nihil nisi praeclarum atque eximium capit, ullam magnam voluptatem ex eorum lectione percipere posses, judicavi tamen, omnino mihi faciendum esse, ut eorum exemplar unum ad te mitterem; neque dubitavi, quin tu eos libenter accepturus esses, vel quia mei sunt, vel quia scripti ad eum, qui, ut a te singulariter amatur, ita se ipse admirabili non amore solum, sed cultu, mediusfidius, atque observantia prosequitur. Unum est, quod, quanquam mihi conscius sum, me optimo animo fecisse, tamen, quia fieri potest, ut confidentius in eo me gesserim, quam decebat: per illam et aliis et mihi imprimis perspectam humanitatem tuam, mihi ut ignoscas, etiam atque etiam a te peto. Ausus enim sum quodam ex eis libris loco (c) nominare te: ac versus etiam aliquot ponere, qui mihi in memoriam haeserant ex idyllio, quod olim ad te misi una cum tragoedia, quam de C. Caesaris caede factam, tuo nomine divulgaveram. Qua in re si quid a me peccatum est, (nihil enim debueram te inconsulto facere, praesertim cum te Venetiis convenissem) peccatum est incredibili quadam abundantia amoris erga te mei, quam ut aequo animo feras, omnibus a te precibus, atque omni obsecratione contendo. Etenim, vere hoc dicam, nihil videtur esse ita difficile atque arduum, in quo ego paratus non sim voluntati et auctoritati tuae morem gerere. Unum est, in quo tibi, ne quid dissimulem, non possem, nisi invitissimus, obtemperare: si me juberes tacere de tuis virtutibus, et continere in sinu immortale

(c) Lib. VIII. c. 1. prope fin.

illud gaudium, quo efferor, quia me tibi carum esse sentio. Hac una in re dum me mihi obsequi, et animo indulgere partiaris, quominus aliud mihi quidlibet imponas oneris, non recuso. Quod scribam, aliud nihil est, nisi omnes hic omnia tibi fausta et prospera precari, et gratulari aquis istis, quibus eas tibi salubres et fuisse et esse audivimus. Vale.

CORNELIUS VALERIUS.

M. ANTONIO MURETO S. P. D.

XLVIII.

Vide, quanta in te sit humanitas, eruditissime Murete, quae opinio apud exterarum gentes. Justus Lipsius, familiaris et idem discipulus meus, qui litterarum et antiquitatis causa in Italiam proficisci velle coepit, petiit a me, amicis quibusdam commendari; in primis autem contendit, ut ad te, cuius cognoscendi et videndi studio mirifice flagrat, litteras scriberem. Ego autem, etsi videbam putidum esse, me, hominem fortassis ne fama quidem tibi cognitum, litteras ad te dare, ejusmodi praesertim, quibus onus aliquod officii tibi imponerem: morem tamen gessi adolescenti tam vehementer potestati, et voluntati ejus obsequi volui potius, quam aut naturae aut pudori meo. Quod feci eo libentius, quod non ad aliquem nescio quem duris et asperis moribus scribendum mihi videretur, sed ad eum virum, qui cum humanitatis studiis et iis artibus omnibus, quae ingenuo homine dignae sunt, sit perpolitus, abesse non potest: quin tum in omnes, tum praecipue in earumdem artium studiosos propenso animo sit ac humano. Accedit similitudo professionis et studiorum nostrorum: nam et nos pro mediocritate ingenii nostri, eloquentiae et humaniorum litterarum studia, voce et scriptis, quod in nobis est, in hac Belgica nostra excitare conamur, et tu, M. Antoni, antea quidem in Gallia, nunc in illa Italiae luce haec ipsa studia cum immortali tua laude et omnium gentium admiratione tractas. Quam non tam querenda mihi est excusatio et praetextus pudoris mei, quod scripserim, quam gaudendum, oblatam mihi in amicis mei negotio facultatem scribendi simul et testificandi amoris mei. Sed veniam ad id, quod caput est epistolae meae. Mitto ad te Murete, hunc Justum Lipsium, alumnium, ut dixi, disciplinae meae, adolescentem ea probitate, modestia, ingenio, eruditione, judicio, quanta testari possum equidem me in alio nullo, in ista imbecillitate aetatis, adhuc esse exper-

tum; tum vero, quod apud te plurimum valet, studiosum antiquitatis et artium illarum, quas tu amas, et in quibus maxime excellis, id est, optimarum. Cave autem existimes, me haec ambiciose et supra quam res est, commendantium more, scribere: immo vero minus fortasse, quam virtus et eruditio adolescentis merentur, scribo, ne, dum eum laudo, videar nos ipsos institutionemque nostram velle extollere. Quamobrem rogo te, Murete mi, vel potius precibus omnibus oro atque obtestor, per communia studia nostra, per illum amorem, quo litteras et litteratos omnes prosequeris, adolescentem hunc omni studio, amore, benevolentia tua complectare atque devincias. Et quoniam is honesto quidem genere et optimis parentibus natus, ea tamen mediocritate fortunae est, ut se in longinqua et externa regione difficulter suis facultatibus sustentare possit, verecunde etiam hoc a te petam, (vides quantum mihi sumam) ut, si qua in re commendatione et opera tua juvare eum potes, quod certe potes, ei ut ne desis. Hoc quidem tibi spondeo et in me recipio, te, si quid ei accommodaveris, non minorem ex eo voluptatem percepturum, quam nos universos. Impedior verecundia, ne pluribus verbis te rogem. Illud tantum dicam, quod in sermone saepissime mihi significavit, eum pene non alia ulla de causa in Italiam e tam longinquis regionibus venisse, quam ut te in primis tuique similes eruditos viros videret et cognosceret. Quo erit aequius, ejus laborem per te ex parte levare, cui tu laboris causa fuisti. Quod si tu aut amicorum aut familiarium tuorum aliquem hic habes, aut fortasse habiturus es, utere eadem audacia et familiaritate apud me, quia ego tibi praeivi, efficiam ut intelligas, mihi ad benigne faciendum nec voluntatem deesse nec facultatem. Litterae hae meae si aliquod pondus apud te habebunt, dupliciter gaudeo: primum enim Lipsio meo, cui vehementer cupio, commodavero, deinde mihi ad amicitiam tuam quasi fores et aditum patefecero. Quo nihil potest contingere optabilius. Vale. Lovanio, ante diem 14. Kalend. Septembr.

Sequitur Mureti Responsoria.

M. ANTONIUS MURETUS S. D.

CORNELIO VALERIO.

XLIX.

Redit ad te Lipsius tuus, et redit magno meo dolore. In enim me devinxit sibi praestantia ingenii et doctrinae, integritate morum, suavitate sermonis ac consuetudinis suae, ut, eo discedente, a memetipso mihi avelli viderer. Feliciter te, Corneli, cujus ex disciplina adolescens tam rari exempli prodit! Equidem antea et magni faciebam te ex scriptis tuis et amabam pro judicio quod amantissime de emendatis a Terentii fabulis feceras. Nunc vero, mihi crede, tanta accessio propter Lipsium facta est et ad opinionem de te, et ad amorem erga te meum, nihil ut magis cupiam, quam occasionem mihi aliquam dari declarandi tibi re et factis, quantum tibi apud me sis. Cujus rei si libebit periculum facere, quaeso te si qui huc venient, quos tu ames, praecipueque qui habeant aliquid simile Lipsii, ut eos mihi potissimum commendando putes. Nam eadem opera et ego mihi videbor abs te beneficium accipere, et conabor efficere, ut ipsi quoque eo nomine aliquid se tibi aliquando debere fateantur. Vale. Romae. Non. April. M. D. LXX.

M. ANTONIO MURETO.

NATHAN CHYTRÆUS. S. P. D.

L.

Cum 5. Id. Octob. anno ab hinc quarto Romam ex Campaniā rediissem, postridie ejus diei magna cum admiratione te, Murete clarissime, orantem audiui, coram Pio V. Pont. Max. cum Christianissimi Regis Legatus, usitata solemnitate, magnifice exciperetur. Ea ego oratione, etiamsi jam antea ex monumentis scriptorum tuorum, qualis esses, cognovissem, ita sum tamen admiratione tui inflammatus, ut ex omnibus, quos ego antea praestantissimos existimassem, tibi uni in Oratoria palmam debere, certissime mihi persuaderem. Quin si animatum obsequi licuisset, una cum illo exclamare veritus non fuisset: ὦ σωσεις. ὦ λόγοι. ὦ μνήμη. ὦ συνδήμι. μακάριος ἔστιν ὁ ἄνθρωπος, ὃς ἔσται, μάλλον δὲ φρονεῖν ἔσται δυνάμενος. Cum autem

id, eo quidem in loco, et in clarissimorum virorum corona, me non deceret, illo ipso die te adii, ut amorem tui sane ardentissimum, qui oratione tam excellenti in animo jam inflammatus esset meo, apud te ipsum detegerem, et litteris Caselii nostri, quas tunc mecum habebam, amicitiae tuae quasi fores mihi aperirem. Accepisti tum me, ut soles, humanissimo amplexu, et litteris nondum lectis, notum me tibi esse, ex sermone Caselii, quem tecum ad oppidum Sancassianense paulo ante habuisset, ostendebas. Id certe longe mihi fuit gratissimum, coepique, ut antea doctrinam, et eloquentiam tuam admiratus fueram, ita hinc etiam virtutem et bonitatem tuam suspicere, et exoculari. Verum illa congressio, fato quodam meo infelici, diuturna esse, firmasque radices agere non potuit. Senis enim cujusdam interventu, vix dum inchoata collocutio nostra, interrupta est: et ipse etiam, propter comitum festinationem, et hyemem imminuentem, celerius opinione istinc sum avulsus. Quod itaque tum necessitate quadam impeditum est, quid vetat, quo minus idipsum litteris restituamus? cujus quidem consilii auctorem habui eundem illum, qui me primus in animum tuum insinuavit. Cum eo enim ego hic in iisdem litteris et studiis, in quibus tuae quoque lucubrationes non parum nos adjuvant, vivo amantissime. Quod si ille, ut primo fuit, ita nunc quoque felix erit, tuamque mihi hoc modo benevolentiam denuo conciliabit, quis me erit beatior? quis ipso denique in animis hominum conglutinandis fortunatior? Ego certe Mureti notitiam et benevolentiam omnibus Croesi thesauris longe anteposuerō. Vale. Rostochio. Kalend. April. Anno MDLXX.

Non rescripsit Muretus. Caussam ipse exponit infra epist. 91.

M. ANTONIUS MURETUS

AGAPETO GIDETO SUO P. S. D.

LI.

Vere es, qui diceris: neque, quam tu, ἀγαπῶνός τερος quisquam. Itaque nihil mihi longius videtur, quam dum Romanam redeam, te ut videam, tecum quotidie ut sim; tibi que vel prosim re aliqua, vel certe prodesse coner; ut voluntatem erga te meam vel declarem re ipsa, vel tibi saltem conatum probem: quorum hoc, si me tantum respiciam, satis est; illud, quia te ex animo amo, multo optabilius mihi videtur

Et quanquam nihil mihi jucundius est, quam abs te quam maxime amari; tamen, ita mihi eveniant quae volo, ut, si mihi detur optio, malim, justam tibi causam esse, cur me amem, quam abs te sine ulla justa causa amari. Agam causam meam. Debes et tu talem amicum magni facere, qui nihil a te aliud expetens, eo te tantum amat, quia dignum judicat, qui amaris. Quod M. Antoninum Bizonum potissime delegisti, ad quem stares, cui crederes, cui te in disciplinam dares, vehementer te, mi Agapete, laudo, et, ut eum assecteris, ex ejus ore pendeas, ejus doctrinam avidissime combibas, suadeo. Spero me istic fore ante Kalendas Septembris: et, ut sim, operam dabo; eo magis, quia te videre discupio. De Macarano meo, qui mihi perpetuo ante oculos obversatur, quaeso, Agapete mi, si quid habes, quod me exhilaret, scribe. Vivere ipse mihi non videor, donec vitam ipsius in tuto esse cognovero. Nolo aegre ferre, quod dicam, illum unum plus amare quam te: et, ne hoc tibi durum videatur, te a me proximum habeo: illum aequae amo ac metemptum. Vale. Tibure. 3. Non. Augusti. M. D. LXXVII.

EIDEM GIDETO.

LII.

Vix ausus essem a te postulare, ut ad me Latine scriberes, veritus ne id tibi oppido difficile videretur. Quo minigratiores fuerunt eae litterae, quas a te Latine scriptas nuper accepi; non illae quidem omni ex parte emendatae, multo tamen nitidiores et cultiores, quam credidissem. Itaque bene te sperare jubeo, neque dubitare, quia aliquando, duce me, aliquam sis hujus quoque generis facultatem consecuturus. Adventus huc tuus quam mihi optatus ac jucundus futurus fuerit, nihil necesse est affirmare. Satis enim, ut opinor, nosti magnitudinem amoris erga te meo. Sed ita multos hic adolescentes, qui Roma venerunt, aegrotare video, ut veritus sim, ne quid tibi ista hoc tempore coeli commutatio periculi adferret. Ego ante nonum Kal. Septembr. spero fore ut non nihil remittant calores. Tunc igitur, si Deus volet, excurram istuc, cupidus videndi tui: teque statim accersiri jubebo. Non habeo nunc ad manum superiores illas tuas, in quibus nescio quid quaerebas de dominio directo et utili; cujus tamen totius quaestione molestia facile liberare ipse te potes. Dominium enim directum et utile, nusquam a Jurisconsultis, nusquam ab Imperatoribus nominantur, sed commenta ac somnia sunt eo-

rum, qui obscurando et ineptiis suis contaminando et jure civili, sibi se acuminis, et eruditionis laudem quaesituros putant. Quod usucapitur, sit pleno jure ejus, qui usucepit. Qui tamen si postea id pro derelicto habeat, aequius est, rem redire ad veterem dominum, si eam forte recuperare studeat, quam adjudicari ei, qui neque usucepit, et sine titulo possidet. Datur igitur vindictio veteri domino adversus eos, qui pro possessoribus, ut dicitur, possident, aequitate quadam, qua fingit lex, eam rem nunquam usucaptam fuisse. Nam cum is, qui usuceperat, jure illo sibi quaesito uti velle desierit, prope pro eo est, ac si usucapta non esset. Erat et aliud quiddam in iis litteris, de quo quaerebas: sed nunc non recordor. Hujus generis litteras, in quibus aliquid est, quod ad studia tua pertineat, et ego libentius scribam, et tu majore cum fructu leges. Heliconio, Antonio, fratribus tuis salutem. De Matthaeo vehementer doleo, sed gratum est, quod scribis, spem esse, eum, sine ope praetoris, in integrum restitutum iri. Horatio audio meliuscule factum esse: quod quam mihi jucundum sit, ipse scis. Vale, Agapete mi, meque ama, ut facis. Tiburi, VII Id. Aug. M. D. LXXVII.

CONSTANTIUS BARGELLINUS

Episcopus Reatinus

M. ANTONIO MURETO S. P. D.

LIII.

Afficior laetitia incredibili, quod, ut ex litteris tuis accuratissime scriptis intellexi, a nonnullis Lutetiae impressoribus urgeris, ut Epistolas tuas mittas, quas praelo subjiciant. Auguror enim ex eo, bonarum litterarum studiosos multum voluptatis, plurimum etiam utilitatis, ad Latinam eloquentiam vel comparandam vel augendam, percepturos. Equidem etsi fateor, in his politioribus litteris, quae ab humanitate nominem acceperunt, me nuperrime non esse versatum, gravissimis occupationibus abductum: tamen, ut sententiam meam dicam, necesse est. Nihil epistolis tuis elegantius, nihil eruditius, nihil uberius fieri posse existimo, nihil, quod ad illam Ciceronis majestatem proprius accedat. Atque id antea testatum apud animum tuum reliquissem, nisi me verecundia mea a rei perspicuae testimonio non necessario revocasset: nunc, quando te amicis tua scripta flagitantibus invitum gratificari in-

Mureti. Tom. II.

tellexi, audaciae notam subire malui, quam in bonum publicum inofficiosus judicari. Illa etiam non levis conjectura ad id me valde impulit: his enim diebus, cum schedas aliquot, quibus olim in arena mea uti consueveram, evolverem, nihil tali opianti epistola tua in manus venit, quae me, quod amantissime et disertissime loqueretur, mirifice delectavit. Itaque cum eam ipsam vesperi inter alia scripta, quae forent magis in promptu, retulissem, postridie mane ecce tuae litterae, quibus epistolam postulabas; sic admirantem ea cogitatio me excepit, ut illam exstare Deus sine dubio velit. Ejus igitur exemplum mitto, teque hortor, aut si pateris, rogo ac flagito, ut negotium conficias, neve in aliud tempus rejicias. Quod scire cupis, aequo animo laturus sim, si quae a me scriptae sunt litterae, una cum tuis emittantur, vereor, mi Murete, non quod ajunt, *καὶ οὐκ ἐν μύσῳ*. Ego profecto non tam tuas admirari, quam meas improbare soleo; tamen ubi, quoque pacto amicos sub tuo nomine cohonestare possis, tui consilii est, nec est cur aliorum sententiam exquiras. Quod si tibi statutum est, ut illae horridulae meae litterae exeant, impones extremam manum. Sunt enim indiligenter scriptae, quod res ipsa declarat; nec earum editionem aut probarem, aut paterer, nisi ut nostra amicitia, in qua non minimum mihi ornamenti pono, omnibus esset nota, vehementer desiderarem. Vale, mi Murete, et de bonis litteris optime mereri, quando id vel uni tibi maxime licet, ne desistas, ac Bargellino tuo ad omnia utere.

EIDEM MURETO.

LIV.

Ita diu jucundissime vivam, mi Murete, ut allato nuncio de tua valetudine, quae te in vitae periculum vocaret, acerbam mihi vitam putabam. Equidem ita sui commotus, ut magis fortassis nemo, cujus praecipuum aliquod bonum repente in discrimen esset adductum. Incredibilis est enim amor in te meus. Nihil eum extrinsecus accendens, nihil adventitium peperit, sed virtus, quae est ipsa per se amabilis, cujusque omnia in te elucet ornamenta, et animi inductio cum perpetuo quodam judicio meo conciliavit. Postea vero quando te morbo levatum esse cognovi, difficile dictum est, quantum gaudio pene exsiluerim. Ex diuturna enim animi perturbatione ad aspiciendum lucem nunc primum mihi videor esse revocatus. Qua quidem de re tibi magnopere gratulor, etsi nostra certe gratulatio omnibus, qui modo sint et virtutis amantes,

et humanitatis pietatisque non expertes, jure debet esse communis. Etenim quis te non amet, tanta probitate, virtute, humanitate, tam denique excellenti eruditione, atque industria virum? cui salus tua aequae exoptanda non sit, ac sua? Eum profecto ferreum, et ab omni humanitate alienum es edicam, nihil perspectae, spectataeque virtuti, nihil illustri gravissimi viri gloriae dare, haud temere affirmarim, qui Muretum omni liberali doctrina politissimum diutissime vivere non modo non expetat, sed ab immortalis Deo precibus ac votis non contendat. Maximam ex eo capio voluptatem, gaudeo, triumpho. Jam, ut spero, (id quod Deo optimo maximo acceptum referendum est) poteris Musis tuis operam reddere: cum quibus quoque praeclare actum putem, cum omnes delicias, amores, omnia denique ornamenta, se incolumi recuperarint, iis omnibus cariturae, si te (quod Deus omen avertat) patronum, te ducem, infelici ipsarum fato morbi vis eripuisse. Quocirca mihi gratissimum feceris, si illis incolumitatem tuam meo nomine fueris gratulatus, atque in earum clientelam me quam diligentissime commiseris. Haec hactenus. Mitto tibi nonnullas radulas ex melle confectas, conditasque, quales fert haec regio. Exiguum, iniquis, munus. At tibi maxime consentaneum, e cujus lingua, quod Nestori tribuit Homerus, melle dulcior fuit oratio. Habebit etiam meae erga te benevolentiae significationem: de qua etsi te pro tua humanitate non dubitare video, eam tamen et omnibus cognitam esse, et studiis, officiisque quam plurimis colere, et confirmare desidero. Quod si per tenuitatem meam assequi non potero, certe hanc voluntatis meae propensionem liberarissime, uti soles, complectere. Inservi valetudini: huic quantum studii, diligentiaeque adhibueris, tantum te mihi, publicaeque utilitati, cui consulere gloriosum est, elargitum esse cognovero. Reate, ex aedibus nostris. Non. Febr. MDLXXVI.

Huic Muretus ita respondit:

M. ANTONIUS MURETUS

CONSTANTIO BARGELINO Episc. Reat. S. P. D.

LV.

Nunquam putassem fore, non modo ut ex tuo, sed ut ex cujusquam dolore voluptatem capere possem. Et tamen si vera dicenda sunt, fatear necesse est, jucundissimum mihi fuisse, quod ex litteris tuis intellexi, vehementer doluisse, te